

GAUR EGUNGO EUSKAL POESIA
POESÍA VASCA, HOY

14

Bildumaren zuzendariak
Colección dirigida por

FÉLIX MARAÑA

FELIPE JUARISTI

JUAN SAN MARTIN
"OTSALAR"

GIRO GORI
TIEMPO ARDIENTE

(1954-1977)

1998

Servicio Editorial / Argitarapen Zerbitzua
UNIVERSIDAD DEL PAÍS VASCO
EUSKAL HERRIKO UNIBERTSITATEA

*KUTXA, CAJA GIPUZKOA SAN SEBASTIAN eta UNIVERSIDAD DEL PAIS
VASCO-EUSKAL HERRIKO UNIBERTSITATEko ERRETOREORDETZAREN
laguntzapean argitaratu da liburu hau, bi erakunde horien arteko elkar
laguntzarako itun bati esker.*

Esta edición se ha realizado con el patrocinio de KUTXA, CAJA GIPUZKOA
SAN SEBASTIÁN, y el VICERRECTORADO DE GIPUZKOA DE LA UNI-
VERSIDAD DEL PAÍS VASCO, en el marco del convenio de colaboración
suscrito entre ambas instituciones.

Azaleko irudia: UNAI SAN MARTIN

Portada: UNAI SAN MARTIN

Diseño y maquetación/Diseinua eta maketazioa:

© OFICINA DE IDEAS

Birmingham, 5, entlo. izda.

Tlfn. (943) 28 08 46

(20002) DONOSTIA - SAN SEBASTIÁN

© Servicio Editorial de la UNIVERSIDAD DEL PAÍS VASCO
Argitarapen Zerbitzua EUSKAL HERRIKO UNIBERTSITATEA
(48940) LEIOA (Vizcaya)

© JUAN SAN MARTIN ORTIZ DE ZÁRATE

© FELIPE JUARISTI GALDOS (Itzulpenarena/De la traducción)

© JOSE LUIS PADRON PLAZAOLA (Itzulpenarena/De la traducción)

I.S.B.N.: 84-8373-023-5

Depósito legal: S.S. 460/98

Fotocomposición e impresión / Fotokonposaketa eta inprimaketa:

Itxaropena, S.A. Araba kalea, 45

20800 ZARAUTZ (Gipuzkoa) - SPAIN

Galerazita dago liburu honen kopia egitea, osoa nahiz zatikakoa, edozein modutara delarik ere,
edizio honen Copyright jabeen baimenik gabe.

Ninguna parte de esta publicación, incluido el diseño de la cubierta, puede ser reproducida,
almacenada o transmitida en manera alguna ni por ningún medio, ya sea eléctrico, químico,
mecánico, óptico, de grabación o de fotocopiado, sin permiso previo y por escrito de la entidad
editora, sus autores o representantes legales.

JUAN SAN MARTIN

“OTSALAR”

GIRO GORI
TIEMPO ARDIENTE

(1954-1977)

Gazteleratzea

Traducción al Castellano

FELIPE JUARISTI

Itzulpenean lagundu du

En colaboración con

JORGE G. ARANGUREN

Argitalpena

Edición

FÉLIX MARAÑA

JOSÉ LUIS PADRÓN PLAZAOLA

Sumario*

PRÓLOGO:	<u>Pág.</u>
• Palabras de introducción, por JUAN SAN MARTIN "OTSALAR"	8
TIEMPO ARDIENTE (1954-1977)	13
APÉNDICE DOCUMENTAL	239
• A MODO DE ENSAYO, por JUAN SAN MARTIN "OTSALAR" ..	240
– Piedra y Pueblo (Prólogo)	242
– Munduaren gurpila	253
– Poeta iratzartua.	258
– Gabriel Aresti poetaren heriotza orduan	260
– Jon Mirande, Orhoituz	263
– Gabriel Arestiren poemak	265
– Zuberoa gaindi	268
– Vicente Aleixandre eta 27. belaunaldiaren eraginez	271
– Salvatore Mitxelena, aberri minak eragindako olerkaria ..	273
– Bakarrizketa Mikeli	276
– Jokin Zaitegi joan zaigu	278
– Bi poetaren oroimenez:	
I Blas de Otero	281
II Celso Emilio Ferreiro	283
– Poetaren mezua	285
– Ilargiaren eskolan*	287
– Gaztelu joan zaigu	289
– Lizardiren garaia	291
• LAS MÁSCARAS DE OTSALAR, por MIKEL ZARATE	295
• JUAN SAN MARTIN, TRADUCTOR DE POETAS	307
• NOTICIA Y BIBLIOGRAFIA DE JUAN SAN MARTIN, por FÉLIX MARAÑA	310
ÍNDICE GENERAL	320

(*) Para una información completa, el lector puede acudir al Índice, en la página 320 y ss.

Zer Non*

HITZAURREA:	Orr.
• Hitzak sarrera gisa, JUAN SAN MARTINEK "OTSALAR" idatzia	9
GIRO GORI (1954-1977)	13
DOKUMENTAZIO GEHIGARRIA	239
• SAIO GISA, JUAN SAN MARTINEK "OTSALAR" idatzia	241
– Harri eta Herri (Aitzin-solasa)	243
– Munduaren gorpila	253
– Poeta iratzartua.	258
– Gabriel Aresti poetaren heriotza orduan	260
– Jon Mirande, Orhoituz	263
– Gabriel Arestiren poemak	265
– Zuberora gaindi	268
– Vicente Aleixandre eta 27. belaunaldiaren eraginez	271
– Salvatore Mitxelena, aberri minak eragindako olerkaria ..	273
– Bakarriketa Mikeli	276
– Jokin Zaitegi joan zaigu	278
– Bi poetaren oroimenez:	
I Blas de Otero	281
II Celso Emilio Ferreiro	283
– Poetaren mezua	285
– Ilargiaren eskolan	287
– Gaztelu joan zaigu	289
– Lizardiren garaia	291
• OTSALARREN MOZORROAK, MIKEL ZARATEK idatzia	295
• JUAN SAN MARTIN, POETEN ITZULTZAILEA	307
• JUAN SAN MARTINEN BERRI ETA BIBLIOGRAFIA, FÉLIX MARAÑAK idatzia	311
AURKIBIDE OROKORRA	321

(*) Informazio orokorra nahi izanez gero, irakurleak 321 orrialdean eta ondorengoetan aurki dezake.

Palabras de introducción

JUAN SAN MARTIN

“OTSALAR”

Desde la infancia tuve por atractivo las canciones populares y los recitales del versolarismo. Incluso hice mis primeros poemas en esas técnicas tradicionales, sobre todo influenciado por los poetas románticos vasco-franceses del pasado siglo. Pero a través de mis lecturas fui descubriendo la importancia de la creatividad, tanto en ideas como en metáforas y en lenguaje. Aquí influyeron algunos poetas foráneos y nuestros Lizardi, Lauaxeta o el propio Orixe, de la obra *Barne-muinetan*.

En esas circunstancias me des hice de aquellos escritos para volcarme a nuevas inquietudes y lanzarme sobre los pensamientos sentimentales que me preocupaban en temas patrios, amor juvenil, humanismo social y, a parte de algún ensayo en poesía concreta, muy especialmente, en los conceptos existencialistas que me preocupaban desde la mocedad y que entonces florecían en la filosofía francesa de postguerra; para lo cual arranqué desde sus propias

raíces a partir de Sören Kierkegaard y Miguel de Unamuno. El lenguaje interpretativo me resultaba un escollo para desarrollar conjuntamente las expresiones de ideas y sentimientos que me abordaban y para habituarme al hecho hice algunas traducciones de poetas, primordialmente contemporáneos, que llamaron poderosamente mi atención.

Empleé el seudónimo Otsalar porque muchos de mis poemas resultaban comprometedores en aquella época oscura de dictadura franquista. Aún sabedor de que aquello ocultaba mi personalidad y en alguna medida quebraba la necesaria divulgación. Pero, lo escrito, escrito queda. Además, en aquella, éramos muy pocos los dados a escribir en lengua vasca y todos los que nos encaminamos a hacerlo leíamos cuanto se escribía entre nosotros. Me sentí con gratulado por el jesuita Francisco Echeverría que en *Euzko-gogoa* halagó mis poemas amorosos por la libertad y soltura en el tratamiento del tuteo. Pero, por el contenido de la ideas, al que mayor

Hitzak sarrera gisa

JUAN SAN MARTIN

“OTSALAR”

Haurtzarotik nenkarren herri-kanta eta bertsolari saioen alderako grina, horiek hainbeste aldiz entzuteagatik. Jatorrizko teknikaren ohiturari loturik eta batez ere euskal-frantses olerkari erromantikoen eraginez osatu nituen nire lehen olerki idatziak. Baina irakurketaren bidez ohartu nintzen sorketaren garrantziaz, aldi berean ideia, metafora eta hizkuntzaren erabileraz. Horretan eragingarri izan nituen Lizardi, Lauaxatea zein Orixe bere *Barne-muinetan* deritzan liburuarekin.

Aurkikuntza horregatik desegin nituen lehenagoko idazki haiek eta sartu nintzen buru-belarri kezka berrietara joaz. Kezkatzen ninduten pentsaera zein sentieretatik abiatu delako aberri gaiez, gaztaroko maiteminezkoek, edo gizarte eta poesi konkretua delakoan saio bat edo bestez gainera, bereziki arduratzen ninduten esistentziaren kontzeptu alorak lantzerako, gerra osteko frantses filosofoek orduan loratzen hasiak ziren gaiak nireganduz; hortarako erroak Sören Kierkega-

ard eta Miguel Unamunogan hartuz. Hizkuntz egokia lortu nahian nituen oztupoak, ideiak eta sentipenak ahalik bikainen bideratzeko eta hortarako aukera hobek aurkitu nahirik itzuli nituen gogoko zitzaizkidan zenbait poeta, batez ere gure garaikoak, nigan nolabaiteko eragina izan zutenak.

Otsalar, erabili nuen izenordez nire olerkiok konprometigarriak zirelako. Nahiz eta ohartu nire pertsona itzaltzen zuela eta nolabait beraien zabalkundea murriztu. Baina, idatzia, idatzirik gelditzen da. Gainera, garai haretan oso gutxi ginen euskaraz idaztera ausartzen ginenak eta idazten genuenean guziok elkarren irakurle ginen. Horregatik poztu ninduen Patxi Etxeberria jesulagunak haintzat harturik *Euzko-gogoa* aldizkarian egin zidan laudorio harek, maiteminezkoak nola eran erabiltzeagatik. Baina olerkigintzan nire ideien edukiaz ohartu zena Gabriel Aresti izan zen, artean Otsalar hura bere adiskidea zenik etzekiela. Bere ikuskera agertu zuen hitz hauekin: “*Larrean argitaratzen den «Olerti»*

atracción le produjeron fue a Gabriel Aresti, cuando él aún ignoraba que aquel Otsalar era precisamente su amigo. Manifestó su modo de ver con estas palabras: "*Larrean argitaratzen den «Olerti» errebistan, poeta bat agertzen zaigu, zeinaren izenik edo kondiziorik ez tudan nik ezagutzen, birrizen batekin eskribatzen duelako: Otsalar. Gauza sakonak eta kementsuak egiten ditu, bortitza da, entelegetsua, adimentsua, zerumuga zabaleko poeta, lasai dabil poesia gorengorearen alor aberatsetatik. Baina formarekin egiten du oztopo. Badaki koplak nagusi bat zer den ere ezta kielak. Hura, Otsalar hori, funtsaren aldetik, ezin hobea da.*"⁽¹⁾ (Ver Egan, Nº 3-6, 1960, pág. 159). Pero cuan-

do supo quién los remitía, él, que conocía mis inquietudes y sentimientos, además sabedor de que admiraba su poesía, ya no dudó de la autoría. De ahí su interés para ocuparme en prologar su libro *Harri eta Herri* en 1964.

Siempre he sido más lector que escritor. Particularmente para mí, el poemario constituía, además de una satisfacción personal, una manera de contribuir en la renovación y asimilación de nuevos conceptos en el euskara escrito. Mi grano de arena, abierto al moderno Parnaso universal. No me preocupa si lo he logrado o no, me conformo con haberlo intentado.

⁽¹⁾ "*La revista «Olerti», que se publica en Larrea, nos presenta a un poeta, del cual desconozco nombre y condición, porque escribe bajo seudónimo: Otsalar. Hace cosas profundas y atrevidas, es enérgico, comprensible, inteligente, poeta de amplios horizontes, la más elevada poesía está tranquila. Pero sí tropieza con la forma. Es consciente de que ni siquiera sabe qué es una Copla de arte mayor. Este, ese Otsalar, en lo fundamental, no puede ser mejor.*"

errebistan, poeta bat agertzen zaigu, zeinaren izenik edo kondiziorik ez tudan nik ezagutzen, birrizen batekin eskribatzen duela-ko: Otsalar. Gauza sakonak eta kementsuak egiten ditu, bortitza da, entelegeatsua, adimentsua, zerumuga zabaleko poeta, lasai dabil poesia gorengoaren alor aberatsetatik. Baina formarekin egiten du oztopo. Badaki koplak nagusi bat zer den ere eztakiela. Hura, Otsalar hori, funtsaren aldetik, ezin hobea da." (Ikus eta irakur *Egan*, 3-6 alean, 1960, 159 or.). Eta olerkiok aldizkarietara nork igortzen zituen jakin zuenean, nire kezkek eta pentsaera ezagutzen zituenez, laster ohartu zen egileaz. Gainera, bere oler-

kiak gogoko nituela bazekien, eta hortik izan zuen 1964an bere *Harri eta Herri* liburua argitaratzeko hitzaurregiletzat hautatzea, eta hark hala eskatua nik gogoz bete nuen.

Beti izan naiz irakurle idazle baino gehiago. Niretzat bereziki, poemok, pertsona bezala ematen didaten atseginaz gainera, aldakuntza ez-ezik, euskara idatzia-arentzat bide berrien sustapena dakarte. Ustez ordea, nire emaitza hondarra da, Parnaso moderno eta unibertsalera irekia. Ez nau arduratzen hori lortu ahal izan dudan ala ez, konformatzen naiz nirekiko saioaren ahaleginaz.

GIRO GORI

TIEMPO ARDIENTE

(1954-1977)

*De un confin a otro,
ah!, el mundo abierto!
Quien no me conozca,
creerá que soy feliz:
sonrisa en los labios
pero llanto en los ojos.*

(Canción popular).

*Porque pronto dormiré en el polvo,
mañana, cuando tú vengas a buscarme,
seré ya pasado...*

(Job, VII, 21).

Bazterretik bazterrerat,

*oi! munduaren zabala!
Ez dakienak erran lezake
ni alegera nizala:
hortzetan dizut irria eta
bi begietan nigarra.*

(Herri kanta).

*Laster lo bait-natzake hautsean,
eta bihar Zu nire bila orduko, ni
izana izango naiz...*

(Job, VII, 21).

CANTANDO (1954)

Voy cantando por el camino,
tengo alma soñadora.
A través de los pueblos, de los montes,
voy cruzando el País Vasco.

Canto mi patria,
crisol de todos los vascos;
dulcemente me aflige el alma,
y me convierto en poeta.

Amo, de corazón,
la lengua madre,
mis sueños van al compás
del idioma de mis antepasados.

A veces voy alegre,
a veces triste;
es regalo de amor,
nuestra base y sostén.

... ..

Voy cantando por el camino,
tengo alma soñadora...

KANTARI (1954)

Bidez nijoa kantari,
gogoa dela ameslari.
Herriz-herri, mendiz-mendi,
Euskal Herriaz gaindi.

Maitatuz ene aberri,
euskaldun denon biltegi;
gogoz mindurik eztiki
bihurtzeraino olerkari.

Bihotzez-bihotz kuttunki,
jatorrizko mintzoari,
ene ametsok igorri...,
arbasoen euskarari.

Aldi batzutan alaiki,
hurrengoetan saminki;
maitasunezko opari,
delako gure oinarri.

... ..

Bidez nijoa kantari,
gogoa dela ameslari...

SIETE SELLOS TENGO (1954)

*Todos los pájaros
aman su nido.
(Oihenart).*

Voy de mi pueblo al mundo,
sin renegar de nada ni nadie,
miro a la humanidad, atento y con cuidado.
Aquí no sobra ninguno;
quien nace se merece la vida.

La sociedad es algo humano,
y hay que salir al exterior.
Nosotros, Siete en uno,
con la sonrisa en los labios,
ofreceremos a todos paz y amor.

Recuerdo el juego nervioso de las llamas
en el hogar, el ambiente doméstico,
donde tantas veces me ofrecieron cariño:
la lengua antigua
provocó suaves latidos.

Pienso en las cosas de la Naturaleza,
tiembla mi fe, y recelo
hasta afligirme en exceso:
el mundo es mundo
y tenemos que ayudarnos.

Mi corazón está con el hombre,
me inquieto fraternalmente
al escuchar la llamada:
"da y extiende tu fruto por el mundo".
Es el necesario punto de partida.

Como hombre que soy,
dudas y desvelos
me llevan con inquietud
a la esencia de la Naturaleza:
tengo un ser trasplantado en el fondo de mi corazón.

ZAZPI ZIGILU DITUT (1954)

*Edozein xoriri eder
bere habia.
(Oihenart).*

Nire herritik mundura
inor eta ezer uka gabe,
gizatasunean noa adi zein arretaz,
hemen inor ez baita sobera,
naturaz dena delarik bizi-bera.

Gizartea gizatasunez
guziok mundu zabalera.
Gu, Zazpiak-bat osatuz,
atsegin-bide edonori,
maitasunez herri oro, bake guziori.

Garraren jolas urdurietan
senide-giroa supazterrean
maitasunez naharo banaiz:
arbasoen mintzaira
eztiaren taupots eraginak dira.

Naturarekiko izate gogoetaz
zein fede zalantzaz,
larrimindurik agertu behar hau:
delarik mundua mundu,
gizarteok elkartasun behar dugu.

Bihotza gizatasunaren alde
anaikiro kezkatuz adi
jartze horren deia:
"eman ta zabaltzazu munduan frutua".
Beharrez, partaidetza hortatik abiatua.

Gizon bezala, nire
gogoetamin eta zalantzok,
Natura izakeraren muinera
kezkatu rik banaramate:
auziaren sakonean izakiz txerta didate.

DOLOR PATRIO (1954)

El camino de la libertad
está lleno de cruces.

Mi infancia transcurrió
bajo la tormenta:
los hermanos en el monte,
y los muertos, por miles.

—Madre ¿por qué
luchan los hombres?
—Para que no quede sin aliento
este pueblo.

Cielos y tierras
se veían quemados.
A los pies del enemigo
yacían las enseñas de los vascos.

Cárcel sangrienta,
destierro triste;
futuro sin esperanza,
tal es el sino de los vascos.

Aprender del pasado:
Vacuna eficaz
que muestra a los jóvenes
el fuego del amor.

No ha muerto
el alma vasca!
De sus ramas han nacido
nuevos frutos.

Duele ver
qué ha sido de Euskadi.
Insistid, jóvenes,
para que despierte el pueblo.

... ..

ABERRIMIN (1954)

Askatasun bidea
gurutzez betea.

Ekaizpe batean
nire haurtzaro:
mendietan anaiak
milaka herio.

-Amatxo, gizonak
guduka, zergatik?
-Herri baten arnasa
iraun nahirik.

Kixkaldurik
zeru eta lur.
Etsaiak oinperatu
euskal-ikur.

Espetxean odol,
atzerri itunak;
etorkizun uxatuak
darabiltz euskaldunak.

Lehenak irakatsi.
Barnean txertua,
gaztediari ager
maita-sua.

Euskal gogoa
ez da hil!
sentz berria
ernai dabil.

Euskadiren izaera
bihotzean sumin.
Sendetsi gazteok,
herria esna dadin!

... ..

El camino de la libertad
está lleno de cruces.
Patria, Patria mía.
Toma mi vida.

Askatasun bidea
gurutzez betea,
Aberria, Aberria!
Tori nire bizia.

CAMINOS AMARGOS (1955)

Mi juventud fue desabrida
y ciertamente negra.
Esperábamos a la intemperie,
a que cesara la tormenta.

Ahora me rehuye;
luego me empuja,
tengo, por desgracia,
el futuro en contra.

Fuego y llanto,
remolino ingrato,
desde que nació mis ojos no vieron
nada que no fuera confusión.

¿Dónde anida el deseo?
¿Dónde, el ansía de libertad?, ¿dónde?
¿Cómo es?... Yo,
lo ignoro.

Desnuda está la Patria,
triste yace ante mis ojos.
Tus lamentos, ay,
afligen mis entrañas.

Vagas por el ancho mundo,
a merced de cualquiera.
Te convertiste en siervo,
a causa del enemigo cruel.

Nadie es tu amigo
en esta tierra.
Te ha obligado el vecino
a ejercer de criado.

¿Hasta cuándo esta época
infernál, de enemigos?
Se me fue la juventud
en una patria esclava.

BIDE MINGOTSAK (1955)

Ene gaztaro mingotsa
bene-benetan beltza
aterpe gabe, noiz atertuko
ekaitza.

Orain uxa,
gero bultza:
zoritxarrez, etorkizuna dut
aurka.

Garra eta negarra,
a! zurrunbiloa,
sortzetik daramat nahaspil
ingurua.

Hainbeste nahi nun
gogo askatasun,
non ote? zelako ote?... Enetzat
ez-ezagun.

Aberri erazpen
ene bihotzaren kaden.
Zure aiena! hotsak, nire erraiak
mintzen.

Mundu zabalean
inoren mendean.
Etsai zitalagatik mirabe bihurtu
zinan.

Dakartzun adin
inork ez-lako ludin.
Ondorengo herriak jarri zaitu
otsein.

Noiz arte arerio
zaparrada giro?...
Aberri jopu baten joan zait
gaztaro.

Aunque estés sojuzgada,
no te he abandonado;
siempre estaré dispuesto
a ofrecerte mis servicios.

Mil veces te daría
mi vida sin dudar,
sin perderla vanamente,
si es a cambio de tu salvación.

¿Para qué quiero la vida,
viendo como llega tu muerte?
No es aceptable la libertad
a costa de la patria.

No quiero escuchar
este rumor fúnebre.
Si has de morir,
sea conmigo.

Naiz zu uztaipetu,
etzaitut lazotu;
zure menpeko beti natzaizu
gertu.

Herbal eraitsi gabe
emango nuke,
mila aldiz ene bizia zure salbamen
truke.

Zu hiltzen ikusi,
zertarako bizi?
Aberri gabeko askatasunak ez baitu
merezi.

Hileta zori?...
nik ezin etsi.
Hil behar baduzu, ni zurekin
suntsi!

FLOR DE MENTIRA (1956)

En la juventud anduve siempre
sediento de amor,
al conocerte tembló
mi corazón dormido.
Fielmente me introduce
en ese territorio ignoto.
Me ataste firmemente
con las sogas de tu hechizo.

Tú eras, amor,
mi puerto y mi nido,
hubo muchas caricias dulces
que saciaron el corazón;
nos besábamos con ternura,
vivíamos un sueño.
Huíamos de la realidad.
Ay, ay, felicidad aquella.

Tu bella imagen
despertó mi alma.
El placer fugaz
cayó por el precipicio,
me dejaste como recuerdo
un corazón sangrando.
Aquellos días trajeron
esta eterna oscuridad.

GEZUR-LILI (1956)

Gaztaroan beti nintzonan
maite-min egarri,
hi ezagutzeaz jarri hidanan
bihotz-loa urduri.
Leialtsu, barruti hortan
sar nintzonan itsutuki,
liluragarrizko lokarriz
lotu hidanan uztarri.

Maiteki-maiteki,
nire kai eta kabi,
laztan goxo ugari
bihotzaren asegarri;
beti musuka hi ta ni...
gogoeta ameslari,
gogalpenari ihesi.
Ai! ai! egun zoragarri.

Irudiaren ederrak
Arima hunan estali.
Atsegin irristakorra
amilburuan galzori...
bihotz zauritua
hire oroigarri.
Egun haiek, ondoren,
betiko iluna ekarri.

FLOR DE NIEVE (1957)

En el rincón donde vivo
apenas sale el sol.
La oscuridad trae la flaqueza,
y sólo mi sueño me aporta luz.

Oh, nube que vuelas
a través de los Pirineos,
llévame contigo:
en los montes hay luz de sobra.

Por encima de los precipicios
vestidos de blanco,
hay muchas cumbres
adornadas con las flores de la nieve.

... ..

Vi las nubes en el cielo confuso,
las cimas afiladas en los montes,
abandoné tristeza y melancolía
y me encontré dichoso y contento.

... ..

¿Qué haces, flor de nieve,
engalanada de mujer?
¿No eres tú, flor
que habitas las alturas?

En las ventiscas solitarias,
donde caen aguas salvajes,
sobre lagunas calladas,
eres la pacífica reina de los niños.

Pero ¿qué haces en esa cumbre,
flor de nieve con ojos negros?
Dímelo. ¿Acaso me buscas,
encantadora Edelweiss?

BEGI BELTZDUN ELUR-LILI (1957)

Bizi naizen txoko hontan
eguzkia oso urri.
Ilunak ahultasuna berakin dakarki,
eta, ene ametsa diat argi.

O!, hegaz hoan hodei bel-txuri,
Aunamendian barna,
naramak hirekin.
Pirineoan bai duk argia nahi haina.

Amiltegien gainetik,
elur zuriz horniturik,
ba duk aski gailurrik
elur-liliz⁽¹⁾ apaindurik.

... ..

Hodeiak nahaspil ortzean,
gailurrak erpin mendian,
kaden itunak baztertuz
zorioneko aurkitu nintzonan.

... ..

Zertan hago elur-lili
emakumez jantzirik
goen gailurretako
lilia izanik?

Ur-jauzi zilar-apparren
bisuts lekurik soilenean
aintzira isilkoien gainean,
haur-erregina haiz bakean.

Baina, zertan habil gailur hortan
begi-beltzdun elur-lili?
Esan hegidan. Nire bila ote habil
Edelweiss zoragarri?

⁽¹⁾ Elur-lili: Edelweiss (Leontopodium).

Tenía la sospecha
de que me ibas a esperar
y te harías dueña de mi corazón;
tú, que vives en las nieves.

Estás al lado de Dios,
cerca de las estrellas,
quieres vivir sin tacha,
lejos de los hombres.

Cerca de ti, tus amigos,
la nieve y el viento gélido:
y también, el enemigo implacable,
la cruel y dura tormenta.

¡Oh, tú!, flor de nieve con ojos negros,
te ofrezco todo el sentir de mi corazón,
te deseo.
¿Quieres que alivie tus penas?

... ..

En aquella cumbre pirenaica
mi corazón quedó
prendido de ti, clavado en ti...
De no ser yo ¿quién más te iba a querer?

Quiero tenerte
en el rincón de mi corazón.
Tú me has cautivado,
flor de nieve de ojos negros.

Baninan uste hori, nonbait
zain ote hintzanan
nire bihotzarekin jabetzeko;
eta hi, elur tartean.

Jainkoaren ondoan,
izarrengandik hurbil,
orban gabe bizi nahirik
gizonengandik urrundurik.

Inguruan hire lagun
elur eta haize hotza;
etsairik gogorrena
errukirik gabeko ekaitza.

O!, begi-beltz elur-lili
ene bihotzmina dinat higan,
maite haunat, eta
laguntza nahi ahal dun hire nekeetan?

... ..

Pirineoko gailur hartan
bihotza hidanan iltzatu...
Elur-lilizko andereñoa,
nik adina, nork maitatu?

Ene bihotz txokoan
nahi haunat nik eduki.
Hik jarri naun liluraturik
begi-beltzdun elur-lili.

PLATERO VIVE (1957)

*A Juan Ramón Jiménez, poeta que admiro.
En homenaje a su Nobel.*

Platero vive.
Yo lo vi
mientras seesteaba
en el prado de Josafat.
Platero vive.
entre flores rojizas;
estaba rodeado
de pájaros juguetones, y de mariposas.

Tranquilidad de los prados.
Alegría de los senderos.
Paz de los hombres.
Canto de los niños.

Platero vive.
Yo lo vi, pequeño
blando y peludo,
recién descendido
de su cielo de Moguer.
Llevamos su resurrección
en nuestro interior.
Platero es inmortal
en el recuerdo de los vivos.

Luz de los astros.
Canto de los arroyos.
Alegría de los ancianos.
Celebración de los niños.

Platero vive
en el corazón de los hombres.
¿No sabías que jamás puede morir
lo que habita por dentro?
Quédate, Platero; quédate con nosotros;
están en ti los amores más dulces de la tierra
y vivirás eternamente
mientras el mundo sea mundo.

PLATERO BIZI DUK! (1957)

*Juan Ramón Jiménez, atsegingarri zaidan
olerkari bikainari, Nobel sariaren omenez.*

Platero bizi duk!
neuk ikusi nian
lozorroan zegoela
Josafateko zelaian.
Platero bizi duk!
lili margotsu artean;
txori eta ingumak jostari
inguruan dituelarik.

Lasaitu zelaiak!
Poztu bideak!
Baretu gizonak!
Kantatu haurrak!

Platero bizi duk!
“txiki, iletsu, leuna den
Platero” maitea,
neuk ikusi nian
Moguer-ko zerutik jaitsia.
Bere argizkundera diagu barnean.
Platero ezilkorra duk
bizien gogoan.

Argitu izarrak!
Kantatu errekek!
Alaitu atso-agureak!
Ospatu haurrak!!

Platero bizi duk!
Gizartearen bihotzetan
barneratua den gauzarik
ezin hil daitekeela ez ahal hekian?
Hago Platero, hago gurekin;
lurreko maitasunik eztitsuenak dituk higan
eta biziko haiz egundoko
mundua mundu den artean.

HERIDA (1957)

Volaba de flor en flor,
como las abejas,
buscaba donde libar
su más tierno sentimiento.

Hace tiempo que mis ojos
dan vueltas y más vueltas,
la mirada mía se vuelve
hacia ti con dulzura.

Amada niña,
amor de los amores,
¿querrás curar
el dolor de mi corazón?

SASTADA (1957)

Lirik-lili nahiabin,
erleen antzera
maitemin ezitsua
non xurgatu bila.

Aspaldi nere begiok
bira-biraka
samurki begiratz
bihurtzen ditun higana.

Andereño maitea,
nere laztana,
asetu nahi ote dun
nere bihozmina?

MARIPOSILLA MENSAJERA (1958)

La he visto recién llegada
entre las flores de mi ventana,
buscaba sustento de flor en flor,
hermosa mariposilla,
me parece que ha brotado
un racimo de alas,
viene a alegrar
mi corazón hechizado.

Bailan sus alas,
no hay nada semejante en color.
Señor ¿cómo inventaste
tanta hermosura?
Tiene tan ligero andar
que hace cosquillas al cielo;
sin duda que está hecha
para juegos florales.

Su parca actividad consiste,
en volar de flor en flor:
ahora una begonia, luego un clavel;
ha tomado cariño a un geranio.
Querida mariposilla,
flor de mi ventana,
hoja dorada en bosques y prados,
caro ángel en el cielo.

...aleteos y equilibrios,
luminosa y fulgente,
se ha alejado la mariposa
a otros balcones, de flor en flor...
No sé si la encontraré:
preciada flor de mis entrañas,
la misma que me asaeteó Cupido.
Dale, asimismo, un beso de mi parte.

INGUMATXO GEZNARIA (1958)

Nire leihoko liliartera,
etorri berria,
lorarik-lora egurastera
ingumatxo ikusgarria.
Iruditzen zait agertu dela
hegatziko lili eijerra
nire bihotz liluratua
maitekiro alaitzera.

Bere hega dantzaria,
kolore pare gabea.
Gauza horren txanbeliña,
nola asma ahal zendun Jauna?
Ibilkera du hain arina
zirrikatzen duela ortzia;
zalantzarik gabe da
jolas loreztat egina.

Duen ekitaldi laburra,
liliz-lili aldakorra:
orain begonia, gero krabeliña;
jeranioan du tankera berria.
Ingumatxo maitea:
nire leihoan lorea,
zelai-basoetan urrezko orria,
zeruan aingeru pitxia.

...hegatzadaz, kulunka,
printza dizdiratsuak dariola
aldendu zaida inguma
leihoetan zehar, lorez-lorezka...
Aurkituko ahal dut, bera:
nire bihotzeko lili kuttuna,
Kupidok gezitu zaidana
eta, nire geznaz, emaiok pa.

SONIDO QUE DESPIERTA (1958)

*A Norbert Tauer, recordando "Mi tierra"
y en agradecimiento a su vasquidad.*

¿Qué me traes esta noche, gran Smetana?
La especial música que arrastra el Moldava,
que remueve profundamente mi corazón.
¿Qué hay en ese himno tan sonoro?

El llanto de los violines de Bohemia,
adornado por el rumor inquieto del río,
trabajado con el deseo del pueblo checo,
deja entrever su fiera independencia.

Ese himno de cristal que corta con su filo,
trae aún más dolor a mi espíritu enfermo,
y de la negra noche surge otra más oscura.

El agua clara que bebió Smetana
ha desembocado en la gran corriente de Eslovaquia.
¡Moldava! Tú eres fuente y modelo de pueblos.

DOINU ESNAGARRI (1958)

*Norbert Tauer-i, "Má vlast" en oroiz eta
bere euskaltzaletasunaren eskergarri.*

Smetana handia, zer dakarkik gau hontan?
Vltava-k daraman doinu berezi hotsa,
hain sakonki astintzeko gaur nire bihotza.
Zer arkitzen diat hire eresi entzungarri hortan?

Bohemiako biolinen doinua negarti,
ibaiaren eten gabeko marmarioak apaindua
Txekiar herri zintzoaren gogo nahiz landua,
agirian duelarik bere tolezkaitasun harrigarria.

Leiarrezko eresiok zorrozki zulatuz,
nire erraietaraino minaren minez sakonduz;
gau honen beltzean, beste gau bat sortuz.

Semetanak edan zuen ur garden hori
Eslaviako ibai korronteruntz da isuri.
Vltava!: Hi haiz, hi, herri ereduzkoaren iturri.

ATXARTE (1959)

Firme, como si quisiera besar el cielo,
enhiestas están las gigantescas piedras,
precipicios y cantiles al vacío asomados,
Atxarte asemeja una fortaleza cerrada.

Seguras hayas y cálidos robles,
ríos y torrenteras que bajan cantando,
hojas de árboles que vuelan y danzan,
diríase que Atxarte es un oasis.

Todas las bellezas se han aunado ahí,
a los pájaros sirve de refugio.
Existe una ermita en la paz de Cristo.

Atxarte: rincón pacífico y sombrío.
Tus ruidosas aguas van al mar con nostalgia,
así desciende a tu regazo mi amarga juventud.

ATXARTE (1959)

Ortzeari muin eman nahian, tinko,
haitzuri erraldoiak zutik dituelarik,
arro eta labar amiltsu zintzilirik;
Atxarte berezia hertsiturik dago.

Pago mardul eta haritz agurgarri,
errekaxo tartakin dijoa kantari
zuhaitz hostoak dira alaiki dantzari.
Atxartek hartzen baitu oasis irudi.

Edertasun guziak elkartu direnez,
txoriek barne hori dute biltoki lez.
Baseliza bat da, Kriston atsedenez.

Atxarte: inguru latz bakean itzalez,
hire ur marmaria itsasoruntza lez
nire gaztaro mingots hire altzora minez.

NOCHE (1959)

¿Cuándo acabará la noche?

Job-VII-4.

(Arreglado al ritmo de "Veo de lejos").

La naturaleza duerme atrapada en la noche,
escondida bajo el peso de negros ropajes,
el sueño del día se ha roto de raíz,
y tan sólo el pensamiento aparece desnudo.

El día encendió un iris de colores,
cálidos rayos de sol que quisieron cegarme,
todo lo que la oscuridad ha derruido
ahora está inmerso en la noche.

La noche no tiene esperanza alguna,
porque no sabe cuál es la verdad;
pero corre hacia el día que amanece.
Noche interior mía: ay, quieta está.

GAUA (1959)

Noiz bukatuko da gaua?

(Job - VII, 4.)

*("Urrundik ikusten dut"
doinuaren neurrira moldatua).*

Izadia lotara gauak atzemanik,
estalki beltz batzuen arduraz gorderik,
egunaren ametsa eten da errotik
pentsamena delarik soil-soilik bilutzik.

Egunak piztu zitun kolore multzoak,
itsutu nahi ninduten euzki-printza galdak,
ilunak ebakirik suntsituz guziak
orain barruan ditu gauaren sabelak.

Gauak ez du beretzat itxaropen kezka,
nabaitzen ez duelako zer den egiera;
baina, lasterka doa egunsenti bila.
Ene barneko gaua: ai ene! geldi da.

BRUMA (1959)

Como lleva al marinero que no es dueño del timón
la dulce voz de una sirena por abismos insondables,
así me lleva la loca corriente de la vida,
a través de las tinieblas infinitas.

Es un camino estrecho e incierto,
son oscuras las verdades de la naturaleza;
no podemos hurtarnos a su empuje;
nosotros, pobres marionetas en sus manos.

La vida está atada por un entorno duro.
Se han aplacado sueños y creencias...
¿Quién dice que el corazón no envejece?
Este mío, ay, cuánto dolor me va dejando.

LAUSOA (1959)

Endaitzaren jabe ez den marinela lez,
arantzaz jositako txaramel leizak
zehar, bultzaz narama lauso ilunez,
zentzurikan ez duen bizitza korrontak.

Estutxo hesituriko bide latza denez,
oro ilunak dira izadi egiak;
bere bultzakaderi ezin egin ihes:
gu, bere asmo eraginen jostailu txiroak.

Bizitza loturik da inguru garratzez.
Itzali zaizkidala uste ameskorrak.
Bihotzak ez direla zahartzen? ezetz? Ez:
baina, nere honek, a! nolako zauritzak.

NO DESPIERTES (1959)

Simple, silencioso y tranquilo
es el sueño de mi amada.
Va el arroyo cantarín,
y el agua con sus cascadas.
No puede parar la corriente.

En brazos de Morfeo,
es leve adorno del prado,
las flores enrojecen de envidia.
Si supiera cómo adivinar
el sueño de mi amada...

Mi inquietud interior
me recomienda: "No la despiertes".
La verdad de la vida
está en el sueño;
todo lo demás es necedad.

Continúa dormida,
atada a los hermosos sueños;
podrías herirte
al despertar.
Es mejor, sí, el sueño eterno.

ETZAITEZ ITZARTU! (1959)

Isil, soilki ta baketsu
ene maitearen loa.
Errekatxoak marmarra,
ura jausika badoa.
Korrontak, ezin gelditu.

Zelaiaren apaingarri
lorak bekaizti dituela,
Morfeoren besoetan da.
Ene maite horren ametsa,
baneki zelan igarri...

Barnean dudan kezkek
esaten didana: "Ez esna".
Bizimoduaren egia
amets hutsa baita;
gainerako guziak: huskeriak.

Jarrai zazu etzanda,
ames txanbelinei lotuta;
itzartutzean orbana
lortu zezake maitea.
Betiko loa, hobe da.

PARA ANTONIO MACHADO (1959)

En el 20 aniversario de su muerte.

Continúa el feliz oficio,
en el mismo Parnaso,
viste de poemas
al día y a la noche.

Transcurrió su vida
cantando como hombre,
ofreció atrevida luz
a su tiempo.

Corre por sus venas
una fuente intensa,
da a todo el mundo
los beneficios de su clima.

Aunque se vierta
ese dulce néctar,
aunque bebamos lo indecible,
nunca se acaba.

Un día las nubes
ennegrecen el cielo,
los vientos fieros
presagian tormenta.

Huyendo de los embates
del siniestro viento Sur,
cruzó los Pirineos
hacia su destierro.

Se apagaron las luces
de su pensamiento,
cayó su alma
lejos de su tierra querida.

ANTONIO MACHADO-RI (1959)

Bere heriotzako 20. urteburuan, omenez.

Parnaso barrutian
bizi-bide zoriz
egunak eta gauak
jantziaz olerkiz.

Bizitza igaro zuen
gizonki kantatuz,
garaiei argia
ausarti urratuz.

Iturburu sendoa
barrutik dario,
lur-bira guziari
sorraraziz giro.

Zabalduz asetzeko
edari txarmanta;
edanak-edanala
asetzerik ez da.

Egun baten hodeiak
ortzia beltzituz,
haize borrokariak
ekaitzez bihurtuz.

Hego-haize latzaren
bultzadak uxatuz
Pirineoaz gaindi
ha erbesteratuz.

Bere pentsamenaren
argiak itzali...
maite lurretik urrun
gogoak erori.

¿Quién cantará como él
las tierras de Castilla?
Pagó caro precio
por su poesía.

Murió
el poeta entre los poetas,
marchó solo
sin que nadie lo llorara.

Las frías, extrañas tierras
de Collioure
enterraron sin piedad
sus últimos restos.

Calló ya
su profundo cantar.
Déle paz
el Señor de las Alturas.

Gaztelako lurrei
nork kanta hark haina?
Garestia izan zen
eman zion ordaina.

Hil zaigu olerkarien
aintzin txapelduna:
inoren negarrik gabe
bakarkiro joana.

Collioure aldeko
lur zakar eta hotzak
errukige iruntsiz
bere hondar hilak.

Orain isildu dira
bere gogo-kantak.
Bakea emango ahal dio
goi aldean Jaunak.

DOLOR DE LA NADA (1959)

La vida se nos va sin alegría,
sin haber gustado los placeres de este mundo,
sin poder abandonar este valle de lágrimas,
porque la naturaleza nos ha atado a ella.

Lo que nos rodea está coronado de espinas,
las duras leyes del mundo nos entristecen.
¿Para qué nacer?, es incomprensible,
en ninguna parte encontramos gozo.

No tenemos más que el dolor de los sentidos,
la naturaleza nos enseña sus desnudas entrañas,
que la nada no nos trae felicidad,
ni encontramos alivio a nuestro mal.

EZER EZAREN SAMINA (1959)

Munduan nabaitzeke atsegingarririk,
negarrezko haran hau, ezin ukaturik,
izadiak gaituela bertara loturik,
bizitza ba-dijoa alaitasun barik.

Inguruko bideok arantzaz beterik
mundu lege sakailak itun gaitularik,
jaiotza zertarako, ulerkaitz delarik;
ez bai dugu aurkitzen inun gozamenik.

Zentzunagan ez dugu samina besterik.
Izadiak bere muinak dakuskigu hutsik:
ezer ezetik ez dugu egundo zoririk,
ez bai dugu aurkitzen mingarri ez denik.

SAN JUAN (1959)

Las campanas de la torre repican:

dilin, dan...

Anoche había fuego en las cimas
y toda la ciudad cantaba: "San Juan"
Hoy es fiesta en la plaza.

Las campanas de la torre repican:

dilin, dan...

San Juan, víspera del verano;
el toro de fuego en las calles,
los cardos solares en los dinteles.

Las campanas de la torre repican:

dilin, dan...

Sonido del chistu al amanecer,
pasacalle a través de la ciudad,
los niños corren en la cuerda.

Las campanas de la torre repican:

dilin, dan...

Al socaire de las viejas costumbres,
el sol intenta alumbrar
...se oscurece, y se esconde en el pasado.

Las campanas de la torre repican:

dilin, dan...

Los vascos festejan en hermandad,
la alegría del día de San Juan.
Al anochecer, el Avemaría.

Las campanas de la torre repican:

dilin, dan...

La fiesta vuela a su fin.
el pueblo grita: "San Joan,
nekez etorri eta bizkor joan".⁽¹⁾

⁽¹⁾ "San Joan, tanto tardaste y tan pronto te vas".

SAN JOAN (1959)

Dorre kanpaiak:
dilin, dan...

Bart sua agiri zen mendian
eta hiri guziak kanta "San Joan".
Jaia gertatzen gaur plazan.

Dorre kanpaiak:
dilin, dan...

San Joan, udararen atean:
suzko-zezena kaleetan,
eguzki-lorak ateburuetan.

Dorre kanpaiak:
dilin, dan...

Goizaldeko txistu doinuan,
kalez-kale, herriaren biran
haurrak antzitzika sokan.

Dorre kanpaiak:
dilin, dan...

Ohitura zaharren itzalean
Eguzki jauna argi egin nahian,
...goibel da, lehenaren lausoan.

Dorre kanpaiak:
dilin, dan...

Euskal semeak, anaitasunean,
alaiki San Joan egunean.
Iluntzealdera Abemaritakoan:

Dorre kanpaiak:
dilin, dan...

Jaia lasterka doa hegan,
herri aldarrika: "San Joan,
nekez etorri eta bizkor joan!".

A UNAMUNO (1959)

*Este donquijotesco
don Miguel de Unamuno, fuerte vasco...*
(A. Machado).

I

Mirabas al cielo.
Traspasaste
los límites del pensamiento
con tu sabiduría única;
tomaste la razón
como origen
y final.
Fuiste
íntegro,
aun rodeado de precipicios
sin fondo;
a través de malos caminos,
orillabas
las negras simas,
en perpetuo riesgo.

Tenías dudas.
¿Y quién no?
En la obscuridad no podías
encontrarlo.
De día, estabas
con el Señor.
No sabías
cuándo había luz,
cuándo oscuridad.
Tu profundo
saber
no podía decidir
sobre
la verdad de lo Eterno.

Lo que el corazón te acercaba,
te alejaba la razón,

UNAMUNORI (1959)

*Este donquijotesco
don Miguel de Unamuno, fuerte vasco...*

(A. Machado).

I

Goruntz begira.
Pentsamenaren mugak
jakintza bakanez
urratuz,
arrazoia harturik
oinarritzat eta
helburuz.
Hondogabeko amiltegiz
inguraturik
ibili zinen
zintzoki;
bide mukerrak zehar,
leza beltzaren
aurrez-aurre
ausarti.

Zalantzak zenituen.

Eta, nola ez?

Ilunaldeetan ezin
aurkiturik.
Argi uneetan Jaunakin
zinelarik.
Noiz argi
eta noiz ilun?...
ezin igarririk.
Betikotasunaren
egi,
zure jakintza
sakonak ezin
erabaki.

Gogoz hurbilduz,
arrazoiz urrunduz;

no podías dirimir
la lucha de ambos.

En guerra
contigo mismo,
embriagado
por tus pesadillas.

Y sin embargo
lo buscabas.

¿Por qué
te preocupaste
en llegar a lo que no existe?
No te hubieras esmerado
si no se hallara
en algún lugar;
lo buscaste sabiendo
que ha de estar,
aunque fuera infructuosa
la búsqueda.
Aun con dudas,
tenías necesidad
de buscarlo.

bien arteko auzia
ezin berezitzuz.

Zurekiko,
ameskaitz zorabioka,
zerorren buruarekin
guduka.

Horrela ere
Bere bila.
Ezer ezaren
bilaketan hain
arduradun?
Ez zinen arduratuko
izan ez-balitz
inun;
nonbait delako
zinen bila,
naiz eta ibili
itun.
Zalantzekin ere
Beraren beharra
zenun.

RAYOS DE ESPERANZA (1959)

Por todas partes me rodea el agua,
estoy solo y a mi merced en un acantilado.
Abajo, a los pies de grandes rocas,
olas furiosas que gritan y luchan.
Las tranquilas gaviotas, dueñas del cielo y de las aguas.
han hallado refugio sobre el mar,
hieren el cielo y buscan sosiego.
Allende las aguas, los pueblos y los hombres son libres.

Lenta pero osada, adentrándose cada vez más,
una barca danza en la superficie del mar.
Barca que vas tranquila: llévame contigo
por el camino azul, lejos de esta tierra,
para que mis pensamientos encuentren libertad.
Si tuviera alas..., si pudiera ir más allá,
Mas ¿por qué no volar con las alas del deseo?
¿Inmerso en un dulce sueño, imaginar que soy libre?

Si no fuera por la patria, por mi amada patria,
por esa patria querida que llevo dentro del corazón,
me despertaría de nuevo, y moriría mi sueño.
Estoy atado a la tierra como un niño indefenso,
envidio la libertad de que gozan los otros.
Señor: fortalece el brazo del pueblo vasco,
que siempre siga fiel a tus enseñanzas
y que lo conozcamos tan libre como los demás.

Visión dolorida y soñadora,
te veo, mar, tan ancha como alegre,
elevando tus olas espumosas;
mantengo mis ojos en el horizonte.
Abrazas todos los pueblos con tus azules brazos,
y nos unes a todos con tus azules maromas;
cantemos felices: "da y extiende...",
pues acoges a todos los pueblos en tu regazo.

... ..

Orilla del mar. Amada orilla del mar,
traes la libertad en tu reflujo salino.
Tú enciendes mi negra noche interior,
nebulosa esperanza lejana, luz de astros brillantes.

ITXAROPEN ARGI-PRINTZAK (1959)

Inguruan ura dudalarik hor-hemen
soilki nagoek nerekautan amilburu baten.
Behan, labar amiltsuen oinpean,
uhin zoroak orroa dariola borrokan.
Itsasertz hegalean dutelarik beren abaro,
ur eta ortzien jaun eta jabe, naharo,
oskarbia urratuz, kaioak beren zoriona.
Eta uraz-handik herri eta gizonak ditek askatasuna.

Geldiro baina ausarti, joan eta joan,
itsas azalean ontzitxo bat dantzan.
Urean lasaiki ildoan hoan ontzi: naramak hirekin
bide urdinen gainetik, lur hontatik urrun,
nire barne gogoetak askatasuna ezagutu dezan.
Hegoak banizkik... haruntza joan ahal baneza...
Baina, gogoaren hegoetan zergatik ez hega?
Amets gozo batean murgildurik librea naizela?

Ai! ez balitz aberriagatik, ene aberri maitea,
bihotz-bihotzean daramadan aberri maitagarria,
berriz ere hik esnatuko nauk eta hilgo duk ene ametsa.
Lurrari lotua nauk, haur errukigarri,
besteren aske izanean dudalarik bekaizkeri.
Jaunak: indartuko ahal duzu euskaldun herria,
jarraitu dezan beti Zure sinesmen bidea
eta ezagutu dezagun noizbait besteak bezain librea.

Ikusmen gogalpentsu eta ameskor,
zabal adina alai aurkitzen haut itsaso,
hire ur-irakin apartsuak dituk goruntz jaso;
nik, osertz urrutietan ene begiok so.
Hire beso urdenekin herri guziak besarkatzen dituk,
anaitasunera, hire lokarri urdinotan elkartzen ahal gaituk,
zorionez kanta dezagun: "eman da zabaltzazu...",
biran herri guziak hik bai dituk laztandu.

... ..

Itsas bazterra!, zorioneko itsas bazterra!,
hire kresal haizez aske usaiak dakarzkik beti.
Hik piztutzen diok nire barneko gau ilun honi.
urrutiko itxaropen lausoan, izar dizdiratsuen argi.

¿PROGRESO? (1959)

Ya viene el "progreso"
tantas veces citado,
a robarnos la paz,
a negar de raíz
nuestras viejas costumbres.
Ya está el ruido de máquinas,
que nos impide el descanso,
negra música de jazz
que mata el sueño.

La educación de hoy en día,
es zafia y vulgar;
alientan los males,
las bebidas alcohólicas.

¿Será locura intentar zafarse?
¿No hay nada más
en el mundo?
Tales progresos
no favorecen el espíritu.

¿Será acaso progreso?
Hay muchas paradojas,
en perjuicio de la verdad.

AURRERAPENA? (1959)

Badator “aurrerapena”
anitzek deitzen diotena,
bakea lapurtzera,
eta gure ohitura zaharrak
erroz ukatzera.
Hemen da makina hotsa
loa galtzera,
beltzen jazz musika,
ametsa hiltzera.

Gaurko gizabideak,
trakets ugariak;
indartzeko gaizkeriak,
edari mozkortiak.

Hortik libratzeaz ero?
Munduan zerbait gehiago
ez ote da gero?
Horrelako aurrerapena
ez baita gogoaren giro.

“Aurrerapena” hori?
Bada paradoja ugari,
egizaleen kaltegarri.

EN LOS MONTES DEL PIRINEO (1960)

Más allá de Auñamendi,
montes arrugados por la acción del tiempo
en las alturas, peñas y nieve,
en los valles bosques, prados y agua.
Linda e intrincada geología pirenaica

Los montes se miran en el espejo de las lagunas,
los prados con florecillas se asemejan al cielo estrellado,
cumbres nevadas donde cuelgan aguas plateadas.
En las blancas cubiertas de las alturas se aprecian lagunas heladas.
Tras cruzar cumbres desnudas envueltas por las nubes,
en la choza que me albergo,
con mi otro "yo" dialogo
derramando trazos de reflexiones fugaces.

Vivo este momento, tratando mantener este instante. Hago del
sueño ¡sueño!... divagando con los ojos entornados,
para no interrumpir los sueños,
negando la capacidad del pensamiento,
cuando el fatigado cuerpo incita alma pura.

De nuevo vuelven las estrellas el firmamento
oponiéndose a la luz natural,
pero los sueños pululan en la mente,
y ne acuesto con el poeta.

PIRINEO MENDIETAN (1960)

Auñamenditik haruntza,
denboraren eraginak landuriko mendiak, zimur:
goietan haitz eta elur,
haranetan baso, belar eta ur.
Pirineo bihurgunetsuaren geologia bitxia.

Mendiak aintziren ispiluetan,
zelai-liliak zeru izarratuaren irudiz,
gailur elurtuak zilar urtu zintzilikariz.
Goietako jantzi zuri tartean aintzira hizoztuak agiri,
harrizko maldan, basauntzen lasterka azkarra nabari.
Lainoz bildutako gailur biloztuak gainditu ondorean,
babesten naizen mendi-etxolan,
nire beste "ni"-rekin elkarrizketak,
isuriz nire gogoaren pusketak.

Ergai hontan bizi naiz, une iheskor honi eutsi nahirik.
Amets dagit, amets!... nerekikoetan, begiak iraulirik,
ametsak eten ez daitezen,
pentsamenaren ahalmenak ari naiz ukatzen,
gorputzaren nekeak gogo hutsa duenez bizkortzen.

Berriz dira izarrak ortzera itzuliz
eta argi naturala ukatu,
baina ametsok buruan pil-pil ariz,
olerkariarekin naiz oheratu.

VOLVERÉ (1960)

Ansias de marcha.
Creyéndome libre
salí al camino...
arriba el cielo, abajo la tierra,
tenía espíritu viajero
y llena de sueños la mente.
Ay, si no fuera un sueño vacuo...
Aunque me rodearan
la cadencias del alma,
¿quién pensaría en el abismo?
Son amargos los caminos ahora,
y nos acosan negros sufrimientos.

* * *

Flores del cementerio,
cuidadas por manos primorosas,
negros cipreses
que sabéis los secretos de la muerte:
Algún día,
volveré en paz,
y me libraré
de mi cansancio,
me inclinaré a vuestros pies,
buscando descanso.
Yo soy el hermano pródigo
que por creerse libre
ha ocasionado tanto bien como daño.
En el nombre de Dios,
acoged mi cuerpo en vuestro vientre.

ITZULIKO NAUK (1960)

Sortu beharra!
Aske nintzela usterik
ibilkari irten nian...,
goian zerua eta behan lurra.
bihotza aintzin nuelarik
eta ametsak buruan.
Ai! amets hutsa ez balitz...
Gogoaren kadeak
ingurua lotuarren,
nork sinestu amiltegiz?
Orain bideak ditut mingotsak,
oinaze beltzak ditudalarik aurren.

* * *

Hilerrian, esku maitaleak
apaindurik zaudeten lorategiak,
heriotzaren berri jakile
zareten zipres beltzak:
Orduren batean,
nere ibilera nekegarriaren
uztarria astinduaz,
bake santuan itzuliko nauk,
atseden bila, zuen oinpera makurtuaz.
Aske zela usterik,
baina amets hutsa izanik,
lurrean on ez-ezik kalte
eginiko anai ondatzailea natzaizue.
Baina, arren, Jaunaren izenean,
hartu nere gorpua zuen altzoan.

ESTOY INQUIETO (1960)

Me preocupa que la vida del euskara,
fértil terreno, se vaya agostando.
La lengua identifica al pueblo,
no hay uno que no tenga sus señas.

¿Se habrán vuelto sordos los oídos de los vascos?
Mi lengua: ¿Quién es el irresponsable
que te ha colocado en esta estúpida situación?
Habla noble, no merecen los vascos tanta belleza.

Los vasquistas de hoy, políticos hueros,
pobres, mezquinos, orgullosos sin motivo,
parecen ridículos, y el enemigo ríe.

Tanto mejor nos iría si ayudáramos al euskara,
y no apareciéramos como ignorantes ante los demás.
Sin euskara, es preferible desaparecer como pueblo.

KEZKATI NAUK, KEZKATI! (1960)

Euskararen bizitza, arlo ardurakor,
gainbera ikusteakin ipintzen nauk kezkatu.
Herri bati bere hizkuntzak ematen ziozk nor
izatea. Herri bakoitzak zeramak bere agiri.

Euskaldunen entzumenak ote dituz hain gor?
Euskara!: noren errukigetasunak hau hi jarri
zentsu argel honen mendean? Mintzaira jator,
ez dituz eusko semeak hiru edertasunik merezi.

Gaurko euskotarrak, politikari hutsak,
gogoz txiroak eta arrokeri ugari;
etsaien oparirako azaldurik parregarri.

Hobe genuke, laguntzak eman euskarari,
munduaren aurrean izan ez gaitzan lotsagarri.
Euskara gabe, hobe bai duk herri bezala ez bizi.

RUMORES DEL CAMINO (1960)

*¿No estoy solo
y abandonado a mi suerte?*

Job VI, 13.

Corazones de carne
en un mundo de arcilla,
rumores del camino
perdidos en la lejanía.
Paz, paz,
en el regazo de la muerte.

Atada al polvo
sueña la vida.
Envidias,
lujuria,
orgullo,
mezquindad...
Los negros cipreses,
cuidan la tumba.

BIDE HOTSAK (1960)

*Ez al nago bakarrik
eta nora-ezean utzia?*

Job VI, 13.

Haragizko bihotzak
buztinezko munduan,
bide hotsak
urrutiko galduan.
Bakea! bakea!
heriotzaren barruan.

Hautsari loturik
bizia ameslari.
Bekaizkeri,
haragikeri,
handikeri,
mundukeri...
Zipres beltzak
hilobi zaindari.

SOLILOQUIO (1960)

El grito de la razón:
Vida, vida,
¿Tienes vacías la entrañas?
Que me dices, corazón:
No pienses, no pienses.
Abandona la ciencia.

¿Dónde yace la raíz del hombre?
¿Cuando Hamlet duerme, o cuando sueña?
¿No será el vacío tras la muerte?
Vida, deseo, razón:
¿Hasta cuándo tendréis la palabra?

Cruz:
continúa la desgracia.
El sufrimiento
enseña a la vida.
Quien no lo haya sentido
no sabe lo que es vivir.
Ojalá pudiéramos morir sólo una vez.

KOLKOTIK (1960)

Zentzunaren hotsa:
Bizitza, bizitza!
Hire erraia al duk hutsa?
Zertan dioztak hik, bihotza:
Ez pentsa, ez pentsa,
Uka zak jakintza?

Non duk gizonaren funtsa?
Hamlet-en loa ala ametsa?
Ala ez ote heriotz ondoren hutsa?...
Adimen, gogo-min, bizitza:
Noiz arte duzue hitza?

Gurutza:
Hau zoritxarra!
Sufrimendua izan beharra
Gizonaren ikaskuntza.
Ikusi ez duenak sufritza,
Ez daki zer den bizitza.
O!, behin bakarrik hil ahal balitza.

DESAMOR (1960)

Imagen de aquel amor compartido,
viene con sus recuerdos, pero no contigo.
Lo que antes fue algo se deshizo en la nada;
te miro en mi imaginación, en la lejanía triste.

Ayer ardían tus caricias,
era blando el compás de tu aliento,
dulces tus ojos anegados en lágrimas,
empalagoso el latir de tus venas.

Hoy, rota la palabra dada,
sé que era mentira que me querías,
está hecho añicos el corazón entregado.

Se perdió todo, de la noche
a la mañana. Todavía quema
el rescoldo de la ilusión perdida.

MAITASUN BATEN ATSEKABEZ (1960)

Elkar maitatze haren irudimenez
oroitzak ditun nerekin, baina hi ez.
Naiz lehen zerbaít zena bihurtu ezer-ez.
beti irudiz so haut, tristuren kadenez.

Atzo, beroak hitunan hire laztanak,
samur bular hontan hire arnas-ikarak,
goxo hire begiok lertutako malkoak,
eztitsuak hiregandiko bihotz-taupadak.

Gaur, zinez emandako hitza ukatu,
maite hindunala aitortua gezurtu,
zintzoki eskaini zen bihotza apurtu.

Goizetik gauera galdu zonan dena.
Gaitzaren ondoren amaitu ez zena:
sotiltasunez hunkitu zenaren mina.

BUSCANDO LA LUZ (1961)

Recién salido de la Edad de Piedra,
lleva el alma cargada de dudas.

Buscando la luz
caminan cuatro Quijotes,
antes de llegar a la frontera de la verdad
los atrapa la negra noche.

Negación:

lleva la muerte a cuestas.

Angustia:

el futuro viene con las manos vacías.

No hay fe

que no se haya vuelto mito.

Hay que seguir y seguir,
cruzar el camino de la luz.

ARGI-BIDEA (1961)

Gizonak, harriarotik atera berri,
gogoa dakarki zalantza zori.

Argi bila,
lau Kixote dabilta;
egi-mugara baino lehen
aurkitzen dute gau beltza.
Ezbidez:
soinean heriotza.
Larri-minez:
geroa, dena hutsa.

Ez da izan federik
mito bihurtu ez denik.

Jarrai eta jarrai, argi-bidea urratuz.

FUEGO EN TORNO A LA VIDA HUMANA (1961)

Fuego hogareño en los caseríos vascos,
danza de tus llamas en la noche.
Todavía pervive en mí tu calor,
hay muchos recuerdos imprecisos en mi mente.

El alma angustiada, la voluntad enredada,
el hombre preocupado camina de pueblo en pueblo,
asustado por los cambios producidos,
llevando en sus entrañas el fuego mensajero.

Continúa atado a su deber,
pesadas nubes sestean en el ancho cielo,
sigue su marcha el tiempo que no cesa,
y el sol está tranquilo en su eje.

Eran cortos los días, largos los inviernos,
gracias a Prometeo, valiente ladrón,
extrajo de las tinieblas la luz vital,
y las sombras se desvanecieron enseguida.

Al despertar se hicieron hombres,
pasaron los años bajo el tiempo inestable,
aunque las aguas furiosas golpeaban
en el mar que no ahoga la libertad.

Se superó aquella época salvaje,
fue arcilla creadora el fuego de los gentiles,
parientes del futuro, esforzados
en perder de vista las tinieblas.

En nuestras viejas leyendas
aparece Prometeo disfrazado de Subillaro,
también Olentzaro, ser de gran inteligencia,
a imagen de Papa Noel.

Por San Juan brilla el fuego en las cimas,
el tizón va de casa en casa en el Sábado Santo,
baile de brujas sobre las llamas en el akelarre de fuego,
en vísperas de Año nuevo el tronco de Nochebuena.

SUA, GIZABIDEEN INGURU (1961)

Euskal baserrietan su-bazter txokoa,
zure garraren dantzak gaua inguruan.
Oraindik zure beroak iraunaz naroa;
zenbat oroitz iheskor ditudan buruan.

Larri-minez gogoa, matazaz asmoa,
gizabidea kezka minez herriz-herri
bere aldakeretan izaturik doa,
oinarrietan sua delarik geznari.

Axolatasunari loturikan jarrai
hodei astunak nagi zeru zabalean;
aurrera, denbora gelditzeke lasai
t'eguzkia astiro bere ardatzean.

Egunak ziren labur, negua bai luze.
Prometeo lapur ausartari esker,
gauaren amiletik igoz argi gose,
itzal nausitasuna gal genduen laster.

Itzartuaz zetozten gizondu zirenak,
denbora aldakorra urteen buruan,
naiz haserre bizian ari izan urak
libertatea itotzen ez den itsasoan.

Basati era hartako urruti galdutik
buztin lantzaile gendun jentil su-aroa,
etorkizun guraso jator ariturik,
harriaroan utziz arimen lausoa.

Gure kondaira zaharrak bere irudia
euskal Prometeotzat dauka Subillaro;
entendimentu onez delako jantzia,
aita Noel antzera hemen Olentzaro.

Sua mendi gailurrek udaz Donibanen,
sua etxerik-etxe ixu-egunean,
garrean sorgin-datza suzko akelarren,
t'Eguberri sarreran Gabon-enporrean.

Están muy separados los corazones de los vascos,
árbol santo que te hemos mantenido en fuego:
seas tú nuestro nexo y símbolo,
para respetar las viejas leyes.

Euskaldunon bihotzak, hain dira aparte,
suz mantendu zaitugun arbola santua:
zaude gure ikurdun guztion elkarre,
jarrai dezagun lege zaharren agindua.

MIRANDO AL PRESENTE, EN APARIENCIA (1961)

Acariciando los nuevos modales,
asiendo lo que tenemos,
nos impreca
desde Córdoba Arrizubieta,
ama el futuro,
alegra el espíritu juvenil,
aplasta a alguno que otro
la señorial Inquisición.

Leturia y Leartza,
ahí está la clave actual,
en vano tratamos de alejar
la inquietud y la duda.
Aunque sea fiera verdad,
abandonemos el miedo,
enseñemos al mundo
lo mejor del predio vasco.

Antes perdió sus huellas
el ansia de vivir,
esperanzas rotas,
sueños vacíos.
Condiciones del tiempo:
sombras que adorna el sol.
Las pláticas de Arrizubieta
arrastran consigo el corazón.

Lo viejo no es nuevo,
abundan los maestros,
el mensajero de hoy
viene disfrazado de Abderramán.
Palabras engañosas y vacías,
dolor de nuestra gente.
¿Son las dictaduras de hoy
ejemplo para los pueblos?

USTEZ, GAURKOARI BEGIRA (1961)

Era berriak laztanduz
daukagunari oratuz,
Córdoba-tikan Arrizubieta
ari zaigu karguz:
etorkizuna maitatuz,
gazte bihotzak alaituz,
inkisidore jauntxokeriak
zenbaiti zapalduz.

Leturia ta Leartza,
hor dago gaurko ardatza,
alperrik gabiltz ukatu nahirik
kezka ta zalantza.
Nahiz izan egia latza,
baztertu dezagun lotsa,
mundu aurrean argi azalduz
euskaldun baratza.

Lehenagoko bizi-pozak
galdu zituen lorratzak,
eten ziraden itxaropenak
orain amets hutsak.
Denborarekin baldintzak:
euzki apaintzen kerizak.
Arrizubietan jardunkizunak
daramaz bihotzak.

Zaharra ez denez berri,
maisurik bada bai sarri,
Abderramánen itxuraz dator
gaurko mezulari.
Hitz hutsak engainagarri,
gaur gure herria larri.
Diktaduradun herriak ote
oraingoz eredugarri?

RUMORES (1961)

Rumor, rumor.

¿Dónde vas a ciegas?

No insistas gritándole en vano,

no. Te cansarás preguntando.

El cielo esta quieto y no responde.

Rumor, rumor.

No eres nada.

Tu aciago resplandor está escrito
en el rápido trazo del relámpago.

Das pena, mucha pena, pobre ser.

Has perdido la forja del amor.

Rumor, rumor.

Desgraciado hijo.

¿De dónde vienes, si no es de la noche profunda?

Vas por el mundo asustado de ti mismo,

angustiado, tomas el camino de las lágrimas;

vas a la oscuridad, desde la respiración sin fin.

ALDARRI HOTSAK (1961)

Hots, hots!

Nora hoa itsumustuka?

Ez hari ihardun alperrik deiadarka;
ez. Alperrik nekatuko haiz galdezka.
Ortzea geldi duk erantzuteka.

Hots, hots!

Ez haiz ezer!

Oinaztarri argi-lerro bizkorrean idatzia
duk hire zorigaitzezko argi unia.
Erruki haut, erruki, gizaxo tristia.
Galdua duk hiretzako maitasuntegia.

Hots, hots!

Seme kupidagarri!

Nondik hator, gauaren ilunetik izan ezik?
Munduan zehar hoa heurekin ikaraturik,
larriminez, negar astunen bidetik;
ilunpera, iraupen gabeko arnas hotsetik.

LA CORRIENTE DE LAS IDEAS (1961)

No hay límites
en este mundo interior;
me arrojaron a la tierra
y me condenaron a vivir,
voy por las aguas de los mayores
en el río de los días.

Surgidas en la noche de los siglos
y actualizadas,
vuelan las ideas
de clima en clima,
de norte a sur,
como aves de paso.

La necesidad espiritual
las ha trabajado
y moldeado durante años
sobre sus bases,
y han cambiado,
como cambia el hombre.

¿Para qué esforzarme
en llegar hasta el final?
Las piedras del camino
me golpean con fuerza,
pero no me libran
de las ideas.

No he tenido ninguna
a mi servicio,
ellas, al contrario,
se han enseñoreado de mí,
me arrastran y empujan
en la corriente del mundo.

IDEEN KORRONTA (1961)

Barneko mundu hontan
ez dut nik mugarik,
lurrera jaurt ninduten
bizira loturik,
arbaso uretan noa
egunen ibaitik.

Mendez-mende sortuak
gaurkotuaz era,
ideak hor dabilta
girotik girora
paseko txoria lez
ipartik hegora.

Gogoaren beharrak
landu ditu nekez,
beren oinarrietan
urtetan jardunez
gizabideak zehar
aldatuz oinordez.

Alperrik ahalegindu
helburua lortzen,
bideko harri latzak
kolpez naute mintzen,
baina ideetatik
ez naute libratzen.

Ez ditut nik ideak
euki nere menpe;
ideak izan dira
beti nere jabe,
munduko korrontean
bultzaz naramate.

A LIZARDI (1961)

*Verano ¿tienes refugio para mi desgracia?
¡Llévame, sin demora!
(Lizardi).*

Todos los vascos tenemos
en Lizardi al maestro,
hace tiempo que ganó
los laureles en las lides del alma,
voy buscando mi Parnaso,
y celebro tu éxito,
me ofrezco asimismo
para que no muera la madre Euskadi.

Cayó su cuerpo recto
bajo las garras de la Muerte,
cantaba por entonces
el vergel de los antepasados,
arrojándole tierra fría
lo enterró la primavera,
dejó contrito y dolido
el corazón de los vascos.

Su limpio idioma
surgía desde su profundo ser;
¿no habría que dar gracias
por tanto esfuerzo improbable?
Aún llora con fuerza
nuestra tierra vasca.
Los vascos de este siglo
tenemos dónde mirarnos.

Vino la lluvia de muertos e hizo
añicos los sueños del poeta,
parecía que el temblor
había pasado ya,
desde entonces no ha habido
ningún corazón tranquilo.
Gracias a él aún queda
en nuestro pueblo la palabra.

LIZARDIRI (1961)

*Zigor ontaz, Uda, ba'al-duk aterpe?
Ara zuzen nazak, luzatu-gabe!
(Lizardi).*

Olerkarien maisutzat dugu
euskaldun denok Lizardi,
gogo-minaren barrutietan
zelako nagusi aspaldi.
Parnaso bila dabilen bat naiz,
opatus zure goraldi,
eskainiz nator hil ez dadin
sekula ama Euskadi.

Herio maltzuraren erpetan
zentzua zuen gorputza,
kantuz edertzen ari zelarik
asaba zaharren baratza,
estaldu zuen udaberriak
gainera jaurtiz lur hotza,
atsekabe handiz utzirik hemen
euskaldunaren bihotza.

Barne-muinetik hain maitagarri
zuen mintzaira jatorra;
lanpide hori gerokoontzat
ez ahal ote dugu zorra?
Negar zotina adieraziz
dugu euskaldun alorra.
Mende hontako euskaltzaleok
ez dugu palta non jorra.

Olerkarian amets lilurak
zarpailduz, hileta jasa,
lurrikararen astinaldia
zirudien zela pasa,
geroztik ez da gure artean
izan bihotzikan lasa.
Berari esker, gure herrian,
oraindik bada arnasa.

Cubrió nuestra lírica
los jardines de bellas flores,
Cuánto necesitábamos
que fuera nuestro guía,
aquellos que no queremos para el euskara
que el día se vuelva larga noche,
tenemos un modelo a seguir.
Vayamos adelante sin miedo.

Vengan gritos ancestrales
a nuestros amargos caminos,
esforcémonos en abrir
sendas entre la desesperanza;
aunque la misma sangre sea el objetivo,
el mismo espíritu jamás.
Otsalar humildemente viene
a trabajar el predio que él dejó.

Lora eztitsu txanbelin zelai
gure lirikak lortu dau.
O!, ze premiagarri zitzaigun
gidariz bera behar hau
euskararentzat diren egunak
nahi ez dugunok bihur gau,
aurrera tinko jarrai dezagun
bada orain zenbait arau.

Gaurkoz ditugun bide mingotsei
betoz arbaso deihadar,
etsipenaren maldak ukatuz
ari gaitazan su ta gar!;
odol berdina iturburutzat
bere arimaren behar.
Baratza jorra nahirikan dator
gaurkoan seme Otsalar.

SER VASCO (1961)

(Como la canción "Aita-semeak", del padre Otaño).

El ansia de ser vasco
impulsa mi espíritu,
el empuje del tiempo
nos grita con fuerza.
Los sentidos están cansados
de tanto dolor,
hemos conocido
tormentas furiosas,
silencio de sepulcros
a cambio de paz.

Nuestros detractores,
hermanos de sangre,
agitan el odio
y se vacían de corazón.
Qué triste es
su afilada espada,
encontrarnos así
frente a frente,
siendo, gracias a Dios,
todos vascos de nacimiento.

Pelemos
en vanas reyertas,
como en los tiempos
de Oinaz y Gamboa;
en lugar de ser hermanos
de sentimiento,
en lugar de luchar todos
por un mismo objetivo
y acordarnos a tiempo
de nuestra amada tierra.

EUSKALDUN BIZI NAHIA (1961)

(Otañoren "Aita-semeak" en doinuz).

Euskaldun bizi nahia,
barne-muinen bultzez,
giroak dakarkigu
deika oihartzunez.
Gogoak nekaturik
hainbeste saminez,
ongi probatu dugu
ekaitza zigorrez,
hilerriko isila
bakearen trukez.

Gure salatzaileak
anaiak odolez,
gorrotozko grina eta
bihotzak hutsunez.
Oi! ze tristuragarri,
ezpata zorrotzez,
honela aurkitu behar hau
elkar aurrez-aurrez,
euskaldunak izanik
Jaunagandik sortzez.

Oinaz ta Ganboarren
gorroto legean
guziok hemen gabiltz
auzitza tristean;
kezka baten anaiak
izan beharrean,
buruz jokatz denok
idea batean,
garaiz oroiturikan
sorterri maitean.

VACÍO (1961)

Nada, que separas todas las cosas,
que llevas a tu lado el aire frío;
sabes que la nube gris es muda,
que nos has apartado de los demás.

Tiempo y ocasión hay en ti sin medida,
has perdido los latidos del corazón;
tan profundo y negativo, sin cicatriz,
la nada se esconde en tu interior.

Vuelan ligeros los sueños,
huye la vida, sin asentarse:
rumor sordo, corazón triste.

Deshaces todo, el tiempo y la ocasión,
en un camino sin fin, sin apenarte siquiera,
sintiendo miedo del cantar más profundo.

HUTSUNE (1961)

Gauz guziak banantzen dituzun hutsune,
zurekin haize hotza tartez duzularik,
jakile mutu dela lanbro urdinarre,
besteak mugaturik dituzu gugandik.

Denbora eta une, neurkaitz zure mende,
galduak dituzula bihotzen taupadak;
sakon bezain ukakor, baina orbangabe
golko barruak ilun gogo itsutuak,

ames lilurazkoak hegatzadan ihes,
bizia alde-egina, inon eratzeko,
urrumaka surmurrez, bihotzak nahigabez.

Dena ezezten zaude, denboraz eta unez,
amaiera gabeko bidez, damutzeke,
norberekiko kanta hotsaren be ldurez.

EN CÁLIDO ABRAZO... (1962)

Todo un siglo perdido
por el desvarío de un abrazo cálido,
estrechando los deseos,
pechos atados a latidos sonoros.

En los húmedos y anchos campos
arde la cosecha, el interior brilla;
almas que huyen a horcajadas
y esconden sus dulces deseos.

Aplastadas hierbas de los prados sin límite
mudadas en verdes cantiles,
anhelos que corren apresurados
y dejan entrever corazones amables.

Arden las blandas entrañas
y el rumor se extiende por tupidos bosques.
Pero los trozos de la canción se oyen
desde las cálidas mejillas, quemadas por la escarcha.

Cuerpos temblorosos por miedo a pecar.
La noche no es tan negra para los amantes.
Hay luz encendida en el corazón,
y sólo las manzanas podridas tienen gusano.

La oscuridad infunde temor en silencio,
La dulce bebida embriagadora vierte
con amor el cáliz de vino en los labios.
Las horas están quietas, la vida en marcha.

LAZTAN BERO BATEAN... (1962)

Laztan bero batean zorabiatu-
rik mende oso-oso da bertan galdua,
besoetan estutuz erazko gogua,
taupada minetara bularrak loturik.

Landarezko alorren zabal hezeetan,
uztak garrez suturik, barnean dizdira;
arimak urrumazka ihesikan dira,
bere asmo txaramel ezkutupekoan.

Zelai eraberako belarrak erori
harkaitz amiltegi mukerrez bihurtuz,
baina gogo bortitzak soberan samurtuz,
laztan zorakorraren bihotzok nabari.

Bihotz muinetatikan sua dario ta
zurmur hotsak baso sakon soiletik.
Baina, kantu atalak matrail epeletik,
gazi-gezak bezala, zurdak erreta.

Gorputz ikaratuak pekatu beldurrez.
Maitementzat ezta gaua horren beltza.
Bihotzean pizturik bada argikuntza,
sagar lorrinak bakarrik dira sugez.

Ilunaren isilak oro bildurturik,
ezpainetan edari mozkorti gozoa
maiteki ixuriaz antoxin ardoa.
Orduak geldirik, bizitza ihesik.

ESTA BOCA DE ARCILLA (1962)

*Acuérdate, por favor, de que me has moldeado como la arcilla.
¿Acaso vas a convertirme en polvo?*
(Job X, 9).

Esta boca de arcilla en mi cuerpo
agregado a mortales huesos sueltos;
crecido en la palabra, en la fuerza del amor,
silente, vejado, preso en la vida.

Ay, si un día despertara de mi sueño,
si nos amaramos en nuestras noches.
Inútil intento. Fuera de todo,
inerte, más allá de la muerte.

BUZTINEZKO AHO HAU (1962)

*Buztina bezala landu nauzula oroi zaitetz, arren!
Eta hauts bihurtuko al nauzu?*

(Job X, 9).

Buztinezko aho hau nere gorputzean
banandutako ezur hilkorrei erantsiz;
maitasunezko indarrez, hazirik hitzean,
isil, oinperatua, izanari etsiz.

A! noizbait niganako ametsean esna,
elkarrekiko gauak maitekiroago,
alperrik arkitu nahi. Orotatik joana,
hilik, heriotzatik askoz haruntzago.

AMBIENTE FÚNEBRE (1963)

¿Duerme la raza navarra, o es que está dormida?

“La sérénade de Belsunce”.

(Larregy, 1764).

Cantan los pajaritos
en el manzanal,
las frutas germinan
en el cáliz de las flores.
La Primavera se extiende
por el ancho mundo...
La esquila de la cercana
iglesia toca a muerto...
Un caserío roto
en la alta ladera.

Un junco abierto
tiembla en el aire,
se ha agrietado
con el paso de los años.
Antes había un bosque alegre
en ese pinar,
ahora la tristeza camina
sobre la faz de la tierra,
y en el recuerdo
del tiempo antiguo.

Unidos en hermandad
bajo el roble,
hablaban entonces
una sola lengua;
ahora están a punto
de perder la memoria,
la fuerza manda,
es ley de vida,
viene la noche
a nuestros parajes.

GIRO HILETARI (1963)

Nafartarren arraza, hila ala lo datza?

“La sérénade de Belsunce”.

(Larregy, 1764).

Txoriñoak kantari
goiko sagastian,
frutuak erne dira
loren bihotzean.
Udaberria antzo
mundu zabalean...
Hilet-hotsa auzoko
eliza kanpaian...
Baserri bat hautsita
hegi-gurenean.

Izaga ideki bat
zabuka haizian,
eten-une nabariz
urteen zorian.
Lehen baso alaia zen
horko pinudian,
t'orain tristura dabil
lurran azalian
ta antzinako denboren
oroitza-minian.

Elkarturik anaikor
haritzan azpian
lehenago mintzo ziren
hizkuntza batian;
orain bere gomuta
galdu beharrian...
Indarra beti nausi
munduko legian...
Ilunabarra dator
gure parajian.

En el muro viejo
recubierto de hiedra,
el lauburu y la cruz
sobre la ventana;
ante el portal
un nogal reseco,
los pajaritos vuelan
con sus alas cortas...
y el otoño cubre
el duro lugar.

Untzez estalitako
horma zaharrian
lauburu ta gurutza
leihoan gainian;
atadi aurrekaldeko
intxaur iharrian
txorikumak dabilta
hega laburrian...
ta udazken giroa
inguru latzian.

LUZ DE LIBERTAD (1963)

El mundo en su forma
asemeja una cárcel:
nadie ha ido
más allá todavía.

Sin embargo, queremos
alcanzar la felicidad,
a sabiendas
de que somos frágiles.

Mientras forjemos
un objetivo,
no habrá frío
en nuestro corazón.

Buscando la felicidad
sangra el espíritu,
la humanidad cansada
camina con dolor.

Es tan cara
a veces la libertad,
muchas más se ha llevado
la juventud en flor.

Es dura la vida
bajo los enemigos,
estamos encadenados
a sus creencias.

Lo malo hace fuerza
busca lo peor,
intenta sembrar
confusión y caos.

Prometeo no está libre
sino cautivo,
no hay hombres ejemplares
que traigan luz.

LIBERTATE ARGIA (1963)

Kartzela ematen du
munduak taxuran:
bertatikan haruntza
ez baita inor joan.

Hala ere, lortu nahi
zoriontasuna,
suntsikor izanarren
gure nortasuna.

Helburu bat landuaz
garen bitartean,
bihotzeko beroa
badugu barnean.

Zorionaren bila,
gogoia odolez,
gizarte nekatua
dijoa dolorez.

Libertatea hain da
sari garestia,
maiz eraman izan du
loran gaztedia.

Nekeza da bizitza
etsaien menpean,
direnean usteak
loturik katean.

Txarra indarrez dabil
okerraren bila,
aritzuz sortu nahirik
betiko nahaspila.

Prometeo ezta libre
baizik katigurik;
gizon argigarririk
ez dago pizturik.

En esa selva oscura
no hay fuego, no;
tenemos que encenderlo
con nuestras heridas.

No quisiera desesperar
ante un futuro mejor:
quiero creer que existe
la luz de la libertad.

Oihan itzal honetan
ez dago, ez, surik;
sortu beharra dugu
gu geu zauriturik.

Etorkizun onari
ez diot nahi etsi:
Libertate argia
badela sinetsi.

SOLO (1963)

El escritor patriota, mártir de la patria.

(Goethe).

Se me agría el corazón
cuando veo a los hermanos en la cruz.
Los justos están encadenados,
a merced del mal, desgraciados.

Estoy solo,
solo
en mi pueblo.

Solitario late el corazón,
derrama lagrimas en la sangre.
Han impuesto la ley de Herodes
y Caín manda en nuestro pueblo.

Estoy solo,
solo
en el sueño negro,
solo
en mi pueblo.

Sin culpa alguna,
allá en el destierro, allá en la lejanía
el alma esta encarcelada.

Estoy solo
solo
en un cansancio triste,
solo
en el sueño negro,
solo
en mi pueblo.

La razón reside en la fuerza,
la injusticia domina la tierra,
los hermanos están castigados.

BAKARRIK (1963)

Idazle abertzalea, aberriaren martirea.

(Goethe).

Anaiak ikusirik gurutzean
pena daramat bihotzean.
Justuak beti dira katepean
gaitzak menperaturik, zoritxarrean.

Bakarrik naiz,
bakarrik
nere herrian.

Bakarrik ere bihotza taupadan
malkoak ixuriz odolean.
Herodesen eskua da legean
eta Cain agintari gure herrian.

Bakarrik nago,
bakarrik
amets beltzean,
bakarrik
nere herrian.

Era errukabea,
Han herbestean, hantxe urrunean
arima dago giltzapean.

Bakarrik nabil
bakarrik
neke tristean,
bakarrik
amets beltzean,
bakarrik
nere herrian.

Arrazoi bidea dela indarrean
okerra nagusi lurrean,
anaiak direla zigorpean.

Voy solo,
solo
en mi camino,
solo
en un cansancio triste,
solo
en un sueño negro,
solo
en mi pueblo.

No mana agua clara de la fuente;
se ha roto el día en la noche.

Estoy solo,
solo
en mi pueblo;
estoy solo,
solo
en un sueño negro;
estoy solo,
solo
en un cansancio triste;
voy solo,
solo
en mi camino...

Ojalá un día amanezca
y descubra la libertad.

Bakarrik nijoa,
bakarrik
nere bidean,
bakarrik
neke tristean,
bakarrik
amets beltzean,
bakarrik
nere herrian.

Ur gardenik ez da iturrian;
eguna etenda ilunabarrean.

Bakarrik naiz,
bakarrik
nere herrian;
bakarrik nago
bakarrik
amets beltzean;
bakarrik nabil,
bakarrik
neke tristean;
bakarrik nijoa,
bakarrik
nere bidean...

Egunsenti batean
aurkituko ahal naiz libertatean.

PARA ARESTI (1963)

Suerte,
ni clara,
ni limpia.
El mundo a nosotros
o nosotros al mundo.
¿Quién a quién?
Que hable el momento.

El mundo
no gira a nuestro alrededor,
sino nosotros
en su entorno.

Crear,
primero en la nada,
ahora en algo,
y luego
¿otra vez en el vacío?

Un nudo aquí,
otro nudo allá.
Entretanto,
la inquietud
roída por un topo.

Sin embargo, luego...
¿En el polvo?
¿Sólo en el polvo?
En la nada
¿en el vacío de siempre?

Es mejor
en el fuego eterno,
en el sentimiento interior,
en el deseo del espíritu.
Quizá sea la nada.

El deseo de perdurar
de César,
tema de los inventores de la fe:
don de las creencias antiguas.

Hoy, no hay razón
para ello.

ARESTIRI (1963)

Zori,

ez argi.

ez garbi.

Mundua geuri,
edo geu munduari.

Nork nori?

Garaia hizkari.

Mundua

ez da gure biran,

baizik gu

bere jiran.

Ustean,

lehen hutsean,

orain zerbaitean

eta geroan

berriz hutsean?

Korapiloa hemen,

korapiloa han.

Bitartean,

gogo kezka

barne satorrak jan.

Berriz, geroan...

Hautsean?

Bakarrik hautsean?

Ezer ezean

huts betikoan?

Aski hobeago da

betiko sutan,

sentipen barnekorrean,

gogoaren nahian.

Baina, ezer eza agian.

Cesar-en gero betiko

izan nahia,

fedea asmatzaileen gaia;

lehengo usteen doaina.

Gaur, ez da hortan

arrazoia.

Suerte,
ni clara,
ni limpia.
A la inquietud,
a la risa,
al llanto.
A lo que pueda ser
y a lo que se niega,
que hable el momento.

Seguir,
sea por un lado
o por el otro:
en la negra corriente
no hay salvación.

¿Habrá un luego?
Todavía
estamos inclinados
por el miedo.

Hay mucho que perder
atándonos a la naturaleza:
el amor y el canto
son cosas limpias.

Que hable el momento.
Cada cosa a su tiempo,
las mismas historias,
al retorno
de Jerusalén.

La nave de la razón va
adelante con esfuerzo,
lleva en su proa
las viejas ideas.
¿Para qué ir más aprisa?
¿Qué podremos encontrar
en la isla del sufrimiento?

Suerte,
ni clara,
ni limpia.
Pero
el tiempo hablará
al hombre.
Y no en broma.

Zori,
ez argi,
ez garbi.
Kezkari,
irriari,
negarrari.
Ditzatekeenari
eta ukatzen denari,
garaia hizlari.
Jarrai,
naiz alde batetik
edo bestetik,
korront beltzetik
ez da salbaziorik.
Ba ote da gerorik?
Oraindik,
beldurrez gaude
kukurturik.
Izadi honi erantsirik
bada galtzekorik:
maitasuna eta kanta
dira gauz garbirik.
Garaia mintza.
Garaian, garaizkoa
jardun berdinean,
Jerusalengoaren
bihurtasunean.
Zentzunaren ontzia doa
aurrera nekean,
idea zaharrak direla
munduaren proan.
Zertarako azkarrago joan?
Zer aurkitu genezake
sufrimenduen uhartean?

Zori,
ez argi,
ez garbi.
A! baina,
garaia hizlari
gizonari.
Eta, ez jostari.

Socorre
a la gente que pregunta,
empuja
a los desesperados,
llena de dudas
el vacío,
algunos pensadores
nos guían,
tomando lo fundamental,
soñando,
deudores con la verdad,
y cuatro poetas
auténticos:
Kierkegaard antecesor
de la luz;
Ibsen dramaturgo
de sí mismo;
Nietzsche,
su seguidor,
Unamuno cantor,
de todos.

Cuadratura de la teología
ardiente,
atados a su tiempo estaban,
errantes,
huyendo de la mentira,
en busca.
No fueron pecadores.

Ese
tiempo ardiente.

Suerte,
ni clara,
ni limpia.

Mira
al interior,
y que hable
el momento, siempre.

Galdezkari

zebilen gendeari,
lauzkari,
etsipenez zirenei
geznari,
naiz zalantzari
hutsari,
zenbait pentsalari
gidari,
oratur funtsari,
ameslari,
zorrez egi-bideari
ari
eta lau olerkari
agiri:
Kierkegaard aurrelari
argiari,
Ibsen antzezleri
berari,
Nietzsche jarrailari
haieri,
Unamuno kantari
denori.

Laukoitz teologilari
gori,
lotuaz giroari,
bidari,
ihesik gezurrari,
bilari.
Ez ziren pekatari.

Hori,
giro gori.

Zori,
ez argi,
ez garbi.

Begira
muinari,
eta beti,
garaia hizlari.

A UNAMUNO (1964)

En el centenario de su nacimiento.

*Es puro ruido de hombre
y sus días sombra fugaz.*

(Salmos, CXLIV, 4).

II

Que si esto,
que si aquello.
Corregir
siempre que se pueda.
Sumergirse
en ti
y ensayar la metamorfosis,
insistir
en atraer la voluntad:
encontrar
juicio
y ensalzar
amar...
Conseguir,
perder...
acabar.

¿Perdonar?

Uf.
Encausar.
Él y tú.

Que si esto,
que si aquello.
¿Que es confusión?
Así pensaba
tu mente.

Luego,
te fue
útil.

¿Pero
por qué?

UNAMUNORI (1964)

Bere jaiotzaren mendeurrenean.

*Gizon hots hutsa da,
eta haren egunak itzal iheskorra.*

(Salmoak, CXLIV, 4).

II

Hau dela,
hori dela?
Arteztuz
ahal dela.

Zeuregan

murgildu
eta metamorfosis ahalegindu,
oldartu
nortasunera nahirik bihurtu;
aurkitu
adimendu
eta goratu;
maitatu...
Lordindu,
galdu...
bukatu.

Barkatu?

Uf!
Auzitu
Bera ta zu.

Hau dela,

hori dela?
Nahaspil dela?
Horrela zebilen
zure kabala.

Ondikotz

egoki
zetorkizun hori.

Zergatik
ordea?

¿Tan ardiente
y pecaminosa
te supo la época
imaginada?

¿Quién moldeó
esa arcilla?

Conviene que hablemos
cara a cara,
de verdad a verdad,
sinceramente,
solos los dos.

¿En silencio?
¿que no es lícito?

Claro
y no mintiendo
desde las entrañas.
Tanteo,
tanteo
siempre
tanteo.

¿Está?

¿Pues está?
Y supongamos que no está.
No lo entiendo.
Es perjudicial para ambos.

Sea de espinas,
-largo en imaginación,
corto de entendederas-,
nacido de la tierra,
en la vecindad cruel,
en el vacío.

Por el camino,
con sentido, con doblez.
Cansado,
desgraciado.

¿Con la razón pegajosa?
Con dolor de entender:
con la ley, con el grito,
con la muerte.

Que es
y que no es,
¿así, así?,

Hain giro gori
eta pekatari
iduri,
agiri?

Nork landu zuen
buztin hori?

Biontzak komeni
aurrez-aurre
eta egiz-egi
mintzoki
solaski,
zintzoki
biok bakarti.

Isilik?
ez dela zilegi?

Argi
eta ez gezurti
muinaren barruti.
Tati
tati,
beti
tati.

Dago?

Bada, dago?
Eta, delarik ez dago.
Hau ulerkaitzago.
Kalte biontzako.

Delarik arantzez,
-irudimen luzez,
ulermen motzez-
lurretik sortzez
inguru latzez
hutsez.

Bidez,
zentzu, maltzurkidez.
Nekez
ezbeharrez.

Arrazoi likinez?

Aditze minez;
legez, aienez!
hilez.

que se va...
¿a dónde?
Malestar
fiebre,
flojera
de espíritu,
Váyase
el ahora.
Vete
¿...?
¿Vamos?
¿...?
El futuro
¿...?
¿El sueño
eterno?

Badela

eta ez dela,
hala hola?
joanaz doa...
...inora?

Zorabioa

buru beroa
eta tulunbioa
gogoa,
doa
oraingoa.
Hoa!
...?
Goa?
...?
Geroa
...?
Betiko
loa?

III

*Cuanto más alto se sube,
tanto menos se entendía...*

(San Juan de la Cruz).

Cuanto más alto se asciende
tanto menos se entiende...
San Juan de la Cruz.
Ciegos los ojos y
débil la ciencia:
dicen que así es
la gloria futura.
Al despertar se pierde
el perfume de los sueños.
Tal es la pesada broma
que abunda en el mundo.

Estabas de pie,
firme en ti,
en dura pugna
con la decisión difícil.
Con gran sentimiento
de tu corazón,
la esperanza de vivir
más allá de la muerte.

El hombre esforzado
jamás tiene la mente vacía,
en ti golpeaba
el alma con fuerza:
negaba desde dentro
la astuta razón:
desesperanza, tal vez,
cruz de los hombres.

III

*Cuanto más alto se sube,
tanto menos se entendía...*

(San Juan de la Cruz).

Begiak itsu eta
ahul jakituria;
horrela omen dugu
geroko gloria.
Ametsai, esnatuta,
joan zaio loria.
Hau da mundu hontako
komeri gorria.

Zutik tinko zinen
zeure magalian
erabaki gaitzeko
auzi gogorrian.
Bihotzaren aldetik
sentipen minian,
itxaropen bizia
hil ondorenian.

Gizon landuak inoiz
ez du zentzu hutsa,
zurean bazebilen
arimaren funtsa;
barnetikan ukakor
arrazoi malmutza:
etsipena, agian,
gizonon gurutza.

ANTES QUE YO... (1964)

Antes que yo
hubo otros que pisaron esta tierra.
Antes que yo
hubo otros que miraron por este tragaluz de la materia.
Antes que yo
hubo otros que acariciaron objetos perecederos.
Antes que yo
hubo otros que se esmeraron.
Antes que yo...
Sin embargo, mía es la sangre que corre
por mis venas en esta hora de sombras.

¿Hubo otros
antes que yo?
En el fondo de la caverna,
sombra terrible.
¿Eran así?
Déjame.
Quiero librarme de mí.
Déjame caído en el estanque.
Déjame.

NIK BAINO LEHEN ERE... (1964)

Nik baino lehen ere
beste batzuk zapaldu zuten lur hau.
Nik baino lehen ere
materiaren argi-leiho hontatik begira zuten.
Nik baino lehen ere
gauza suntsikorrak ikutu zituzten.
Nik baino lehen ere
kezkaz larri-minduak ziren.
Nik baino lehen ere...
Baina, nere zainetan dabilen odol hau,
itzal izugarri hontan, nerea dut.

Ni baino lehen ere
besteak izaki?
Leza muinean
itzal izugarri!
Horrela izaki?
 Utzi nazazu.
Neregandik libratu nahi dut
eta, utzi nazazu osinean eroria.
 Utzi nazazu!...

TODO O NADA (1964)

A Blas de Otero.

Seré tu compañero de disputas,
en el amargo transcurrir de la vida,
y en la irreprimible ansia voladora de los ángeles terrestres,
en la ciega herida del dolor mundano.

Un pesar nos conduce al mismo camino,
la necesidad nos empuja en Su busca.
Vamos hacia el abismo dudando
de que el futuro se esconda en la negra caverna.

Cantamos alto en un mundo callado,
rasgamos con fuerza un cielo mudo,
a pesar de ignorar la esperanza en la respuesta apresurada.

Todo o nada, a la luz del espíritu,
o nos quemaremos en el estanque ardiente,
o en la pura nada, que no es mejor.

DENA JOKATU NAHIRIK (1964)

Blas de Oterori.

Hirekin kideko nauk izanen auzian,
hirekin biziaren jardun mingotsian,
t'aingeru mundutarren hega-nahi minian,
hala, munduko oinaze itsuen zaurian.

Min batek lotzen gaituk elkarren bidian,
geralako indarrez Bera beharrian.
Hondamendira gaituk zalantza batian
etorkizuna dela lezaren beltzian.

Gora arituz kantuaz mundu isilian,
urratzea oparik mutu den ortzian.
Nahiz uko itxaropena erantzun larrian.

Dena jokatu nahirik, gogozko argian,
edo itoko gaitun suzko osinian,
edo hobe ez den ezer-ez hutsian.

¿A DÓNDE VOY CONFUSO? (1964)

Es orden del cielo...

(Canción popular).

*Recuerda que mi vida está vacía
y que mis ojos no contemplarán la felicidad.*

(Job, VII, 7).

¿A dónde voy tan confuso por mi vereda?
Dubitativo cruzo el bosque.
Sea el camino recto o quebrado,
no puedo salir del mal;
de los pasos cansados,
de los caminos complicados,
de las vidas amargas,
bajo el peso de la arcilla;
jamás he hollado la senda del placer.

¿Para qué gritar la amargura de la vida?
Ya sé que intentas utilizarnos.
No has dado opción a elegir,
hemos acariciado oscuridad en lugar de luz;
el trato de la vida,
el mercado del mundo...
¿Eres Tú el juez?
¿Hemos pecado acaso?
¿Qué ley nos absolverá en este juicio?

No he sido alborotador,
ni me gusta hacer públicos mis deseos.
¿Dinos por qué, mercader de suertes,
el creado con arcilla seca sustituye al hombre?
Sufrimos
y soñamos,
siguiendo la luz,
perdidos en el camino.
¿Ha pecado la arcilla que moldeaste?
Te creíamos venido de la nada,
pero no estás en nuestra memoria,
Tu misterio aparece por doquier.

NORA NOA, NAHAS-MAHAS? (1964)

Zeruetako mandatua izanik...

(Kanta zaharretik).

*Oroi zaitetz, nere bizia hutsa dela, eta
nere begiak zorionik ez dutela ikusiko.*

(Job, VII, 7).

Nora noa, nahas-mahas ni nere bidetik?
Zalantzaz beteriko txara aldetik?
Nahiz okerretik joan edo zuzenetik,
nabil irten ezinik gaitzaren unetik;
urrats nekezetik,
bide mukerretik,
bizitz mingotsetik,
buztinen menpetik;
izanak ez badoaz gozamenetik.

Mundu hontako maldak zertako salatu?
Nolatan nahi zenuke gukin baliatu,
Zerorrek utzi ez badu zer non aukeratu
iluna argi ordeztu maiz dugu urratu;
bizitzaren tratu
mundua merkatu...
Zu zera juradu?
Guregan pekatu?
Legez, auzi honetan, nori barkatu?

Ez naiz sekulan izan inon nahaslari,
eta hainbat gutxiago gogo aurkezlari.
Zergatikan ordea, zoriz merkatari,
buztin hautsez eginak gizon ordezkari?
Nekez gera ari
beti ameslari,
jarraiz argiari
gabiltz bidezkarri.

Landu zenun buztina orain pekatari?
Bazeralatan gauden hutsetik etortzez,
eta Zerala etzaude gure oroitzez,
Zure misterio hau, agiri da zotzez.

Si te pudiera llamar a gritos,
con poco entendimiento
surgido de la tierra,
aparentemente medroso,
te digo de corazón:
¿Fuimos hechos de arcilla?

Hacia ti vamos con blandas ataduras,
queramos o no, es ley de vida,
queremos explicar con argumentos,
pero la razón nos confunde,
con respiración entrecortada,
con personalidad frágil.
Lo digo sinceramente,
sin desesperanza:
¿Quién se lamenta de la muerte?

Estoy triste día y noche.
Nadie más va por esta senda,
aunque confundido,
quisiera acercarme Hacia ti,
por subida o por llano,
hambriento o saciado,
cada cual según su ley,
no hay más remedio.
¡Él me tiene y me lleva, aún en la noche!

Que si sí, que si no, esto es un laberinto.
Siendo ciegos hay que ir adelante... atar el presente.
La inquietud dice: Vete de aquí, Razón.
Me empuja y me lleva sin rumbo.
Me quema el alma,
voy temeroso.
¿Habrá porvenir
o todo será sueño?
Todo mi cuerpo será para los gusanos.

Deitu ahal banizuke aldarrika hotsez,
ulermena motzez
lurretikan sortzez,
azaldurik lotsez,
diotzut bihotzez:
Buztinez ein ahal ginen inguru hotzez?

Zureganantz opariz lotura bigunez
nahi eta nahiezko zaigu lege bidez,
adierazi nahirik arrazoien minez,
baina zentzua dugu gure maltzurkidez,
arnasa saminez,
nortasun likinez.
Hala diot zinez,
etsitu ezinez:
Nor da gozatzen duena hilaz aienez?

Hemen nabil tristuraz, bai egun eta gau.
Bestek ez badamate nik dedan bide hau,
bedonek Zuganuntza hurreratzen banau,
nahas-mahas joanarren aztertuaz berau,
naiz aldatz edo lau,
asez edo barau
inork bere arau
bestenean ez dau.
Berak nau eta narama, hala ere gau nau!

Bada edo ez bada, hau zurrunbiloa.
Itsuki, jo-mugara... lotuz oraingoa?
Barneko kezka-minak, dio: Zentzu, hoa!
Noraezean berak bultzaka naroa.
Kixkalduz gogoa,
bildurretan, noa.
Han dela geroa.
Edo dena loa?
Gorpuzki hau harrentzat: to, hil-zuloa!

EL BARCO DEL MUNDO (1964)

La nave que es el mundo
atraviesa la galaxia con células mortales,
sin límite, sin destino,
lleno de restos de vida;
cantos de amor lleva al viento,
robados por las afiladas garras de la muerte.

Una galaxia, dos galaxias...
miles de galaxias... vuelan,
interminables en el espacio y en el tiempo.
Y la perdición calla,
escondida acecha,
y nadie osa invocarla.

MUNDUA DEN ONTZI HAU (1964)

Mundua den ontzi hau
zelula hilkorrekin dijoa galaxian,
muga gabe, noraezean,
bizi hondakinez beterik;
haizean, maitasun kantak daramazki,
herioaren erpe zorrotzak lapurturik.

Galaxia bat, galaxia bi...
milaka galaxiak... hegaz,
bukatzeke, denboraz eta unez.
Eta, galzori bat isilik da
ezkutunez estalirik,
salatzea inor ausartzen ez delarik.

LUZ TENUE (1964)

En la húmeda mañana
salgo alegre y canto,
al mediodía
voy descalzo por el camino,
al atardecer
larga sombra se extiende hacia el este,
en la noche
me adhiero a su piel.

Todo lo ofrezco
a la luz tenue de la necesaria libertad.

ARGI URRIARI (1964)

Goiz hezean
sorturik alaiki kantari,
eguerdi larrian
oinutsik nijo bidari,
arrats gorrian
sortaldera itzal luzez lurrari,
gau beltzean
suntsi nadin bere azalari.

Dena eskainiz
beharrezko libertate argi urriari.

CON *BIOTZ BEGIETAN* EN LAS MANOS (1964)

Te tengo en mis manos
Biotz begietan,
y no te puedo dejar.
Te tengo en mis manos
con cariño,
mariposa
que ha abreviado su vida.
Tantas veces me adentro
por tus hojas
buscando la dulzura.

Te sostengo en mis manos,
mañana rota
por la tormenta.
El prado que diviso desde tu ventana asemeja
aquella cantera que se agotó en un instante,
aquella mina que perdió su riqueza.

Orgullosos estarán los asesinos del canto,
con tal de perjudicarte.
Son malvados, malvados, siempre malvados,
por naturaleza.
Gracias a la suerte
te tengo en mis manos,
derramo una canción
dolido por el rumor de los años.

Bonitas palabras
recogidas en el vergel de los antepasados,
temeroso de que el día se convierta en noche,
luchando para que no se apague el recuerdo.
Te tengo en mis manos,
nido de cantos memorables,
Biotz begietan.

Biotz begietan (Íntima mirada), es el título del libro más significativo del poeta Xabier Lizardi. (Nota del editor).

Eskuartean zaitut,
Biotz begietan,
etsi ezinikan.
Bizitza laburrerazia duen
mitxeletaren gisa,
eskuartean zaitut,
oso maiteki.
Zure orri leunen barna
ezti beharrez
maiz abiatzen naizelarik.

Ekaitzak etendako egunsentia
irudiz,
eskuartean zaitut.
Zure leihotik ikusten dudan soroak,
hasi orduko suntsitu zen harrobia
edo emaitzak galdutako meategia
irudi.

Kantu eraileak, harro;
zu hondatzeagatik.
Maltzur, maltzur, beti maltzur!
beren izakiz.
Orain, zorionez,
eskuartean zaitut,
minezko kanta hotsa ixuriz
urteen zurrumurrutik.

Marmari gozoz ari zera
asaba zaharren baratzean
eguna gau bihurtzeko beldur,
oroitzapena iraun nahirik.
Eskuartean zaitut,
kantu atal gogoangarrien kabi zeran
Biotz begietan.

ANGUSTIA (1965)

*Me recojo; oigo el lenguaje interior,
como una luz que ilumina mi corazón.
¿Será todo maravilloso en este rincón?*

(Orixe, En las entrañas).

I

Una cruz en el corazón,
dos lagrimas como estrellas.
¿No habrá mejor fortuna
para nosotros?

Acabamos de salir
de la Edad de Piedra,
la duda corroe por dentro
y nuestra suerte está herida.

Buscando la luz
caminan cuatro Quijotes,
antes de llegar a la verdad,
negra noche los sorprende.

Llevan la injusticia al costado,
la muerte prendida al cuerpo.
Veo en el dolor:
el futuro viene vacío.

No hubo fe
en la antigüedad
que, pasados los siglos,
no se convirtiera en mito.

Siguen adelante
sin miedo ni temblor,
son hombres atrevidos
que desafían la luz.

NEREKAUTAKO LARRIMINA (1965)

*Bil nadin barnera, mintzo bat entzuki,
argi bat izetuz, bihotza landuki.
Leza-barne huntan zer duk ikusgarri?
(Orixe, Barne-muinetan).*

I

Bihotzean gurutza,
bi malko izartzat.
Zori hobeagorik
ez ote guretzat?

Orain harriarotik
gera irten berri,
muinetan zalantza ta
gure zori eri.

Argi bilari ernai,
Kixote dabilta;
egi-muga baino lehen
heldzen da gau beltza.

Ezbide dela lagun,
soinez heriotza.
Larriminetan dakus:
gerokoa, hutsa.

Aurreko denboretan
ez zen ez federik
mendeak igaro eta
mito itzul ez zenik.

Beldur-ikara gabe
aurrera jarraituz,
gizon ausartak dira
argia urratuz.

II

Clamor de los sensatos:
¡Qué malvada es la vida!
¿Acaso están vacías
tus entrañas?

Por qué dices, corazón:
No vayas por ese camino,
antes de caerte en la profundidad
abandona la sabiduría.

¿Dónde esta el sentido del hombre?
¿Es la siesta de Hamlet o tal vez su sueño?
¿Tendrá algún valor
lo que guardamos para después?

Tal es nuestro aciago destino,
nuestro rastro triste en la tierra:
sufrir y sufrir
para pagar nuestra deuda.

La cruz erguida en el Gólgota:
Sin enseñanza ni dolor,
no hay vida,
tal es la escuela del hombre.

Inteligencia, espíritu... vida:
¿Hasta cuándo tendréis la palabra?
Como si a estas alturas de la vida
fuera posible morir sólo una vez.

II

Zentzunagandiko hotsa:
Maltzurkeria bizitza!
Hire erraien barrukaldea
ahal dakarkik hutsa?

Zertan dioztak, bihotza:
Bide hortatik ez pentsa,
leza barnera erori gabe,
uka zak jakintza?

Non duk gizonaren funtsa?
Hamleten loa ala ametsa?
Ondorenean gorderik dena
ez ote duk hutsa?...

Hau duk gure zoritxarra,
lurreko zantzo negarra,
geronen zerga garaituzkeo
sufritu beharra.

Golgotan zutik gurutza:
Gizonaren ikaskuntza,
irakas nahirik, saminik gabe
ez dela bizitza.

Adimen, gogo... bizitza:
Noiz arte duzute hitza?
Mundu-maldetan, o! behin bakarrik
hiltzea ahal balitza.

III

Para muchos soy
un vate loco,
que ofrece en vano
amor al mundo.
Ha apostado su destino
por caminos de sangre,
solitario y cansado está
de tanta pena acumulada;
tengo una noche hiriéndome

el iris del corazón.
Mi cuerpo podrido
llevado por senderos,
la llamada de la sima oscura
me empuja abajo,
abandono el alma
en el sueño de las sombras.
Están huecas, muy huecas
mis entrañas.
No las conoce
la Muerte profunda.

III

Olerkari ero bat
askorentzat naiz ni
alperrik munduari
maitasun eskaini.
Odolezko bidetan
zoria ipini,
penetan asetzea
bakarti komeni;
gaua daukat zauritzen
bihotzaren nini.

Nere gorputz ustela
bidez-bide emana,
amil ilunen deiak
beheruntza narama,
itzalen ametsean
ixuriz arima.
Hutsik dago, ai! hutsik
nere errai guna.
Heriotz minak ere
ez du ezaguna.

IV

¡Desgracia de haber nacido!
Creyéndome libre,
ligero de corazón,
arriba el cielo, abajo la tierra,
salí al camino
con la cabeza llena de sueños.
Sería un paraíso para el hombre
si el sueño no estuviera vacío.

Encerrado por las cadenas del espíritu,
atado al entorno,
no podía creer que el abismo estuviera
más allá del futuro.
Vana creencia, deseo oscuro,
cayeron los sueños:
ahora se hace amarga la senda
y el dolor camina por delante.

* * *

Flores cuidadas
por manos primorosas,
negros cipreses
que sabéis de la muerte:
Cualquier día,
las penas de mi cansado viaje
me arrojarán bajo vosotras,
sin haber conocido reposo.

Volverá a su pueblo
el hermano pródigo,
que conoció la libertad
en un sueño vacío;
por favor, cobijad
a la sombra de los montes
ese cuerpo que guardó
un espíritu librepensador.

IV

Zorigaiztoko sortu behar hau!
libre nintzela usterik,
goian zerua ta behean lurra,
bihotza aintzin zelarik,
ibilkaritzat atera nintzen
burua ametsez beterik.
Gizonarentzat paradisoa
ametsa ez balitz hutsik.

Gogo kateak hesiturikan,
ingurua lotuarren,
ezin sinestu amiltegia
geroko muga ondoren.
Usteak uste, gogoa ilun,
ametsok erori ziren;
orain bidea zaida mingotsa
oinaza delarik aurren.

* * *

Hilerrietan esku maitalez
apaindurik diren lorak,
heriotzaren berri jakile
zeratela zipres beltzak:
Orduren baten nere ibilera
nekegarriaren penak
zuen oinpera suntsiaz bakez,
uztartzeke atsedanak.

Itzuliko duk sortzetikako
anai nabarigarria,
amets hutsaren barrutietan
zuena libertatea;
arren, kupidaz, itzalpe-muga,
altzo delarik mendia,
sabelarentzat duen gorputza
zen libre-pentsalaria.

I

Jardines del cielo,
latidos vitales
de mundos infinitos.

Espuma en la piel,
el átomo en el monte,
el hombre en la Galaxia.

Materia que resucita.
El sol en el vientre,
Galaxia de ágiles alas.

Negación de la luz,
tantas veces, las células mortales
tienen contados los días.

Firme la voluntad...
sin hielo en la sombra,
estoy solo y de rodillas.

Testigos mudos:
el sueño del otoño
ahoga la noche.

KRONOS-EN EPEAN (1965)

I

Zeru baratzak,
milaka munduen
bizitz taupotsak.

Gesala inoren azalean,
atomoa mendian,
gizona Galaxian.

Berpiztuz, materia.
Sabeltzan eguzkiak
hego azkardun Galaxia.

Argitasunari uka,
naharo, zelula hilkorrak
beren amil-muga.

Goganbeharra tinko...
itzalean izozteke,
bakarti nago belauniko.

Zinaldariak mutu:
negu usaiaren ametsak
gaua ere itotzen du.

II

Las dimensiones del hombre,
yo, tú, él... nosotros;
final de los límites.

Vacío de las horas
dentro del Cosmos
y Eppur si muove.
Únicamente respira
lo que dura
en la frontera de la muerte.

Somos lo que somos,
si no fuera notorio
que nada somos.

Si no somos lo que somos,
en el prado de las estrellas,
¿qué es lo que somos?

En el viento del ser.
En el territorio de Cronos
no somos lo que creemos ser.

II

Gizonaren luze-laburtea
ni, zu, bera... gera;
oro-mugaren amaigea.

Orduen hutsune
Kosmosaren barruan
eta *Eppur si muove*.
Iragan mendeetatik
salbatuak bakarrik arnas,
etorkizun herio-mugatik.

Daukagun izatea,
nabarmena ez balitz,
ezer ez garela jakitea.

Gerana ez bagera,
izarren zelaian,
gu: zer gera?

Nortasun haizean.
Ustean ez da izatea
Kronos-en epean.

EN EL ÚLTIMO CAMINO (1965)

En el último camino
el juego de la búsqueda,
en el último camino
sombras son guías,
en el último camino
tiembla la voz.

Deseo mortecino,
continúa el día
en las horas quietas.

En el último camino
algunos denuncian,
en el último camino...
los hombres piden
libertad de expresión.

AZKENENGO BIDEAN (1965)

Azkenengo bidean
jokatzez bilari,
azkenengo bidean
itzala gidari,
azkenengo bidean
abotsaren larri.

Gogo hiletari,
gelditutako orduetan
egunak jarraiki.

Azkenengo bidean
zenbait salatari,
azkenengo bidean...
hitzaren libertatea
gizonek eskari.

CON LAS MANOS VACÍAS (1965)

Con las manos vacías vienen
al mundo de los vivos,
andan mendigando
a lo largo y ancho de la tierra:
sufren hambre
y están oprimidos.
No hay justicia
que se ocupe de ellos.

Por pedir humildemente
el pan para los suyos,
los castigaron
con el malvado hierro.
Los sojuzgados tienen
heridas visibles,
la boca callada... pero
la verdad va por dentro.

Las falacias andan
orgullosas ahora,
día y noche robando
los sueños de los demás,
se enriquecen
a costa de los trabajadores.
¿Hasta cuándo han de aguantar
los corazones de los humildes?

Lloran mis ojos,
estoy casi ciego,
callo
en vísperas de la locura.
Algo más terrible sucede,
tras el temblor:
quiero escuchar
y todo está callado.

ESKU HUTSIK SORTUAK (1965)

Esku hutsik sortuak
bizien herrira,
errukarri dabilta
munduz jira-bira;
beste batzun mendean
hoiek gose dira.
Justutasunik inon
eztago begira.

Apalki eskatzearren
berentzat ogia
zigortzat izan zuten
gaizkile burnia.
Menderatuei zaie
nabari zauria,
aho isila..., baina
barnean egia.

Uste okerrez dijoaz
orain, harroputzak,
lapurtuaz gaut'egun
inoren ametsak,
langileen lepotik
dira aberatsak.
Noiz arte iraungo dute
umilen bihotzak?

Begitarteak bustiz
nahiz itsutuago;
erotu beharrea
isilkan nago.
Lurrikara ondoren
izugarriago:
zerbait aditu nahi ta
dena isil dago.

HAY RAZONES PARA AMAR... (1965)

Si hay razones para amar
¿por qué se separan los hombres?

Si hay razones para amar,
¿por qué estamos solos, perdidos, abandonados?

Si hay razones para amar,
¿por qué están dolidos los corazones?

Si hay razones para amar,
¿por qué sufren los necesitados?

Si hay razones para amar,
¿por qué andan armados?

Si hay razones para amar,
por qué separados, perdidos,
dolidos, necesitados, armados?

Si hay razones para amar...

¿Qué es la alegría?
Alegría,
momento robado al dolor y a la muerte.
Alegría,
hermandad pocas veces sentida.

Nos han robado
la infancia y la juventud.
Sabemos quién, pero callamos.

Pedimos la paz y nos dan un fusil,
abrimos la boca y nos la tapan con tierra.

Las tumbas están abiertas
al viento sur forjado en llamas,
al toque de trompeta.

... ..

MAITATZEKO ARRAZOIAK BADIRA... (1965)

Maitatzeko arrazoiak badira
zergatik gizonok elkar urrunduak?

Maitatzeko arrazoiak badira
zergatik umilak, soilki, galduak?

Maitatzeko arrazoiak badira
zergatik, ordea, bihotz saminduak?

Maitatzeko arrazoiak badira
zergatik larrigorrian behartsuak?

Maitatzeko arrazoiak badira
zergatik dabilta txispaz armatuak?

Maitatzeko arrazoiak badira
zergatik urrunduak, galduak,
saminduak, behartsuak, armatuak...?

Maitatzeko arrazoiak badira...

Zer da alaitasuna?

Alaitasuna,
oinaze eta heriotzai kendutako unea.
Alaitasuna,
gutxitan izanen da anaitasuna.

Haurtzaroa eta gaztaroa
lapurtu zaizkigu.
Badakigu nork eta gaude mutu.

Bakea eskatu, fusila eman,
ahoa ireki, lurrez estali.

Sutan goritutako hego-haizean,
turut hotsaren deira,
hilobiak zabalik.

... ..

Nadie levanta cabeza
en el pueblo donde oprimen las ideas.
No habrá paz
mientras se niegue la libertad.

Ideak zapaltzen diren herrian
ez da bururik jasoko.
Libertatea ukatzen denean
ez da bakerik izango.

MILAGRO (1965)

He visto
sudor y sangre,
respiración entrecortada,
hambre secular
en la frente de los necesitados.

Silencio!

He visto
riquezas y abundancia,
sonrisas
y el brillo dorado
en el palacio de Epulón.

Silencio!

He visto
al Cartaginés a caballo,
dueño y señor,
guardando la paz,
con espada afilada.

Silencio!

He visto
nuevos Cisneros,
Maquiavelos leales,
la sombra del fariseo
alrededor de la santa cruz.

Silencio!

He visto
¿baile de akelarres
en la plaza pública?
—y si fuera poco—
...al bendito bajo palio.

MIRARIA! (1965)

Izerdi odoldua,
arnasa larria
eta gose bizia,
ikusi dut,
behartsuaren kopetan...

Isi!

Ugarian igariz,
irribarrea
eta urre dizdira,
ikusi dut
ugazabaren jauregian...

Isi!

Jaun eta jabe,
ezpata zorrotzez
bake zaintzez,
ikusi dut,
Kartaginesa zaldian...

Isi!

Cisneros-en gisa,
Machiaveli leiala,
fariseoen itzala.
ikusi dut.
gurutze sainduaren biran...

Isi!

Akelarrre dantza
hiriko plazan?
-lehena guti bazen-,
ikusi dut,
...bedeinkatua paliopean.

Silencio!

Que hablen los ojos.

Silencio y más silencio!

Isi!

Begiak dira mintzo...

Isi eta isi! Hago isilik!

SED DE AMOR (1965)

Martín, hombre humilde,
me enseñó
la sed de amor
de la familia necesitada.
Uncido al yugo del trabajo:
se le ofrece el cielo
y se le niega el mundo.
Martín calla
su desgracia.
Sin embargo,
tiene sed de amar.
Amaba a su madre,
le negaron ese don.
Amaba la luz,
le negaron ese don.
Por amor a lo que le negaron
tiene la frente marchita.
Por dejar a su madre
ha enmudecido su boca.
Por no ver la luz
tierra cubre sus ojos.
Sin embargo
tiene sed de amar.
En este terrible castigo
tiene siempre
sed de amar.
Condenado está al trabajo
sin tregua ni reposo,
sus manos no paran,
el sonido de Martín,
semejante al del martinete,
siempre
danba, danba,
ruido de trabajo:
martillo caliente
y ayuda
fría.
¿Quién se acuerda de él?
El sudor del trabajador

MAITASUN EGARRI (1965)

Behartsu femeliko
maitasun egarri,
Matxin gizon umilak
zidan irakatsi.
Beregain duelarik lanaren uztarri:
zerua eskaindu
mundua ukatu.
Matxinek zoritxarra
isil gordetzen du.
Hala ere,
maitasun egarri.
Maite zuen ama,
ukatu zioten maitatzea,
maite zuen argia,
ukatu zioten maitatzea.
Ukatu ziotena maitatzearren
darama bekokian tristura.
Ama gabe uztearren
orain mutu da.
Argia ez ikustearren
begietan lurra.
Hala ere,
maitasun egarri.
Larriminezko kondena honetan,
beti,
maitasun egarri.
Lanaren menpean,
ekin eta ekin,
ari eta ari
Matxinen durunda,
matxino makina irudiz,
beti:
Danba, danba!
lanaren hotsa,
mailu beroa
eta laguntza
hotza.
Nork du beretzat oroitza?
Langile behartsuaren nekeak,

tiene siempre
parca recompensa.
Carácter duro.
Sabe
que su oración no va a ninguna parte.
Sin embargo,
tiene sed de amar.
Sin tregua ni reposo
en su dura labor,
firme en su puesto
girando en la misma rueda.
El sonido de Martín,
siempre:
Danba, danba.
Es
el ruido cotidiano,
eje de un pueblo
que sufre en silencio.
Y no se avergüenza nuestro Martín.
El mundo es
su cuerpo.
Está enfermo de inquietud.
Sabe,
a pesar de no creerlo,
sabe,
sí,
que el pueblo está enfermo
en su silencio;
sabe
que vive
una negra tragedia.
A ello se dedica.
Trabaja
siempre
sin tregua ni reposo
en su dura labor.
La ciega rueda del mazo
lo lleva en su girar,
y nada sabe
sobre el alma del pueblo.
Sin embargo,
tiene sed de amar.

beti
sari motza.
Izakera latza.
Badaki
ez dijoala inora bere otoitza.
Hala ere,
maitasun egarri.
Ekin eta ekin,
ari eta ari
bere betiko lanari
gurpil berdinarean biran.
Matxinen durunda,
beti:
Danba, danba!
Betiko danbotsa,
da,
isil sufritzen duen
herriaren ardatza.
Eta, gure Matxin ez da lotsa.
Mundua,
berak daraman gorputza.
Barne-kezkak du eri.
Badaki,
usteezarren,
badaki
bai,
bere isiltasunean
herria dela zauri;
badaki
bera dela trajeri
gorri.
Baina hortara jarri du bihotza.
Beti
langintza
ekin eta ekin,
ari eta ari.
Gabi-gurpil itsuak
bere biran darama,
eta ez daki
arimaren berri.
Hala ere,
maitasun egarri.

Ocultas sus penas,
mira sin sufrimiento
al sol que despierta
en el futuro:
siempre
tiene sed de amar.

Atsekaberik ez zaizkiolarik ageri,
etsi gabe begira
urrutian piztu den
etorkizuneko eguzkiari:
beti
maitasun egarri.

NOS LLAMAN (1965)

Al amigo Serafín Basauri.

Están llamando,
nos llaman,
al anochecer,
están llamando
a nuestra puerta.

¿Quién llama,
quién,
a mi corazón?
Mi alma no espera
llamadas.
En la hora de las brujas
desaparecen los ángeles.

En la habitación oscura
se agita el viento frío,
aúlla en el interior,
tiembla mi cuerpo,
el silencio muerde la oscuridad
hasta acallar la misma sombra.

Están llamando a nuestra puerta,
nos llaman
de la noche a la mañana,
ladridos
de perros lejanos.
Están llamando,
no a mi corazón,
sí a mi conciencia;
no a mi alma,
sí a mi carne.
Soy hermano del hombre,
soy hijo de la tierra.

Y los enemigos no quieren
ni mi corazón ni mi conciencia.

DEIKA DAUDE (1965)

S. Basauri lagunari.

Deika daude,
deika,
gauerdi aldean
deika daude
gure atean.

Nork deitzen ote du,
nork,
nere bihotzera?
Nere arimak deirik
ez bai du espero.
Sorginen orduan
ez da aingerurik.

Gelaren ilunean
haize hotza mugitzen da
intzirika gelaren barnean,
hozkirria nere gorputzean
Isilak ozkatzen du iluna bera
itzal izugarria mututu arte.

Deika daude gure atean,
deika,
gauerditik goizaldera,
urrutiko zakur zaunkaren
oihartzuna.
Deika daude eta
ez nere bihotzera,
bai nere zentzura;
ez nere arimara,
bai nere haragira.
Gizonen anai naiz eta
lurraren seme naiz eta...

Eta, etsaiak ez dute maite,
ez nere bihotz eta ez nere arimarik.

Quieren prohibir
mi carne y mi razón.
Si pudiera perderse
mi ser.
Traen esposas para atarme.
De la noche a la mañana
llaman a nuestra puerta.
El ruido penetra
a través del silencio y de la oscuridad;
sonido que es amigo
del frío espíritu negativo.
Siendo hora de brujas,
no decrecen los ladridos de los perros.

Están llamando,
llaman a nuestra puerta...
En la habitación oscura,
cuatro caras pálidas, ciegas,
como lobos.
Detención,
cadenas,
puerta,
presidio.

No podríamos entendernos
ellos y yo con la palabra.

Vaya mundo.
¿Qué mundo?
Nada sabía,
tampoco ellos.
Me llevan esposado.

El corazón preso.
La carne herida.
Soy sangre,
roja sangre
de hombre.
Soy polvo,
verde polvo
de tierra.

Galerazi nahi dute
nere zentzua eta nere haragia.
Galdu ahal baledi
nere izatea.
Katigatzeko gartza dakarte
eta, gau erditik goizaldera
gure atean deika daude.
Hotsak zulatzen ditu
isila eta iluna;
gogo ukakor hotzak
kideko duen hotsa.
Sorgin ordua denez,
ez da galtzen zakurren zaunka hotsa.

Deika daude.
Dei hotsez gure atean...
Gela ilunean,
otsoen gisa,
lau aurpegi zurbil, itsu.
Atxiloketa,
gartza,
atea,
presondegia.

Elkar solas ezin gindezke ulertu
beraiek eta ni.

Hau mundua!
Nola mundua?
Nik ez nekien ezer;
beraiek gutxiago.
Eta, aintzigarretan naramate.

Bihotz arimak gartzaren pean.
Zentzu haragiak zauri bidean.
Odola naizenez,
odol gorria,
gizonarena.
Hautsa naizenez,
hauts berdea,
lurrarena.

SEA HOMBRE EL HOMBRE (1966)

Yo, señor,
tú, señor,
él, señor:

Cuando todos seamos señores,
entonces seremos hermanos.

Todos seres,
todos amigos,
todo de todos:

Cuando todo sea de todos,
entonces tendrá paz el mundo.

Pero esa verdad, en la utopía.

GIZONA, GIZON IZAN BEDI (1966)

Ni jauna
zu jauna
bera jauna:
Guziok jaun garenean,
anaitasuna zorionean.

Denok munduko
denok kideko
denona dana:
Dana denona denean,
mundu guzia bakean.

Baina, egi hori utopian.

MÁS HUMANO (1966)

Para que sea como un hombre,
aún más acaso.
Quisiera llegar al alma de mi hermano,
acercarme a su interior
por el camino nuevo,
por el camino no explorado,
y hacerle sentir
lo que nunca ha tenido.
En el amor más limpio,
y antes de que se convierta en polvo.
En un sentimiento amoroso.
Y, profundizar en su deseo, en mi deseo, de ser,
hasta compartir la dignidad,
ambos.
No para que sea un ángel,
sino un hombre,
acaso más humano.

GIZONKIAGO IZAN DADIN (1966)

Gizon bat bezala,
gizonkiago izan dadin.
Nere anaiaren arimara nahi nuke iritsi,
nere anaiaren arimara
bide berri hartatik;
zapaldu gabeko bidetik,
inoiz izan ez duan
sentipen berri bat sortarazteko.
Maitasunik garbienean,
eta hauts bihurtu baino lehen.
Sentipen maitekor batean.
Eta, bere eta nere dan gogo izatean sakondu,
nere dantasuna beretu arte,
elkarkidetzan.
Aingeru bat bezala, ez;
baizik, gizon bat bezala,
gizonkiago izan dadin.

EL DESTINO (1966)

El deseo de escribir me hiere al anochecer.
Fiebre en los ojos,
escamas en el corazón.
Sin destino,
como las hojas secas, tembloroso.
¿Ha perdido la vida sus alegrías?

¿Dónde están los hijos de Thor-Urtzi?

La tumba de Leizarraga,
cerrada con cuarenta llaves,
me parece
que perdimos la gracia de los cristianos.
Por ello,
cada día no puede llevar su carga.

¿Vivimos nuestra vida?
O,
¿vivo mi vida?

Lastima de no haber nacido
en un pueblo norteño,
en esa Escandinavia
donde el viento frío azota
inmensos bosques de pinos.
Andan libres los vientos limpios,
el hombre es hombre,
la fe es fe,
los pueblos
permanecen.
Los cementerios son
jardines.

Pero nací en el País Vasco
donde los lamentos de funeral

HALABEHARREZ (1966)

Ilunaldietan olerki minak zauritzen nau.
Begietan sukarra,
bihotzean zurda.
Noraezean,
orbel ximelen gisara, dardaraz.
Bizitzak galdu ote du ezti-mina?

Thor-Urtziren semeak, non dira?

Lizarragaren hilobia
berrogei giltzez itxi zutenez,
iruditzen zait,
kristau izatearen grazia galdu genuela.
Horregatik,
egun bakoitzak berea ezin du eman.

Gure bizia bizi ote gara?
Edo,
nere bizia bizi ote naiz?

Ifarraldeko herriren batean
jaio behar nintzen,
haize hotz garbiak
pinu-basoak barreiatzen dituan
Eskandinabia partean.
Haize garbiak aske,
gizona gizon,
fedea fede,
herria herri
irauntzen duen lur hartan.
Hilerriak ere lorategi
bihurtzen diren lekuan.

Eta hileta minezko karrasi larriak
bizia mingosten duen

amargan la vida.
Vientos locos del Sur
agitan,
se enervan,
impiden ser de verdad.

El ambiente
me obliga a ser lo que no soy.

Euskal Herrian sortu nintzen.
Hego-haize lordin eroak
lardats errepelak
leunki miatuz
egizko izakera galerazten duen lekuan.

Bertako giroak,
ez naizena izatera behartzen nau.

AZUL (1966)

En las simas profundas,
en las altas cumbres
he sufrido
con todos los sentidos
la soledad del vacío,
el vacío de la soledad.

No hay futuro
y el presente
se nos va.

Miro al cielo y aprieto los dientes,
se fortalece el azul,
en la parte que oscurece.
así como mi conciencia.
Todo es azul...
sobre el cielo,
tras el cielo, azul...

Fúndase
en azul
todo mi ser.

URDINEZ (1966)

Amilik sakonenetan,
gailurrik gorenetan
sentitu dut,
soilik,
zentzu-bihotzetan,
hutsunearen bakardadea,
bakardadearen hutsunea.

Ez da gerorik
eta
oraina ihesik.

Gora begira, hortzak estutuz,
urdina bera indartuaz
lausotzen den aldera,
barne-gogoz.
Oro da urdin...
urdinaren gainetik,
urdinaren atzetik, urdina...

Izate guzia
suntsi
dadin urdinez.

CONDENA DE NACIMIENTO (1966)

En vano querrán jugarse
la vida,
quien busca
no encuentra,
no se puede escuchar
lo que no se ve,
si lleva consigo
todos los sentidos.

Fiebre e inquietud
son latidos de vida.
Duele el alma
en un tiempo ardiente,
temiendo el calor
y del frío huyendo:
se nos va la vida.
en esa situación

Condena por nacer,
estrecha tumba:
la justicia
en este mundo.
La muerte nos lleva
de su mano.
Miles de veces te maldigo,
mundo.

SORTZETIKO KONDENA (1966)

Alperrik nahiko dute
bizia jokatu,
bilari dabilenak
ezin du aurkitu,
Ikusterik ez dena
ezin lei aditu
zentzutasun guziak
berakin baditu.

Larriminen sukarrez
bizian taupotsa.
Giro-gori batean
minez da bihotza,
beroari beldur eta
ukatu nahi hotza;
era larri horretzek
darama bizitza.

Sortzetiko kondena,
hilobi estua;
gure mundu honetan
izate justua.
Herioak garamaz
emanik eskua.
Mundu hau, mila aldiz,
madarikatua!

A MODO DE REFRÁN (1966)

Deseo de libertad no trabajada:
esperanzas sin fundamento,
ligeros sueños de los necios.

El pueblo que no me ama
lleva su propia condena.

Si tú no me amas,
será peor para los dos.

Si se quiere vivir como euskaldún,
unámonos con amor,
sea siempre el euskara nuestro guía.

Trabajemos sin descanso
en la huerta del euskara,
hasta que dé sus frutos.

No se enterrará el euskara,
mientras no le echemos tierra.

Discusiones de incautos
impiden la unión.
Patriotas separados,
culpables del desastre.

Pensando en el mejor futuro,
el euskara cava su tumba.

Piensa bien y no te avergüences,
el dinero pierde el corazón.

El bosque de la mentira
impide ver la verdad;
la paloma de la paz
perdió su nido.

El lobo es cordero
y el cardo clavel;

ERREFRAU ERARA (1966)

Landu gabeko aske izan nahiak:
oinarri gabeko itxaropenak,
buru-arinen amets iraunkaitzak.

Maite ez nauen herriak,
beragan ditu kalteak.

Ni ez banauzu maite,
biontzako kalte.

Euskaldun nahi bada bizi,
elkartu gaitezana maitasunean anaiki
euskara dugularik aintzinean beti.

Egin dezagun lan eta lan
euskararen baratzean,
ongarriz erne artean.

Euskara ezin lurperatu,
lurrik ixurtzen ez badiogu.

Burugabeen eztabaidak,
elkartu ezinezkoak.
Abertzale sakabanatuak,
hondamendiaren gurasoak.

Geroko hobeari begira,
euskara hilibira.

Ondo pentsa eta izan lotsa,
diruak galtzen du bihotza.

Gezuraren zantzoak
galerazi egia;
bakearen usoak
galdu zuen kabia.

Otsoa arkume eta
kardoa krabelin;

y mientras tanto progresa
la acción taimada.

Han pasado mil años
y el agua corre por su camino;
en este mundo triste
no nos unimos en la lucha.

Aquí está la fuente
para saciar la sed.

Ocupaos de mí,
llevaré el agua.

Ley medieval,
fe obligada.

Soy árbol, soy vida.
No me hagáis daño,
sea sombra.

Destruir árboles,
secar fuentes;
acabar con la vida.

Y si dos y dos no son cuatro,
es que no estoy aquí;
apáguense los sentidos
y digamos "amén".

okerreko zeregina
lasai egin dedin.

Mila urte igaro eta
ura bere bidean;
mundu tristean,
elkartu ezinik pelean.

Hemen da iturri,
asetzeko egarri.

Izan niretzat ardura,
nik emango dut ura.

Erdi-Aroko legea,
zigorrezko fedea.

Arbola naiz, bizia naiz.
Ez niri kalterik egin
itzala izan dadin.

Arbolak narrutu,
iturriak agortu;
bizia hondatu.

Bi eta bi, lau ez badira,
ni ez nago hemen;
zentzua itzaliaz
esan bedi "amen".

PERDIDO AMOR (1966)

Aquello que sucedió antes
y que ahora de mí se aleja,
por pertenecer al pasado
es piedra clavada en mi corazón.,
Algún día también a ti
el mundo te causará problemas;
nunca todos los ojos
lloran a la misma hora.

A una amada ofrecí
la llave de mi pasión.
Recibí de ella la palabra
de la mujer vasca.
La tristeza desde entonces
se ha adueñado de mi interior.
Y ha avinagrado
su recuerdo espeso.

GALDU NUEN MAITEÑOARI (1966)

Lehenago gerta zitzaizkidan haiek,
orain urrunduz direnak,
alperrik ditut ene oroitzan,
izanik denbora joanak.
Noizbait hiri ere mundu honetxek
sortuko dizkin bai lanak;
negar ez dine inoiz egiten
ordu baten begi denak.

Maiteño bati eskaindu nion
ene bihotz-minan giltza.
Beragandikan jaso bai nuen
neskatx euskaldunan hitza.
Harrezkeroztik ene barnean
tristurak erruz dabilta.
Ene barnean mingostua da
bere oroimen likitsa.

ORACIÓN (1966)

Señor:

Mira al huérfano que camina descalzo;
al anciano que carece de hogar.

Cúidalo, señor,
mira al hombre hambriento;
a la prostituta violada por sus hermanos.
Protégela.

Mira al pueblo dominado;
al hombre preso.
Extiende tu mano.

Señor,

Muestra tu poder
a los necesitados.

Ten en cuenta
que hay muchos sin luz.
Que robaron sus bienes.
Que están enfermos
y cansados.

Que la amargura
secó el pozo de las dulzuras.

Ahora son rudos. Rudos,
como el mundo
que contemplan.
Dales esperanza.

Señor:

Di, ordena, por favor,
que llegue la hora
y el amanecer del nuevo día.

OTOITZEZ (1966)

Jauna:

Ikus, oinutsik dijoan umezurtza;
etxerik gabe dabilen agurea.
Eta eman zure begiramena.
Ikus, goseti den gizona;
anaiek bortxatu duten emagaldua.
Eta eman zure itzala.
Ikus, herri menperatua;
preso dagoen gizona.
Eta eman zure eskua.

Jauna:

Agertu zure ahalmena
behartsuaren alde.
Kontutan izan
asko direla argi gabe.
Lapurtu zituztela beraien ondasunak.
Nekearen nekez
galtzen dijoztela beraien osasunak.
Nahigabearen garratzak
xurkatu zituztela berentzako ziren eztitasunak.
Orain, zabarrak dira. Zabarrak!
Zabarra bai da aurrez-aurre
duten mundua.
Eta eman itzaropena.

Jauna:

Esan, agindu! Arren!
helduko dela ordua
eta egunsentiaren zabalkundea.

REFLEXIONES A LA ORILLA DEL MAR (1966)

Es mediodía, estoy callado,
rodeado de agua,
solo,
sobre las rocas, en mis pensamientos.
Abajo, a los pies
del acantilado,
agitadas olas
luchan y rugen espumosas.
Las gaviotas
se refugian
en la guardada orilla,
vuelan lentamente,
dueñas del cielo,
felices en su libertad
y... allende las aguas
los hombres y los pueblos en su libertad.
¿Será ese deseo de amor
el que aparece en los míos?
Espacio pero
tenaz, yendo siempre adelante,
sobre las aguas
balancea una barca verde.
Barca
que abres las aguas,
llévame contigo,
por el camino azul, lejos de esta tierra,
para que mi alma
conozca la libertad.

Mar, oh mar,
hoy te contemplo.
Si tuviera alas...
si pudiera ir más allá...
como Icaro,
que no quiso asentarse en la isla angustiosa.
¿Por qué no volar
en las ágiles alas del pensamiento?
Como si fuera libre
sumergido en un dulce sueño.

NEREKIKO GOGOETAN, ITSAS BAZTERREAN (1966)

Eguerdi isilean,
inguruan ura dudalarik hor-hemen,
soilki nago
nerekikoetan amilburuaren gainean.

Behan, haizpean,
labar amiltsuen oinpean,
uhin zoroak
urruma dario dutela borrokan.

Itsas ertzaren
hegalean dutelarik abaro,
ur eta ortzien
jaun eta jabe, hegaz naharo,
ozkarbia urratuz,
kaiok libertatean beren zoriona,
eta... urazandik
herri eta gizonak askatasuna.

Nere ametsetan
aurkitzen dudan gogo maitasuna?
Geldiro baina
ausarti, aurreruntz joan eta joan,
itsas azalean
ontzi musker bat bilin-balan dantzan:
Urak ildazkatuz
hoan ontzi! Naramak hirekin!
bide urdinok
zehar, lehor hontatik urrin,
nere gogoak
askatasuna ezagutu dadin!

Itsasoa, itsasoa!
gaurkoan hiretzat diat ene soa.
Hegoak banizkik...
haruntza abiatu ahal baneza...
Ikaro-ren gisa,
uharte larrian dudala nahieza.
Eta, pentsamenaren
hego azkarretan zergatik ez hega?
Amets gozo baten
murgildurik libre banintza bezala?

Ay, patria mía,
y la familia que me trajo al mundo
y la infancia dulce,
la luz vista por primera vez:
mi tierra.

Ese recuerdo vivo que llevo,
cargado de nostalgia:
no sabía qué era la preocupación.

Infancia, familia,
hogar... amada paz perdida.

De nuevo
se despiertan vuestros recuerdos,
mueren los sueños.

Atado estoy a esta tierra,
como un niño castigado,
los demás son libres
y yo peno de envidia.

Señor:
he aquí al pueblo vasco inerme.

Siempre fuiste suyo,
creyeron en Ti
en las horas amargas,
¿por qué, desagradecido, no le ayudas?

¿Por qué no es,
Señor, libre como los demás?

¿Por qué este sofoco?
¿por qué este ahogo,
siendo pequeños como somos?
¿por que estas vísperas de funeral?

Piérdase
la fe en tu poder y voluntad.

Si lo dicho se ha cumplido,
tienes que cumplir, es necesario,
obligatorio,

sospecho que se oculta en algún lugar:
sin fariseos,

nadie de nadie, ni señores ni amos,
sin opresores,

ni oprimidos, ni ricos ni pobres.

Tal y como son, sencillas leyes,
¿hasta cuándo, nuestra Cantabria, dominada?

Ai! jaioterria
eta mundura ekarri ninduen familia
eta haurtzaro ezia
eta bizitzaren aurrenean ikusitako argia,
nere sorterrria!
Zuogatik daramadan oroitzapen bizia,
aberriminez betia;
ez nenkielarik zer zen izate larria.
Haurtzaroa, familia,
lurraldea!... galdu nuen bake maitia!
Berriz ere zuen
oroitzak iratzartuz, ametsen heriotza.

Lur honi loturik
nago, katigaturiko haur errukigarri,
besteak libre
izanean dudalarik nere bekaizkeri.
Jaun aldendua!
hara nola indarge euskaldun herria.
Beti izan zuena
Hire alderako sinesmen bidia,
ordu larrietan,
laguntzaren orde, Hire eskergea.
Zergatik ez,
Jauna, beste guziak bezain librea?
Zergatik guri,
txikiak garelako bizitza itoaz
larritasun hau?
Zergatik, arnas estuz hileta zoria?
Galduaz bihoa
Hire ahalmenen eta borondatearen fedia.

Nahia izana bada,
Izan behar duk, beharrezko delarik,
nahi eta nahi ez,
somatzen diat nonbait dela ezkutaturik:
fariseorik gabe,
inor inorena ez jaun eta ez jabe,
menperatzaile gabe,
ez uztarpeko, ez aberats eta ez pobre.
Lege errazak direla,
Noiz arte, kantabria gurea, inork zapaldua?

Te encuentro, mar,
infinito, tan ancho como claro,
profundo, preocupado, soñador,
con la vista alegre.

Tus nerviosas aguas
arrojan espuma.

Mis deseos, por el contrario,
van más allá de tus límites.

Has rodeado todos los pueblos
con abrazo azul,

¿querrás que seamos hermanos?
Cantemos felices

“da y extiende”
rodea los pueblos,
tú, que los has acariciado totalmente.
Orilla del mar.

Dichosa orilla del mar.

Tu viento salado
trae aromas de libertad

Tú enciendes
una luz brillante como un astro
en la incierta esperanza,
en la noche oscura de mi tristeza.

Ikusmen alai,
gogalpentsu, kezkatu, eta ameskor,
zabal haina argi
aurkitzen haut muga gabeko itsaso hor.
Hire ur-urduri
apartsuak dituk goruntza jaso.
Nere opariok,
ostera, urruti osertzean begiak so.
Besarkada urdinez
herri guziak inguratu eta gerrikatuz dituk,
kresal lokarriz,
anaitasunera elkartu nahiko ahal gaituk?
Hire bidez, zorionez,
kanta dezagun: "eman da zabaltzazu";
biraz herriak
guztiz hik bai dituk maiteki laztandu.

Itsas bazterra!
Zorioneko itsas bazter atseginori!
Hire kresal haizez
libertate usaiak dakarzkik beti.
Hik pizten diok
nere barne tristuren gau ilun honi,
urrutiko itxaropen
lausoan, izar dizdiratsuen argi.

VEN (1967)

*A Nikolas Alzola, "Markue", dándole la
bienvenida por su entrada en el nuevo camino
de la poesía. Porque en el año 1966 inició en la
revista "Egan" la sección "Con canto y
esperanza".*

Todos estamos cansados,
todos,
por esa melodía rota.
Pero tu felicidad,
la mía,
la nuestra no será completa,
mientras se cierran puertas
al viento de libertad.

Nos perseguirá a ti y a mí
el canto amargo del dolor
siempre,
y estaremos
atrapados por la pena.
Porque son esencia del mundo
la negrura y la tristeza.

¿Qué es la vida?
Por haber enmudecido en el sexto sentimiento
no acierto a expresarlo.

Es muy grande
mi sinrazón,
para tomarlo con la simple lógica
que cualquier animal,
que cualquier planta
entiende.

Nada sé de la necesidad
de la vida. El pan y la libertad
me son necesarios
para resistir.
Como cualquier animal,

ZATOZ (1967)

*N. Alzola "Markue"ri, olerkaritzako bide
berrietara ongi-etorria emanaz.
1966. urtean, Egan aldizkarian
"Kantuz eta itxaropenez" sailari
hasiera eman zioelako.*

Denok gara nekatuak,
denok,
kanta urratu horrekin.
Baina zure eta nere
gure
zorionak ez du helmugarik
libertate haizeeri aterik
irekitzen ez zaion artean.

Oinaze minaren kantak
beti
persegituko gaitu zu eta ni
eta guziok
oro, tristeziak atzemanik.
Munduko izakera, beltza eta
tristeia denez.

Zer dela uste bizitza bat?
Seigarren sentimentuaren mututasunean
ez zait ezer nabari.

Nere zentzugabetasuna
oso handia da,
edozein aberek,
edozein landarek
konprenitzen duen
arrazoi ximplearekin jabetzeko.

Deusik ez dakit bizi
beharrez. Eta ogia eta
libertatea beharrezkoak
zaizkit iraun ahal izateko.
Edozein aberek,

como cualquier planta,
yo también,
nosotros también,
amamos la vida.

Abriremos
nuevos caminos,
nos aprovisionaremos
en el alma vieja
del bosque,
mano a mano,
codo a codo.

Recogeremos
la medula del alma
en el manantial de la tradición,
cara a cara:
“vestido viejo,
espíritu nuevo;
... médula eterna”.

El canto viejo y dolorido
morirá en tus labios,
en los míos,
y no en los de nuestros compatriotas.
Durará mientras sean
hermanos de espíritu. Durará...
hasta que enraícen las canciones de amor
en los baldíos.
Hemos sembrado esperanza
en la tierra nueva.

De aquel
 rojo
 atardecer
 otoñal
 Al nuevo camino de la esperanza:
trata de ser feliz.
“Arratsa gorri, eguraldi,
 abono
 de las
plantas nuevas.

edozein landarek
bezala nik ere,
guk ere, bizitza
bizi ahal izateko.

Eskuz-esku,
besoz-beso
urratuko ditugu
bide berriak
oihaneko
gogo zaharretik
hornituaz.

Gogoaren muina
izanaren iturburutik
jasoaz, mundu zabalari
aurrez-aurre:
"soina zaar,
berri gogoa;
... muin betirakoa".

Minezko kanta zaharra
amaituko da zure eta nere
ezpainetan,
eta ez ordea gure herkideenetan.
Iraungo du muinez kideko
direnen artean. Iraungo du...
amodiozko kantak erroz
sustraitu artean alor helkorrean.
Larraka, luberri hezez
bihurtzean jarririk esperantza.

Iluntze gorrizko
 udagoieneko
 arrats
 hura
 Itxaropenezko bide berrira:
zorieko izan bedi.
"Arrats gorri, eguraldi",
 landare
 berrien
ongarri.

Canto dolorido
es canto de amor.

Abandonemos los campos trillados
esforcémonos de nuevo.

Ven, amigo;
ven, hermano
por la senda amarga,
mano a mano,
codo a codo,
abrazados
en el amor,
hacia el amanecer
que jamás
oscurecerá.

Minezko kanta
amoriozko baita.
 Bide landuak utziaz
 ekin kemenez berriari.
Zatoz, adiskide;
zatoz, anaia
alor helkorren bidetik
eskuz-esku,
besoz-beso,
 maitasunean
 besarkaturik
inoiz ilunduko
 ez den egun-
 -sentiruntza.

PROPUESTA DE UNIDAD (1968)

I

Cuando en 1968 se celebra el Congreso de Arantzazu, que marca el rumbo de la unificación del euskara, se suceden en todo el País Vasco diversas polémicas acerca de la significación y sentido de la letra “h” en el euskara unificado. Juan San Martín, que sería con el tiempo secretario y vicepresidente de la Academia de la Lengua Vasca, Euskaltzaindia, vivió aquel proceso en primer plano y dedicó al mismo el poema que obra en la página adjunta. Está escrito con un gran sentido del humor, y jugando con el letrismo propio de cierta poesía visual, que estaba en boga en toda la década, y que en San Sebastián y País Vasco predicó con entusiasmo el poeta argentino Julio Campal. Éste residió en dicha ciudad y participó en diversas actividades culturales con los artistas de la Escuela Vasca, como Oteiza, con quien compartió experiencias en la Galería Barandiarán de San Sebastián, centro cultural que el propio Campal dirigió durante un tiempo.

Juan San Martín dibuja en el poema la fachada de la basílica de Arantzazu, construida por los arquitectos Sáenz de Oiza y Laorga. En la fachada de la basílica, catorce haches, como los catorce apóstoles de Oteiza.

(Nota de los Editores).

II

El poeta abunda en la creación de la página adjunta en la discusión que, a la manera de “pelea de carneros”, se suscitó con motivo del proceso unificador del Euskara literario en los años sesenta fundamentalmente.

(Nota de los Editores).

II

.....

ao ago aho
eun egun ehun
iar igar ihar
oe oge ohe
ual ugal uhal
.....

H H H H H H H H H H
X X X X X X X X X X X X
T X T X T X T X T X T X
I N I N I N I N
C H
Ñ C H
Ñ C H T C H
Ñ T C H
...? T C H

EGUNGO AHARI TALKA:

HHHHHHHHHHH
HHHHHHHHHHH
HHHHHHHHHHH
HHHHHHHHHHH
HHHHHHHHHHH

H
AIHER
EIHAR
IHARRAI
OHORE
U HOLDE
H

EUSKARAREN EHORZLE.

III

El poeta resume en la página adjunta su actitud frente al proceso modernizador de la lengua vasca y escribe:
“En el nombre de la unificación del euskara. Amén”.

(Nota de los Editores).

ELEGÍA A XABIER ETXEARRIETA (1968)

Como el "Cantar de Bereterretxe".

Queremos guardar lo antiguo,
La vieja ley nuestra,
Si el País Vasco ha de tener futuro como pueblo.

Se llamaba Xabier,
Nombre verdadero,
Recordad, hermanos, que murió por Euskadi.

Muerte de Benta-Haundi,
Ha traído venganzas,
Porque han matado sin piedad al hermano Etxebarrieta.

Vestido de ideas nobles,
Ofreció su vida:
Déle el Señor de los cielos la justicia que no encontró en la tierra.

Callados están los vascos.
No vayan luego a llorar.
Mientras dure su recuerdo habrá esperanza para Euskadi.

ERESIA, XABIER ETXEBARRIETARI (1968)

"Bereterretxen khantoria"ren doinuz.

Gorde nahi dugu lehengoa
Lege-zaharra hemengoa,
Euskal Herriak izango badu herri bezala geroa.

Xabier zuen izena
Egiazkoa izana:
Oroit zaitezte anai guziok Euskadigatik hil zena.

Benta-haundiko hilketa
Dago mendekuz beteta,
Erruki gabe hil dutelako anai Etxebarrieta.

Idea garbiz jantzia
Eskaini zuen bizia:
Jaun zerukoak eman dagiola hemen ez den justizia.

Euskal semeok isilik!
Ez gero egin nigarririk!
Haren gogoia bizi den arte esperantza du Euskadik.

MIRANDO AL ANCHO MUNDO (1968)

Yo, desde aquí,
con nuestro pueblo,
miro al ancho mundo.
En todo su superficie,
no se les puede negar
la vida
a pueblos y hombres.

Solo encuentro fatigas
en el mundo.
Fatigas y más fatigas,
el sermón de la montaña
no trae esperanza.
Empinada cuesta,
cansancio amargo,
subidas que no acaban
a la hora de la muerte.

Vengo cansado del camino,
de la empinada senda de un pueblo
donde los hombres sufren.
Ofrezco mi mano hermana a los otros,
vuestra mano apacible,
queriendo apretar la suya,
desde la tierra donde la voluntad
se extingue.

Cuando llego cansado a la noche,
buscando tranquilidad,
escucho sin descanso
el rumor de los otros:
No duermo, no puedo dormir,
no lo necesito... mientras mi destino,
el destino de los hombres,
lo decidan los demás.

Muchos rostros cansados alrededor.
Demasiado sudor acumulado en los estómagos vacíos.

MUNDU ZABALERA BEGIRA (1968)

Ni, niregandik
gure herriarekin,
mundu zabalera.
Munduaren izate orokorrean,
gizonei zein herriei,
bizi beharra
uka ezinezko zaie.

Nik ez dut aurkitzen
munduan aldatza besterik.
Aldatza eta aldatza,
itxaropenik ez dakarren
mendiko sermoian.
Aldatz latza eta
garratza nekean,
aldatzen ez diren aldatzak
hiletazorian.

Bidez nekaturilk nator,
gizonek sufritzen duten
herrialde baten bide malkartsuetatik.
Gogo-garra hiltzorian duen
lurraldetik eta
besteoi anaikiro eskua luzatuz
estutu nahirik,
zuon gogoaren eskua...

Gauera nekaturik heltzen naizenean,
atsedenaren bila,
deskantsurik gabe entzuten dut
besteon zurmura:
Ez nago lokaturik, ez dut loak hartzerik,
ez dut behar... nire zoria
bestek erabakitzen duten artean,
gizonon zoria.

Aurpegi nekatu asko nire inguruan.
Izerdi gehiegi nabari urdail husdunetan.

Castigados por el tiempo.
En los pueblos débiles,
los padres llaman al hambre
en las tierras que les fueron robadas.
Triste realidad para todos.

Pero miran, están mirando,
los nuevos profetas,
encendiendo los deseos
de los pueblos.
Ofrecen mensajes
y hacen despertar,
nuevos senderos
que surgirán por entre las heridas.

Miro al futuro,
lo anticipo y me asombro.
No desesperes del futuro,
hazte hermano de los otros,
sabes que existe
un horizonte de libertad.

Necesitamos todos ahora
la fuerza de la unión,
para encender a la vez
la llama de la esperanza.

No puedo aceptar un futuro decretado.
Tu lengua sera la mía,
lengua de hermanos,
para asustar a los tiranos.
Y gritaremos, desde el pueblo que está al borde
de la muerte.
Semillas amargas, según supongo,
que engendrarán
un mañana mejor.

Continúa con tu rumor, sin olvidar
al hombre que está harto de rumores:
No estoy dormido, no puedo dormir,
no lo necesito...
renovará tu eco

Denboren lorrindua.
Herririk makaleenetan,
gurasoek ere goseari hozka dihardute
ebatsi zizkioten lurretan.
Egoera tristea guziontzat.

Baina, begira daude, begira,
profeta berriak,
gogoz piztuz
edonongo herriak.
Mezuz eskainiz
iratzarkuntzak,
laster zaurietatik sortuko diren
bizibide berrikuntzak.

Geroari begira,
susmatu eta miretsi.
Etorkizunik ez etsi,
elkartasunera iritsi,
libertatezko zori hobea
badela sinetsi.

Guzion gaurko beharra
anaitasunez indarra,
denok batean piztu dezagun
itxaropen garra.

Behartutako etorkizunik ezin dut onartu.
Zure mintzoa nire mintzo egingo dut,
anaitasun mintzoa,
jauntxoan ikaragarri.
Eta, oiuhu! hiletsirik dagoen herrialdetik.
Hazi mingotsak, espero dudanez,
bihar hobeago bat
loratuko duten lurrean.

Segi zure zurmurra, ahaztutzero utzi gabe.
Zurrumurruz beti uztarpeturik dagoen gizonari:
Ez nago lo, ez dut loak hartzerik,
ez dut behar...
Hiletsirik dagoen herritik
berrituko dut zure oihartzuna,

desde el pueblo que espera su muerte,
desde este pueblo que vive en la agonía,
que comenzará a germinar
a partir de una débil llama.

Nosotros, Pueblo vasco,
somos poco,
pero tenemos razones.

hiletsian biziz dagoen herri hau
gar makal batetik
ernetzen hasiko dena.

Guk, gure Euskal Herri,
arrazoirik aunitz dugu
guti izanarren.

AGUA, COMO EL RÍO (1969)

*Para el grupo musical "Lurbe", de Elgoibar,
pues suyo fue el encargo.*

Así como el río agua lleva,
trae luz la mañana.
Alegraos, jóvenes,
la esperanza viene con nosotros.

No deseamos el mundo
que habitamos.
El hombre se ha convertido
en lobo para el hombre.

Seguiremos por nuestro
camino, fieles a la verdad.
Para que florezca un mañana mejor
y seamos hermanos.

Así como el río agua lleva,
trae luz la mañana.
Sí, sí, sí, y con la luz
el mundo libre que esperamos.

IBAIK URA BEZALA (1969)

*Elgoibarko "Lurbe"
kantari taldearentzat prestatua.*

Ibaiak ura bezala,
egunsentiak argia dakar.
Alaitu gazte maiteok
etorkizuna gurekin dator.

Bizi geran mundu hau
guk ez nahi!
Gizona gizonari
bihurtzen zaionez otso.

Gaur gure bidean ariz,
egian!
Anaitasunarekin
bihar hobe bat loratzeko.

Ibaiak ura bezala,
egunsentiak argia dakar.
Bai, bai, bai!, argiarekin,
espero dugun mundu librea.

¿MESÍAS PROMETIDO? (1969)

A Pako Juaristi, amigo.

¿Será el Mesías prometido
ese hombre que llevan encadenado?

¡Oh, oh, qué desgracia.

Lo he visto
entre dos ladrones,
entre dos ladrones,
pobrecito.

MESIAS AGINDUA? (1969)

Pako Juaristi adiskideari.

Mesias agindua ote da
lotuta daramaten gizona?

O, o! Dohakabea!

Bi lapurren erdian
ikusi dut,
bi lapurren erdian,
gaxoa, gaxoa!

AQUÍ EN NUESTRA TIERRA (1969)

Para el grupo musical "Lurbe".

I

Aquí en nuestra tierra
en esta paz mentirosa
vivimos angustiados,
oprimidos de verdad.

Día y noche a merced de otro,
vida oscura.
¿Está nuestro Dios
en alguna parte?

No conviene desesperar ante nada,
hay que abrir los ojos del hermano:
el hombre hombre sea,
hoy, mañana, siempre.

En el mundo hay mil razones
para amar,
cuando hay hermanos
y solidaridad.

En el mundo hay mil razones
para amar,
para vivir en respeto
como buenos cristianos.

HEMEN GURE LURREAN (1969)

"Lurbe" kantari taldearen eskariz.

I

Hemen gure lurlean
gezurrezko bakean
bizi gara larri-minez
zapaldurik benetan.

Inon mende gau t'egun
bizitza horren ilun.
Guretzako Jainkorik
ez ote dago inun?

Ezeren aurrean ez etsi,
anaien begiak ideki:
gizona gizon bedi,
gaur, bihar eta beti.

Maitatzeko arrazoiak
mila dira munduan,
anaitasuna denean
elkartasun bilduan.

Maitatzeko arrazoiak
mila dira munduan,
errespetuz bizitzeko
kristau onen monduan.

II

Sudor cansado,
aliento amargo,
duramente ganado
a costa de los necesitados.

Obrero oprimido,
pueblo banderizo,
levante la cabeza
en nombre de la justicia.

No conviene ceder ante nada,
hay que abrir los ojos de los hermanos:
el hombre hombre sea,
hoy, mañana, siempre.

Se perdieron en el mundo
las razones para amar,
la fuerza de las armas se ha impuesto
en lugar de la paz.

Se perdieron en el mundo
las razones para amar,
los hombres dominados,
siempre están sufriendo.

Vivimos, vimos,
vivimos en el mundo...
en la tristeza,
siempre en la tristeza.

II

Izerdi larritua,
arnasa samindua,
behartsuaren lepotik
hainbeste kostatua.

Langile zapaldua,
herri benderatua,
justizian izenean
altxa beza burua!

Ezeren aurrean ez etsi,
anaien begiak ireki:
gizona gizon bedi,
gaur, bihar eta beti!

Maitatzeko arrazoiak
galdu ziren munduan,
arma indarra nagusi da
bakearen lekuan.

Maitatzeko arrazoiak
galdu ziren munduan,
gizonak uztarpeturik
beti sufrimenduan.

Bizi gara, bizi gara,
bizi gara munduan...
Tristuraren, tristuraren,
tristuraren barruan...

GABRIEL ARESTI (ESTELA FUNERAL) (1972)

Rico o pobre,
el hombre siempre está inquieto
porque se le va el tiempo
trabajando inútilmente.
Pena y dolor le resultan igual.
Parado o inquieto, sin saber lo que vendrá
cuando deje este mundo.

Se expresó como la voz del pueblo
en el calvario de un viejo reino,
y convirtió en trueno el "irrintzi" vasco.

Gabriel Aresti Segurola,
hombre generoso, de corazón grande.
Así apareció ante todos, diciendo las cosas
claras, abiertamente, como nadie se atrevió a decir.
Siempre a favor de los seres y pueblos más desprotegidos.
Tenía las manos llenas de verdades
y miraba a la izquierda y a la derecha del País Vasco.
Quien quiera dar sombra, ha de tener luz, escribió.
Su corazón estaba en la izquierda
y su sangre era roja.
Sin salir al mar latino,
defendió la casa del padre.
Y, al hacerse martillo su poesía,
la palabra de la casa permanecerá siempre:
Piedra y Pueblo, La piedra vasca, Este pueblo de piedra⁽¹⁾...
Reforzó las letras vascas, con nuevo estilo.
Cerró las débiles puertas del día y la noche,
sabedor de que al final todo se acaba.
Yace en esta tierra. Los hombres no le negarán este honor.
Las campanas no doblaron por él.
¡Alabado seas! en el Parnaso.
Y que el alto cielo
guarde por siempre su memoria.

(Versión de José Luis Padrón Plazaola).

⁽¹⁾ *Piedra y Pueblo, La piedra vasca, Este pueblo de piedra*, son los títulos de los principales libros de poemas de Gabriel Aresti. (Nota del Editor).

GABRIEL ARESTI

(Hilartitz)

Gizona pobre edo aberats
beti dAbil afanean
Bizi modua galtzen duela
alfeRrikako lanean
pena ta mIna berdin zaiola
barauan Eta janean
ez dakieLa zer den mundutik
sakabanatzen denean.

Ahots herrikotzat
Reboltatu zen,
Erresuma zaharreko
Sufrikarioan,
Trumoi bihurtuaz
Irrintzi euskalduna.

GABRIEL ARESTI SEGUROLA

BIHOTZ HANDIDUN SEMEA, BIZITZAN AGERTU
ZITZAIGUN HOLA, GU BIZI GAREN MUNDUAN
GAUZA ZELAIK, ERRAZAK, ESAN ZITUEN,
INOR ESATERA AUSARTZEN EZ ZENEZ, GIZONIK
UMILENEN ETA HERRI BAZTERTUAREN ALDE.
ESKU BETEKA BILTZEN ZUEN EGIA, EZKER-
-ESKUBI BEGIRATUAZ EUSKAL HERRIA. ITZALA
EMAN NAHI DUENAK ARGIA HARTU BEHAR DU.
BERE BIHOTZA EZKERREAN ZEGOEN ETA HAREN
ODOLA GORRIA ZEN. HALA ERE, LATIN ITSASORA
ATERA GABE, AITAREN ETXEA DEFENDITU ZUEN.
ETA POESIA MAILU BIHURTZEN ZUENEZ, AITAREN
ETXEKO MINTZAIKAK IRAUDEN DU ZUTIK!:
HARRI ETA HERRI, EUSKAL
HARRIA, HARRIZKO HERRI
HAU, ... EUSKAL LITERATURA TXERTO BERRIZ
HORNITUZ ETA INDARTUZ. ETA EGUNEN BATEAN
MUNDUAK AKABATUKO DIRENEZ, BERAK ESTALDU
ZITUEN EGUNAREN ETA GAUAREN ATE MEHARRAK.
ORAIN, KORPUTZ, LUR HONETAN EHORTZIRIK
DATZA OHORE HAU EZIN DIOTE UKATU GIZONEK.
KANPAIEK EZ ZUTEN OTOITZERA DEITU. BAINA,
LAUDA!, POETEN PARNASO HARTAN, GOIKO
ZERUAK GORDE DEZALA BETIKO BERE ARIMA...

===== (1972)

PALETA, CRISOL (1977)

A Rafael Alberti, por *A la Pintura*,
con amable recuerdo.

Traído al lienzo de la nada,
fuente de policromía.

Canto de color,
paleta, crisol.
lo que antes era oscuro
ahora desprende luz.

Tiene ritmo
la mano embrujada,
y espíritu ancestral
surgido
por el sueño
de la Edad de Piedra
en las cuevas
del País Vasco.

Cadena larga nos ata
y aprieta
según nuestra condición
y ser,
en la geometría de las líneas
que van de la forma al color,
de las cavernas a las plazas,
de las raíces primeras
al hoy,
y mirando al inicio
ahora es sueño el futuro.
Sin olvidar
que nacimos
para ser libres
en la corriente del mundo.
Sí.

PALETA, ARRAGO (1977)

A la pintura-ko Rafael Albertiri,
atseginezko oroitzapenez.

Hutsetik oihaletara ekarria
polikromiazko etorria.

Kolorezko kantuak
paleta, arrago,
lehen iluna zena
orain argi dago.

Asti baten eskuak
erritmoa dario,
eta Euskal Herriko
lezeetan
Harri-aroko ametsez
sortarazi zen
lehen
arbasoen gogo.

Formatik kolorerako
marra-lerroen geometriaz,
harpeetatik plazetara,
lehen jatortasunaren
erroetatik
egungo iraupenera,
kate luze batek lotzen gaitu
eta estutzen gaitu
norberekiko izatez,
nortasunez,
eta sorkundera begira,
orain, etorkizuna amets.
Ahantzi gabe
mundu zabalaren korrentean
libre izateko
jaio ginela.
Bai!

Canto del color,
paleta, crisol,
lo que antes era oscuro
ahora desprende luz.

Abriendo los deseos del espíritu,
intentando renovar los viejos sueños,
he aquí un pueblo en marcha.
¿Dónde están quienes deshonraron al viejo pueblo
y quisieron impedir el espíritu creador?
Pero, he ahí,
traído al lienzo de la nada,
fuente de policromía.

Pintores
que sabéis del arte de crear,
poetas
que no habéis sucumbido al mercadeo de las palabras
huecas,
vístanse de ética vuestras reglas,
sea vuestra gracia nuestra luz.
Aquí tenéis al cazador cántabro,
libre como el viento pirenaico
desde el Ebro al Garona,
crecido en en la cría de animales
dueño de una lengua.
Llegó
la hora del labrador firme,
y,
un momento histórico
gracias a los reyes de cuna navarra,
para que no olvidemos nuestras señas.
Trabajando el hierro
hemos traído el día,
gritamos
al futuro estable.

Hijos
que no negaron a sus padres
hirieron la sombra de la larga noche.
Hijos
que no negaron a sus padres

Kolorezko kantuak
paleta, arrago,
lehen ilun zena
orain argi dago.

Gogoaren asmoak irekirik
amets zaharrak berritu nahirik,
hara hemen, herri bat martxan.
Non dira herri zaharraren desohoregarri
sortzaile gogo galerazi nahi zuten haiek?
Baina, hara hor,
hutsetik oihaletara ekarria
polikromiazko etorria.

Sorketaren berri dakizuten
pintoreak,
hitz hutsen merkataritzara erori ez zareten
poetak,
etikaz jantzia izan bedi zuen araua,
zuen grazia izan bedi gure argia.
Hemen duzute kantabriar ihizaria,
Ebrotik Garonara,
Pirineoko haizea bezain librea,
abeltzaingoan hedatua
hizkuntza baten jabe.
Etorri zen
laborari kementsuaren eguna,
eta,
nafar ardatzez erregeek emana
historiaren guna,
ez ahazteko gure nortasuna.
Burdina lantzez
ekarri dugu eguna,
oihukaturik
iraupenezko etorkizuna.

Gurasorik uka ez zuten
semeek
urratu zuten gau luzearen itzala.
Gurasorik ukatu ez zuten
semeek
jarraitzaile diren bezala.

son sus herederos.
Hijos
que no negaron a sus padres
encenderán la gran luz de la libertad.
Sí.

Canto del color,
paleta, crisol.
lo que antes era oscuro
ahora se ha inflamado de luz.

Gurasorik ukatuko ez duten
semeen
piztuko bai dute askatasunaren argi zabala.
Bai!

Kolorezko kantuak
paleta arrago,
lehen ilun zena
orain argi dago.

DOKUMENTAZIO GEHIGARRIA

APÉNDICE DOCUMENTAL

Saio gisa

A modo de ensayo

JUAN SAN MARTIN
“OTSALAR”

PIEDRA Y PUEBLO*

(Prólogo)

Diríase que me encuentro condenado a prologar libros dentro de la literatura vasca. A veces apremiado por circunstancias y en otras por insistencias de los editores. Pero heme aquí escribiendo a petición de su propio autor. De cualquier modo, se me hace excesivo honor el prólogo del poema *Piedra y Pueblo*; un gran honor y, acaso, un riesgo mayor aún.

Desafortunadamente, entre nuestros lectores pocos conocerán los límites de la poesía actual. Por otro lado no todos quedarán contentos. Porque a ellos se presta la razón poética de este libro. Aún así, lector, me tomaré el atrevimiento y procuraré soslayar de corazón y con severidad, argumentarme con mis razonamientos en esta breve exposición, a propósito de hacerle ver el valor esencial de su arte.

Aresti es muy conocido entre nosotros, y muchas veces hemos comentado su tendencia poética. No todas las opiniones son favorables a esta poesía que tanto que hablar ha dado. Pero diré, que esa

forma, es un estilo nuevo. Dueño de su juventud, aporta nuevos aires al terreno de la poesía vasca: nuevos alientos al viejo idioma. ¿Cuántos hay que ofrezcan otro tanto?

La mayoría de nuestros poetas de hoy, entre pequeñeces, se esfuerzan en vano. Y, no es pues de extrañar que muchos de ellos no estén de acuerdo con Aresti.

Es que, hoy, con los dedos de la mano podría contar los verdaderos poetas vascos. Un abismo separa de ellos a los que en la creencia de poetas se dedican a construir versos. Estos versificadores no hacen otra cosa que pretender seguir los caminos de Lizardi, Orixe y Lauaxeta, queriéndoles imitar desatinadamente, sin llegar siquiera a aproximárseles. Arando tierra cultivada.

Hay que dar a cada época lo que a ella corresponde. Aquéllos laboraron su propia parcela y lo actual por ley natural pide modernidad.

Quiera o no, se necesita conocer a lo predecesores, así como las reglas donde se sitúa el arte

* *Piedra y Pueblo*, el libro más celebrado de Gabriel Aresti, se publicó en 1964 (Edit. Itxaropena, Zarautz), con este prólogo de Juan San Martín. La traducción al castellano del prólogo es del propio Aresti, y aquí se incorpora en su integridad y estilo. (Nota de los Editores).

HARRI ETA HERRI

(Aitzin-solasa)

Badirudi euskal literaturan liburu-erri itzaurreak egitera kondena-tua nagola. Batzuetan premiak be-arturik eta urrengoan argiratzalle-ak bultzaturik. Baña, ara oraingo onetan, egillearen eskariz. Edono-la ere, ohore aundiegia iduritzen zait *Harri eta Herri* poemaren aintzin-solasa; ohore aundiegia eta, bear bada, arrisku aundiegia.

Zoritxarrez, gure irakurleen artean gutxik ezagutuko dituzte gaurko poesiaren mugak. Bestetik, guziak ez dira izango kontent. Orrelakoa baita bertako poesiaren muina. Baña, ala ere, irakurle, ausartu naiz eta aleginduko natzaizu biozki bezin bortizki neronek ditudan errazoiak adierazten, esan bear labur onetan dituan arimazko arterio balioak ikusi zezazkean.

Aresti oso ezaguna da gure artean, ta bere poesiaren erak, mai-zagotan erabilli ditugunak, iritzi guziak ez dituzte beren alde, eta naikoa zer esan eman dute. Baña esango dut, era ori, era berria dala. Bere gaztaroaren jabe dalarik, aize berriak dakarzki euskal poesiaren erresumara, arnasa berriak izkuntza zarrari. Ta, zenbat dira beste orrenbeste ematen dutenak?

Gure gaurko olerkaririk geienak, uskeritik uskerira, utsean dabiltza; ta, ezta batere arritzekoa

geien-geienak Arestirekin bat ez etortzea.

Izan ere, gaur, eskuetako bea-tzakin kontaktuko nituzke egiazko poeta euskaldunak. Berengandik amiltegi sakon batek bereizten ditu olerkari ustean ari diran bertsogilleak. Bertsogille oiek, Lizardi, Orixe eta Lauaxetaren bideeri jarraitu naian dijoaz, moldekaitzez antzemanaz, beren egiazko arteari urrik emateke. Landutako lurra goldeatzen.

Garai bakoitzak berea eskatzen du. Aiek beren denborako arloa landu zuten, ta oraingoa, legez, gaurkoaren bearrez da.

Nai ta naiezkoa da lengoak eza-gutu bearra, ta baita gaurko poesiaren arterioa nundik nora dabillen ere, zergaitik, eboluzio ori ezagutzeke ezta sorkunde egokirik.

Nun ari geran jakiñean zintzoki jokatzeko, Lizardik ongi ekian bezela:

*Baña nik, izkuntza larrekoa,
nai aunat ere noranaikoa;
yakite-egoek igoa;
soña zaar, berri gogoa;
azal orizta, muin betirakoa.*

“Berri gogoa”, garai giroari jaramon egiñaz. Ala bear ere. Norperana betikoa balitz bezela. A. Machadoren agotik esango genukean eran: “Gaur oraindik beti da”.

de la poesía actual, que sin conocimiento de causa de esa evolución, no es posible creación sana.

Consciente en saber dónde se sitúa uno mismo para juzgar con sinceridad, como bien sabía Lizardi:

"Pero yo, habla campestre, quiérote también para todo; que las alas del saber te eleven; viejo el cuerpo, nuevo el espíritu; bajo la piel amarillenta, fibra de eternidad."

"Nuevo el espíritu", respondiendo al ambiente de la época. Así ha de ser. Como si lo propio fuera eterno. Como diría por dictamen de A. Machado: "Hoy es siempre todavía".

Las viejas ideas pueden perder mientras otras mejores o el espíritu moderno no las postergue. El cambio se produce por haber existido algo anterior. El viejo siempre tiene algo que enseñar y el joven qué aprender. Pero las viejas teorías son desterradas a fuerza de nuevas razones.

El mundo progresa incesantemente. El progreso afecta a todas las esferas y temáticas sociales en torno a su corriente. Y cada época tiene su peculiar ambiente. Sin ello no habría evolución posible, y la falta de evolución negaría el espíritu creativo del hombre, cuya virtud es una de sus principales características.

Nunca nos faltarán fundamentos para profundizar la temática. Es cosa que Aresti bien nos demuestra. En estos días que a la

razón se le da su valor, verdad es que muchas ideas andan revueltas. El futuro es la máxima inquietud de la sociedad: en la tierra y más allá de la muerte. Semejante preocupación embarga a Aresti cuando ruega:

*La cuarta virtud,
la voluntad
de creer en algo,
de esperar de algo,
de amar a algo.*

*La voluntad:
La cuarta
virtud
que viene
después de la fe, de la esperanza
y de la caridad.*

La inquietud le arrastra a decir cosas semejantes. Dicen que la luz no se ve. Pero el peso del dolor y los agobios se sienten. Esta es la situación actual. Las dudas y las contrariedades han introducido una angustia profunda en el ser del hombre.

Los predecesores no poseían los mismos conceptos y problemas. Y ¿los problemas actuales no merecerán un canto? Los antecesores nos explicaron sus inquietudes en un arte creado ex-profesamente. ¿Por qué los actuales no habrán de expresar las suyas propias en un nuevo estilo? En la esencia humana existe la ley transmisora de las generaciones. Además, en otras lenguas avanzan con sinceridad entonando nuevos ritmos. ¿Y por qué no nosotros?

Idea zaarrak iraun dezazke, obeak edo eguneko giroak menderaturik baztertzen ez dituan artean. Ta aldakuntza ere, sarri, lenari esker. Zaarrak beti du zer irakatsi eta gazteak zer ikasi. Baña teoria zaarrak baztertzen dira errazoi berrien indarrez.

Mundua aurrera dijoa. Aurre-
rapenak, gizartearen gai guziak
eta malla guziak lotzen ditu bere
mugimentu korrontaren biran. Ta
garai guziak dituzte beren giro
bereziak. Ori gabe, ez legoke ebo-
luziorik, ta, eboluziorik ezak sor-
keta ukatzen du. Ta, sorketa uka-
tzea, gizonaren doairik aipagarrie-
na dan artea ukatzea litzake.

Gaia sakontzeko inoiz ezta zergaitikan palta. Ori Arestik ongi erakusten digu. Errazoiari bere balorea ematen zaion egun aue-
tan, egia da idea asko naasturik
dabiltzala. Gizartearen kezka na-
gusia dugu etorkizuna: munduan
eta eriotzaren ondorean. Ta, orre-
lako zerbaitek larritzen du Aresti,
eskariz bezela dionean:

*Laugarren bertutea,
zerbaitean sinisteko,
zerbaitetik igurikitzeke,
zerbait maitatzeko
borondatea.
Borondatea:
Fede, esperantza eta
karitatearen ostein
datorren*

*laugarren
bertutea.*

Kezkak esan eragiten dizkio orrelakoak. Argia ez omen da ikusten. Baña, munduko neke ta larritasunak, ikusi ez-ezik, sentitu egiten bai dira. Au da gaurko egoera. Zalantzak eta ezbearrak sortu dute larri-miña gizonaren ezur muinetaraño.

Lengoak etzituzten uste eta pro-
lema berdiñak. Eta, gaurko prole-
ma auk ez ote dute kanturik me-
rezi? Lengoak beren kezkak azaldu
zizkiguten, berek sortutako arterio
batean. Eta oraingoak zergaitik ez,
gaurko kezka, molde berrian?
Mendeen lege bat da gizonaren
izakeran. Gainera, beste izkuntza
batzuetan zintzoki dijoaz kanta ots
berriekin. Eta gu zergaitik ez?

Dana dala. Arestik aize berriak
dakarzki euskal literaturara. Arnas
berriak euskera zaarrantzat. Ta,
ori naikoa ez bada, euskera gutxi
ornitu dugun alde batetik dijoa gai-
nera: ezkerrekotik. Baña, badakit,
ori gora-bera apaiz zintzo bat baño
geiago pozik egongo dirana.

Era berrien eragille bikaina
izan dugu Zelaya (Rafael Mugica)
ernaniarra; Espainiako poesia sin-
bolismu utsetik ateratzen geien
alegindu dana, mundu orduaren
ritmoan jartzeko⁽¹⁾. Urte askoan
jardun zuten esanaz berea etzala
poesia, ta berak tinko jarraitu

⁽¹⁾ Ikusi J.M. Castellet-en *Veinte años de poesía española (1939-1959)*. Seix-Barral, S.A., Barcelona, 1962. Euskal poetak ere badute zer ikasi liburu onetan.

De todas formas, Aresti aporta soplos renovadores a la literatura vasca. Nuevos alientos a la vieja lengua. Y por si ello fuera poco, juega una carta poco usada en vasco: la de la izquierda. Pero sé que a pesar de ello más de un sincero sacerdote se alegrará.

Promotor de nuevos estilos ha sido el hernaniano Celaya (Rafael Múgica); quien más se ha distinguido en sacar a la poesía española del puro simbolismo, al objeto de acompasar al ritmo mundial⁽¹⁾. Su poesía no fue considerada durante largos años, pero él siguió impasible su ruta, hacia las formas populares defendiendo su teoría de la "razón narrativa". Algo por el estilo entreveo en Aresti, cuando dice:

*A manos llenas recojo la verdad
de las cosas que están en torno
[mío.*

Y, más adelante, siguiendo análoga idea, dice:

*Mi poesía es muy barata,
la tomé de balde
de la boca del pueblo
y de balde se la devuelvo
a la oreja del pueblo.*

Nuestros paisanos siempre han demostrado desbordante realismo en la literatura castellana,

como Baroja, expresando las cosas con sobriedad, dando ideas luminosas, siempre con miras objetivistas, respondiendo en su trayectoria al clamor de las corrientes mundiales; y nosotros los escritores vascongados, paradójicamente, aún no hemos podido sacudir el hedor romántico.

Hoy nadie niega la poesía de Gabriel Celaya. Es más, todos los jóvenes han seguido sus huellas, y no pocos de los viejos.

Además de expresar con sobriedad, existen otros modos para seguir la corriente actual, como cité anteriormente, captar los problemas sociales que nos vinculan dentro del ámbito de ideas de nuestros días. Lo que conceptuamos justicia aún no ha logrado leyes propias que amparen algunos aspectos sociales: en casa del herrero, cuchillo de palo. Esta es la tragedia de la tierra en pleno siglo veinte.

Aresti, últimamente, ha optado por el verso libre. Y sin negar los ajustados a la métrica, anda más cómodamente, expresando con mayor claridad la esencia de su abundante fluir poético. Los vascos tenemos habituado el oído a la música de los versolaris, y

⁽¹⁾ Ver José Mª Castellet, *Veinte años de poesía española (1939-1959)*. Editorial Seix Barral, S.A. Barcelona, 1962. Los que escriben poesía en vasco mucho pueden aprender en este libro.

zuan bere bidetik errikoi tajurara, bere *razón narrativa* teori aldetik. Antzerakoa derizkiot Arestiri, dionean:

*Esku beteka biltzen dut egia
aldamenean dauden gauzetatikan.*

Ta aurrerago ere, idea berdintsuari jarraituaz, dio:

*Nire poesia osoa merkea da,
herriaren ahotik hartu nuen
debalde,
eta debalde ematen diot
herriaren belarriari.*

Gure erritarrak beti azaldu dute errealismurako griña erdel literaturan, Barojak bezela, gauzeri zuzenki deituaz, ideak argi dizdiraz emanaz, beti ojetibista munduko jokeren zantzoari erantzunaz; ta gu, euskaldun idazleok, paradoja bada ere, oraindik erromantiku kutsua ezin astinduaz.

Gaur inork eztu ukatzen Gabriel Zelayaren poesia. Geiago da, bere bideetara jo dute poeta gazte guziak, eta zaarrak ere ez gutxik.

Gauzak zuzenki esanez gainera, bada beste zera ere, gaurko ideen korrontean ibiltzea; eta, aurrean esan dedan bezela, gaurko ideen barnean geuri agiri zaiguna da gizartea, bere bizitzaren prolema nagusiekin. Justizia deritzogunak oraindik eztu lortu lege berezirik gizartearen gordegarri: errementariaren etxean, zurezko gani-beta. Au da XX. mende ontan munduaren buru-bidea.

Arestik, azken bolara onetan, bertso librea aukeratu du. Ta,

bere bertso neurtuak ukatzeke, lasaiago dabilhela dirudi, bere poesi jario ugariaren muina argiago azaltzen duelarik. Euskaldunok belarria oitua dugu bertsolari doñura eta, bear bada, ez gaude orren gertuak neurri ta puntu gabeko poesiara, baña ona dala dudarik eztago. Orrela gutxiago galtzen bai du gaiaren muinak. Ori ongi irakutsi zigun Leon Felipe-k bere *Antologia rota*-n.

Arestiren era berri onek, bere barnetikako solasean ari dalarik, badu galletan Nerudaren *Canto general*-en aidetasun bat; moldez ere egille beraren *Odas*-en kide-tasun bat; baita ere Oteroren *Pido la paz y la palabra* eta *En castellano*-rena. Senidetasuna duten ideak ere arkitu genezake; adibidez, Oterok eskuak betean gosea, eta Arestik dio, eskuak betean egia. Ezta arritzekoa influentzia ori, bere poeta maitea izanik.

Arestirentzat, poesia, mallua da, eta Zelayarentzat, mallua, pakea. Orrela gurutzatzen bai dira beren izjokoak.

Iturburuak, noski, oiengandik finkatuak ditu, baña Arestik berebereak ditu *Harri eta Herri*-ko poesiak. Eztu besterik egin, aiek markatutako bidean gaurkotasunez jardun baizik. Gaurko poesia gazteak daraman ritmoa da. Gañera, euskaldun onak bezela, lastoa baztertuz dijoa muinera zuzenki. Nerudak baño apaingarri gutxiagorekin.

acaso, no estamos tan acostumbrados a la poesía sin rima ni medida, pero no hay lugar a dudas que es buena. Porque de esa manera se vierte con más fidelidad la esencia de la temática. Ello, bien claro nos demostró León Felipe en su *Antología rota*.

Este nuevo estilo de Aresti, al colokuar con su intimidad, guarda cierta afinidad con el *Canto general* de Neruda; y hay en su forma cierta correspondencia con la *Odas* del mismo autor; aunque también con *Pido la paz y la palabra* y *En castellano*, de Otero. De igual modo encontraremos ideas afines; por ejemplo, Otero recoge el hambre a manos llenas, y es la verdad lo que Aresti recoge a manos llenas. No es de extrañar esta influencia, siendo como es su poeta predilecto.

Para Aresti la poesía es un martillo, y para Celaya el martillo es la paz. Así se cruzan sus juegos de palabras.

La poesía de *Piedra y Pueblo* es íntimamente de Aresti, a pesar de sus afinidades en las fuentes de los poetas anteriormente citados. Ha continuado por el camino trazado por ellos, revistiendo de una más próxima actualidad. Es el ritmo de la poesía joven. Además, como buen vasco, separando la paja, va directamente al grano. Con menos adorno que Neruda.

Cuando menos se piensa entona la métrica del zorcico, entonces me recuerda el cantar po-

pular vasco de allende del Pirineo:

*Cantar nuevo
en un tono antiguo.*

Su inquieta poesía no está exenta de sátira. ¿Que se necesita más seriedad? Tenemos por hábito el poner de ejemplo a los clásicos. Y Quevedo ¿no es un clásico? La lápida del cementerio de Derio nos trae el recuerdo de Quevedo, ya que en la poesía de éste se halla más de un epitafio humorístico.

No es del todo serio. Pero las ligerezas que nosotros no llegamos a comprender, si carecen de sabia, él mismo reconoce, de esta manera:

*Como soy poeta
no espero cielo alguno.
Tengo nueve coplas,
cuatro sensatas y cinco locas.*

A menudo, a través de las páginas, encontraremos alguna idea suelta, la cual nos parecerá carente de sentido, pero la mayor parte de las veces las habremos de enlazar con cosas anteriores o posteriores. Todo el poema tiene una razón de unidad. Porque está sujeta a la factura de un nuevo estilo.

Tiene riqueza de imaginación. Emplea un vascuence popular y fácil. Y si tiene defectos —lo cual no creo, al menos de importancia—, serán pequeñeces que no debemos considerar. Es euskeldunberri (como decimos en nuestra lengua al vasco que ha recuperado su idioma), y entre los escrito-

Gutxien uste danean zortzikoa-
ren neurritz ateratzen da, ta, or-
duan iduritzen zait, mugazandiko
errikantak dion bezelatsu:

*Aire zahar batean
kantari berria.*

Bere poesia urduriari etzaio
palta eztenkadarik. Seriotasun
geiago bear dala? Zaleak gera kla-
sikoak eredu jartzen. Ta, Queve-
do ez al zan klasikoa? Derioko
illobian idatziatakoak Quevedo-
ren oroitza dakar. Arek bai ditu
anitz epitafio bere poesian.

Ezta ez, guziz serioa. Gure
zentzuan sarrerarik ez duten arin-
keriak, mamirik ez badute, berak
aitortzen du:

*Poeta naizen ezkeru,
eztut zerurik ezpero.
Bederatzi koplak ditut,
lau zuhur eta bost ero.*

Maiz, orrialdeak barna, arkitu-
ko ditugu zenbait idea azkatu
zentzu gabeko idurituko zaizkigu-
nak, baña batean irakurriak beste-
koekin jozkera dute, geienetan.
Poema guziak du lokarrikiko zer
ikusia. Era berriko tajureri eran-
tsirik bai daude.

Irudimen aberatsa du. Euske-
ra errikoia darabil, erreza. Ta
akatsik badu, -nik ezetz uste, ga-
rrantzizkorik beintzat-, oso txi-
kiak izango dira eta parkamena
merezi du. Euskaldun berria da,
eta idazle diran euskaldun be-
rrien artean onenetakoa, noski.
Lan onetan eskeintzak egiten di-
tuan bezela, Altube eta Barandia-
ran izan ditu bere maixurik one-
nak. Bata *Erderismos*-gaitik eta
bestea *Eusko-Folklore* orregai-
tik⁽²⁾. Ta, nere aburuz, izan ditu
beste maixu batzuk ere, auek li-
rake gure idazle zaarrak, Axular,
Leizarraga eta Etxeberri buru di-
rala. Ta bere errikoitasunari, erri
bat ezin diogu aukeratu, ezta eus-
kaldi bat ere; erriengaindik beste
bai du idazle zaar oietatik. Orotari-
rik jantzitako izkuntza du. Euske-
ra amagandik dakigunori, sarri,
etzaigu bere doña egokia iduri-
tzen. Jatortasunezko esaeretan
badu orrelako biur une bat. Badi-
rudi, Zelayarena bestaldera gertatu
zaionaren erako zerbait⁽³⁾.
Bakarrik ori, Zelayari erderaz
gertatzen zaio, gure zoritxarrerako.
Zergaitik, euskaltzaleok oso
pozik artuko genuke bera bezela-
ko poeta bat.

⁽²⁾ Lan oiek, *El mundo en la mente popular vasca* izenarekin, Donostiako «Colección Auñamendi-k» bildu ditu iru liburutan. Siniste, ipui eta kontu dira, erriz-erri bilduak, ba-
koitza bere euskalkian eta erderazko itzulpenez emanak. Egokia euskeraz ikasi nai dute-
nentzat.

⁽³⁾ Ikusi *Hablado en castellano Zelayaren Pequeña antología poética*, 89. orr. «Colec-
ción La Cigarra». Santander, 1957. Eta, Sin lengua, bere *Rapsodia Euskara*, 11.gn. orr. Bi-
blioteca Vascongada de los Amigos del País. Donostia. 1961.

res de su condición se le puede considerar como uno de los mejores. Así como alude en las dedicatorias de esta obra, Altube y Barandiarán han sido sus mejores maestros. El primero con su *erderismo* y el segundo con las hojas de *Eusko-Folklore*⁽²⁾. Y es mi opinión, que ha tenido otros maestros, y estos serían nuestros clásicos, Axular, Leizarraga y Etxeberri a la cabeza. A su popularismo, no podríamos elegirle un solo pueblo, ni una sola comarca, ni siquiera un solo dialecto como base. Tanto como del pueblo ha recogido de los viejos autores. El suyo es un idioma ecléctico. A los que aprendimos el vascuence desde la cuna, muchas veces sus giros no nos parecen los más acertados. Las dicciones castizas no van con el matiz apropiado. Diríase que le sucede algo similar a Celaya, sólo que a la inversa⁽³⁾. Ya que a Celaya le ocurre en castellano, para desgracia nuestra. Puesto que los vascongados gustosos admitiríamos entre nosotros a un poeta semejante.

Por ese lado es de agradecer el brío de Aresti. Aún así no se lo

agradecemos conforme se mereciera, no precisamente por el ímpetu demostrado hacia el vascuence, ni tampoco por la poesía que él ha aportado a nuestra literatura, sino por esta poesía vanguardista.

*Así es el mundo
y hoy en día
nadie es profeta en su tiempo.*

Pero aquí quedará el nombre y el ser. La posteridad proclame:

*Aquí está el hombre. En
este papel. Estoy.*

Para que los vascongados de buena voluntad comprendan mejor el lenguaje empleado en este fecundo empeño, diría lo que Axular en el prólogo de su libro *Gero*: "Dejando a un lado las diferencias y maneras de hablar y de escribir en vascuence —ya que ellas son como la corteza y la flor— reciba el fruto de este libro, su esencia interna..."

Por si todo lo dicho no fuera bastante, quiero mencionar que recibió el primer premio del concurso de poesía que en homenaje a "Loramendi" se celebró en Be-

⁽²⁾ Estos trabajos los ha recogido la «Colección Auñamendi» de San Sebastián en tres libros titulados: *El mundo en la mente popular vasca*. Que son creencias, cuentos y leyendas recogidos de pueblo en pueblo, y vertidos cada cual en su correspondiente dialecto y traducción al castellano. Apropriados para quienes quieran aprender vasco.

⁽³⁾ Ver *Hablando en castellano*, en la página 89 de la *Pequeña antología poética* de Celaya. «Colección La Cigarra». Santander, 1957. Y, *Sin lengua*, en la página 11 de su *Rapsodia Éuscara*. Biblioteca Vascongada de los Amigos del País. San Sebastián, 1961.

Alde onetatik, eskertu bearrezkoa da Aristiren kemena. Ala ere, ez degu eskertuko bear aña, euskeraren alderako duan kemen ori, ta bear bada, ezta berak gure literaturara ixuri duan poesiagaitik, batez ere, poesi aurreratu onegaitik:

*Halaxen da mundua,
eta gaur egunean
iñor ezta profeta bere mendean.*

Baña emen geldituko dira izena eta izana. Geroak esan beza:

*Hemen dago gizona. Paper
honetan dago. Nago.*

Gai giartsu onek daraman euskera, borondate oneko euskaldunak konprenitu ditzaten, Axularrek *Gero*-ren itzaurrean diona jarriko nuke: "Euskararen mintzatzeko eta eskiribatzeke moldeak eta diferentziak utzirik -zeren hek azala eta lorea bezela baitira- ar ezazu liburutto hunen fruitua, barreneko mamia;...".

Esan ditudanak naikoa ez balira, aipatu nintzazke, 1959-an, Bedoñan "Loramendi"-ren omenez egin zan poesia sariketan lenbiziko gelditu zala

Maldan behera lanarekin⁽⁴⁾. orrez gañera, 1961-ean, Euskaltzaindiak eraturako "Toribio Alzaga" teatru saria irabazi zuan *Mugaldeko herrian eginikako toberarekin*⁽⁵⁾. Ta, azkenez, igaz, *Harri eta Herri* onekin, aurrekaldean dion bezela, "Orixe"-ren omenezko poesia sariketan lenengo atera zuan, Tolosan.

Nai dana esango da, baña euskal literaturari orrelako gatza ematen zaion artean, lasaiago esan genezake:

*baina nire aitaren etxeak
iraunen du
zutik.*

(Eibar, otsaila, 1964).

⁽⁴⁾ Euskaltzaindiaren «Euskera» aldizkarian argitaratua. V. alea, 189-234 orr., Bilbo, 1960.

⁽⁵⁾ Julio Urkijo Mintegiaren «Egan» aldizkarian argitaratua. 1961-eko 4-6 zenbakian, 262-289 orr., Donostia.

doña el año 1959, con su trabajo *Cuesta abajo*⁽⁴⁾. Además, en el año 1961, el premio de teatro "Toribio Alzaga" de la Academia de la Lengua Vasca, con la comedia *Cencerada en el pueblo fronterizo*⁽⁵⁾. Y por último, el año pasado, con este *Pueblo y Piedra*, como reza al comienzo, el premio de poesía "Orixe", en Tolosa.

Dígase lo que se diga, pero mientras a nuestra literatura se le siga dando esta gracia, podremos decir con más tranquilidad:

*pero la casa de mi padre
seguirá
de pie.*

(Eibar, febrero de 1964).

⁽⁴⁾ Publicado en la revista «Euskera» de la Academia de la Lengua Vasca, Tomo V, pág. 189-234. Bilbao, 1960.

⁽⁵⁾ Publicada en la «Egan» del Seminario de Filología Vasca «Julio de Urkijo», núm. 4-6 de 1961, pág. 262-289. San Sebastián, 1961.

MUNDUAREN GURPILA

Maiz izaten ditugu norperekiko-
etan murgiltzen garenean pentsa-
men iheskorrak, era astraktoan,
pilaka bururatzen direnak eta
arrapaladako bizitza estu hau de-
lata edo, idazteko zaletasuna iza-
nagatik, horretarako betarik gabe
gelditzen direnez, behelainoa be-
zalaxe desegiten zaizkigu, kea
bera baino arinago etorri eta une
batzuetan ideia lauso bezala buru-
ko irudimenean erabili ondoren,
idazteke, laster suntsitzen diren
gogoetak.

Horrelako uneetan, sarri izan
ditugu bestelako lanik gabe bizi
nahiaren opariak, baina orain bizi-
tzak berarekin duen estutasunak
debekatzen digu gure gogo-ihar-
dunezko bizitza horretatik alde-
tzea. Zein nekegarria den behar-
tsuaren izamena. Aberatsak bagi-
na, norperaren gogoko gauzetan
ihardutzeko aukera genuke. Zori-
txarrez ez gara, eta bagina ere,
behar bada, aberatsik gehienek
bezala burgesia ustelean ahulduko
ginateke. Eta inoiz ez dakit zer li-
tzaigukeen hobe: burges horien
antzerako bizitza lasai eta egintzaz
antzua, ala estua baina eraginko-
rra, nahiz eta batzuetan norperak
izaten dituen pentsamen horiek ai-
dean gelditu, haizeak ezerezteko.

Baina askozaz ere tamalgarria-
goa deritzat norperaren etorkizu-

na aukeratzeko eskubiderik eza.
Eta gaitzerdi bizimoduaren bide-
ak hain garratzak ez balira.

* * *

Iruñean nago, "Cafe Iruña"ko
beladore batean, Plaza Castillo au-
rrez-aurre dudalarik. Neguko
egun sargori batean. Noizik behi-
nean hegoaizeak firi-firi matrailak
ferekatzen dizkidalarik. Azkenen-
go Euzko-gogoa dut esku-artean
eta Etxeberría jesuitaren "Nik
ez!!" irakurtzeak zenbait gomuta-
pen iheskor dakarzkít.

Txinako ipuin bat da guztia;
ipuin laburtxo bat, sorkaldeko fi-
losofiaz kutsatua.

Herri guziek dute, edo izan
dute, etnografia kontutan hartu-
rik, beren folklorezko edo folklo-
rearen filosofia, horrelako ona eta
txarra bereizten dakienea. Herri
batzuek beste batzuek baino ho-
beto sendotu dutena. Ozeaniako
uharte askotan, Txinan, Indietan
eta bai Ameriketako zibilizazio za-
harretan aurkitzen dira horretari-
ko herri ipuinak. Maiz, naturale-
zaz bertako gauza askotan aurki-
tzen ditugun bi indar dira: gizo-
nen gogoaren izakeratikako txar-
ra eta onaren indarrak. Gizonar-
en jite edo istintoan sakon dau-
den bi indar. Bi indar horietako
bat faltako balitz, gizonak bere

oreka galduko luke. Txarrrik gabe ez legoke pekatu-rik, eta pekatu-rik, non neurtu-rik gabe gizona ez litzake berean aurkituko, istintoak dakarren ahalmenetariko bat ahulduko litzaioke; txarrak berak ere bizi beharri arrazoia ematen baitio. Sortzetikako pekatu nagusi hori ere horrelako zerbait izan daiteke, herri literaturan oinarritzen den Etorkian, oraingo gizonarentzat non aurki daiteken genetikan hastapena, Adan eta Eban sinbolizaturik.

On hutsetik bakarrik ez da bizi nahiarentzat pizgaririk; on hutsa oso ahula da. Seguru asko, alde txarra ez bagenu hain tentakorra, gure gogaketetako alde ona ahulduko litzaiguke, bien arteko oreka galduz. Hori gertatzen da fisikako legeetan, hori berori da politika arazoetan ere gertatzen dena, eta munduak bi nazio handi elkarren etsai gisa izan beharra, aurrerape-
nak lasterrago bultzatzeko.

Herrien filosofia horrek, garaia-
k aldatu ahala, beti izan ditu berraldakuntza beharrak, bere oinarriak hein batean lehenean iraun izanarren, era berriek eskatzen dute horrela jokatzeko.

Filosofia-
k, sarri, gizonen bat izanarren eredu, herriaren uste izanak ditu bere oinarritzat, eta uste edo kontzeptu horiek, aro bakoitzean bere tankera izaten dute, garai bakoitzeko zientziak eta us-
teak eskatu izan duten neurrian. Horrela dugu Sokrateren filosofia analitiko-
a.

Sokrate, giroak bultzaturik mintzatu zen, bere ingurua gizon hautatuekin horniturik, bestela garaikoek ez zioten ulertuko. Problema bat aztertzen denean, problema dagoelako izaten da. Horrela, Sokrateri, orduko bere herri-
kideen idiosinkraziatik sortu zitzaion, berak biribildu, eraberri-
tu, egokiagotu eta maila batzuk gora garatuz herriari irauli zitzaion gogoeta hariek. Hori dela eta, herri bakoitzaren baitan esae-
rek, ipuiek, alegiek eta gainerakoek, bere muina dute gizartearen barnean, arau eta eredu izango di-
tuenak. Horrek banantzen ditu herri bakoitzaren zentzuak, eta zentzu horietaz mintzatzen ga-
rean, germaniar mentalitatea, lati-
no mentalitatea, ipartarren men-
talitatea edo sorkaldearen men-
talitatea eta abar erabiltzen ditugu gure ihardukizunetan oinarritzat.

* * *

Onak berriz, bere alderdia du, eta hain zuzen bere alderdi ona. Eta, gizonagan, onak txarraren hainbat indar ez balu, gure mundu honek bereak aspaldi egin zituen.

Bizitza sortu zuten lehenengo zelulek ere, berentzako giro egoki batek sortu zituen. Ondotiko biologiaren eboluzioak ere hor ditu bere oinarriak. Izadian zehar, giroak aldatuz, asimilatze-
rik izan ezin zuten biziak, hiltzori-
ra joan ziren. Zoologiaz aritzean anitz abere ditugu bizitzaren ma-
galetatik betiko galdu zirenak.

Gizonak, biologiaren gailurrak hartu zituen eta oraindikokoan lortu du naturalezaren aldakuntzak eskatu ahala bere bizi-beharrira irautaraztea. Noiz arte?

Arrazoiaren bideak indartzu hasi zirelarik, gizonaren zentzuna gehituz etorri da. Bere izatearen gauzetariko bat: arrazoiak pentsamenaren hegoak txertatu zitzaizkiolarik, eta horrek, heriotza ondorerako zerbaiten beharra edo nahia.

Berekiko gogamenetan sakonduz, aurrera doa gizona, misteriorik-misterio zamalkatu izan da; berarekin dituelarik ona eta txarraren borrokak. Ezkutu hori berori ez ote da nahikoa arrazoi bere ulerkaiztasunean haruntzagoko zerbaiti begira jartzeko? Izatearen sortzetik txertaturik daramagun zerbait horren ezkutuak, ez ote digu ipini bizirik barne borroka hori? Lausoartean zerbait estaltzen da. Eta hori gabe ez zegoen gizonaren alderdi onarentzako indarririk ere. Bakioitzak daramagun kezkadun borrokak gordetzen gaitu bizi honetan aurreruntza.

Baldintza hauetan, onaren faltaz, askok beren buruak erailduko lituzkete; eta txarraren faltaz, nagikeriak eta axolatasunik ezak bizi-pozik gabe etengo luke gizonaren bizitza. Zentzunetik eta osasunetik neurri xamarrean dabilen gizonak, txarra eta ona bere baitan izango ditu. Eta beste askogan, kanpoko itxurok gorde arren, ikustekoak izango

lirateke beren barruko borrokkak.

Txararentzako, barruko arra, misterioz beterik aurkitzen da; ar hori: kontzientzia da. Eta, jakina, badakigu kontzientziaren parte asko bakoitza zelan hezitzen denaren gora-beheran dagoela. Baina, baita, jakinekoa da, bi gizon berdin hezituak, beti ez dira berdinak izaten kontzientzia kontu horretan. Ikus besterik ez dago famili berean anaia desberdinak nola ateratzen diren.

Gizonaren izakerazko misterioetan sakontzeak, orduan eta gehiago sartzen gaitu ulertu ezinezko leze sakonetan. Horregatik, hemen ere, garai bakoitzak bere uste izateak ditu. Gehienbat ere, zientziak eta beragandiko gogoetak aurrerapenak aurkitzen dituen bide berriei loturik. Hortik datorkigu: *Doctores tendrá la Santa Madre Iglesia, que le sabrán responder*, esaera bitxi hori.

Baina ez da horretan kittorekin bukatzerik. Darwin aspaldi iragan zen mundutik, eta oroi Linneo suediar sistema jartzaileak berak, biologia kodeetan gizona, tximua bezala, primateen ordenan jarri zuela. Jarraian beti datoz gizonak bide berriak urratuz. Heard, Oakley, R. Broom, Georges G. Simpson, J. Hürzeler, Teilhard de Chardin eta abar. Beraz, antropologia bideak ez dira atzokoak, atzokoei loturik egonarren.

Gizonagan aurkitzen diren pentsamenarekiko borroka hauek, herrietan ere berdin azaltzen dira. Nonbait, izamenean bilatu behar beren arrazoiak.

* * *

Errukarriak ditugu txarrean indar gehiago agertzen duten herri horiek. Baina onaren aldetikoak, maizenik kontzientziaren altzo lasaian lo daude. Hori adierazten digu Etxeberriak Euzkogogoan dakarren Txinako ipuinaren arabera.

Txina, bere erlijio eta filosofietan etzanda dago edo, gaur behar bada hobeto legoke, etzanda egotean. Lin Yutang-ek aski argitasunez erakutsi zigun mendebaldeko txinarren jakintzaz. Aldiz, Ameriketako Mayak, Aztekek eta Inkak ere horrela egon ziren, eta europarrok kendu genizkien bartzak. Egipto eta Sumeriako zibilizazioak ere horrela galdu omen ziren. Haientzako gu izan ginen beren kulturaren zapaltzaile. Eta, egia esan, besteak txartzat eginaz hamaika gerra eman dugu europarrok. Zuzena zer den, zer den zilegi eta zer ez den, ez da erraza jakitea. Baina inondik inora ukatu ezinezkoa zaigu, beste kontinenteetako erresuma guziak guk zapalduak izan direla. Indarrez edo zentzunez aldatuaraziz menderatu arte, loak harturik zeudenak eta esna zirenak, denak.

Inperio egarriz bizi izan diren herriak, ez dira, edo ez gara, berez izan hain herri onak eta

orain, barruko arrak ez, baina kanpoko etsaiak beldurtzen gaitu. Lehenago gure menpeko izan eta orain gu baino gorago aurkitzen diren herriak beldurtzen gaituzte. Gure pekatuen ordainen beldurrez gara. Txinak zapalduko gaituela? Napoleon batek aspaldi eman zigun aditzera Europaren batasunik ezagatik, esanaz: "Ikusiko duzute Txina erraldoia itzartzen denean". Berak Europa guziarekin egin nahi zuenaren zuri-keriaz noski. Baina, esaldia hori dago. Okerrik egin ez bagenu, munduan gauzona bakarrik zabaldu izan bagenu, behar bada, orain ez ginateteke etsaien beldur izango, ez horixe.

Baina ez da hori bakarrik. Txinarrak ere kontzientziaz hornituak izango dira noski; gutxi edo asko, alderdi ona ere berekin izango dute. Guk, europarrok, kristau garenok, beti pentsatu dugu gu bakarrik garela munduan onak, gu arrazoidunak eta gu guzien jaun eta jabe. Zientziaren aurrerapenek eskatu dizkiguten aldakuntzak hausnartu eta gero ere, uste dugu bakar-bakarrik garela arrazoidunak. Pearl S. Buck bezalako gutxi izan dira gure artean, beste herriak aintzakotzat hartzeko.

Baina beltzagorik badugu guregan. Guk egindako makina askoz azkarriagoa dugu. Gu bere menpeko bihurtu behar gaitu, kontzientziarik gabeko makina horrek.

* * *

Aurrerapen honek errotik eten dizkigu gure moldeak. Makinaren zientzia, teknika soila delarik, gizarterik gehiena baino bizkorrago doa; maiz, Alexis Carrel, Ortega y Gasset eta bestek aditzera eman ziguten bezala.

Bestalde, mundua geroago eta azkarrago biztanlez gainezkatzen doa eta aurrerapen horiek ere beharrezkoak zaizkigu guziok biziko bagara. Baina, aurrerapenok, herri bakoitzaren idiosinkrazia berezia gorde ahal izatea ukatzen dute. Herrien gogo-arimak nahasturik dabilta. Eboluzioaren ordezkatalismoa ote den ere. Horrelako gogo urduria datorkio gizonari, eta kataklismo hori, ez jakin behar den neurrian irentsi ahal izango duen: zortzikotik Jazz-era, Velázquez-egandik Van Gogh-enganana, sagardantzatik rock and roll-era, Descartes-egandik Kierkegaard-enganana, Adanengandik oreopithecus-era...; alde handiak daude hain denbora gutxian aldatzeko.

Munduaren gurpila biraka dabil. Eta horrelako gauzak ikararik eragiten ez dioena ere, ez jakin bere onean dagoenik.

Uste izanak aldatu dira, filosofia ere bai, etika zer esanik ere ez. Filosofia bat bide delarik jarri izan dira bizitzaren iritziak, agian bizi beharrarenak, eta horrek eman izan dio gizonari beharrezko itxaropena, mundu honetatik baikortasunean igarotzeko bestetarako izan ez bada ere. Gizonaren pentsamenek eta iritziek,

orain baino lehenago ere izan dituzte aldakuntzaren krisialdiak; baina, ez hain denbora laburrean, noski.

Etsipena eta itxaropena, hor beste bi indar arrazoietan bakarrik babestu ezinezkoak. Hauek ere neurtzekoak lirateke.

Askorentzat, problema hauek oso ximpleak dira, guzia erabakita dute; baina nik ez; nik ez baitut zerura osterarik egin.

Horrelako pentsamenean murgildurik jarri nau, itxuraz garrantzigabeko ipuintxo batek. Baina, garrantzirik gabekoa ote? Badu ipuin horrek non ikasirik.

* * *

Ohartzeko, eguzkia jaitsiz zijoan, Plaza Castilloako etxeen itzal luzeek moteldu dituzte lehen bizibizirik ageri ziren koloreak, Itzal hriek, nirekiko irudimenean, Oswald Spengler zenak ikusten zuen Mendebaldearen gainbera bezala nabaritzen zaizkit; gizonak bere aurrerapenen teknikarekin ito beharrean.

Lazgarri zait horrelako pentsakizunak azaldu beharra, baina gaurko giroaren arnasaizeen lekuko dira, uxa ezinezko arnasaize indartsuak.

Alperrikakoa izango litzateke horrelako indar baten aurka jardutea, eta mingarri bazaigu ere, ideia asko aldatu beharrean gaude. Hala ere, euskaldunok, gure mendi artetik mundua txikiagoa ikusten dugun euskaldu-

nok, gure itsumustuan besteen onik ere ikusi nahi ez dugularik, elkarrenganako zapukerian bizi garelako.

Gureari eutsi? Hori bai! Ahal den guzian eutsi, baina asko ditugu herbesteko haizeak ikutuak, gehienak noski, eta hori ere ezin genezake ukatu. Mundukoak dira eta mundukoak gara.

Gu, oraindik "Geografia" hitza euskarara hartu edo ez-hartu eztabaidaka gabiltzan artean, gure herria, Ameriketatik bueltan datozen Afrikako beltzen ohitura asko hartzen ari zaigu. Eta alperrik guk nahi ez izan, hala da.

Gizonaren bizia laburregia da elkarri mutur joka ibiltzeko. Usteak, uste dira; eta, guziok gara, gure ez-jakin gorrian, ona eta txarrraren jabe...

Iruñea, gure hiri zahar nagusia, ilundu da, nire barneko kezka ukakorrak bezala. Baina pesimismo hauen barruan, adiskide euskaltzale batzuekin biltzekotan naitzela eta, argi apur bat susmatzen dut. Unerik etsigarrietan ere beti agertzen zaigun itxaropen urri horrek ez ahal gaitu inoiz abandonatuko.

(1959, *abendua*).

POETA IRATZARTUA

Gandiaga, *Elorri* (1962) poema liburuaz geroztik isilaldi luze batean murgildu zen. Garai hartatik, gauza guziek bezala, poemagintzak ere bere abantailak ezagutu ditu eta ez zen erraz jakitekoa poetaren harrobia ahitua ote zegoen edo amets berriak loratuko zituen lozorro atsedenean aurkitzen zen. Orain, bat-batean iratzartu zaigu poeta, berebiziko liburu eder bat eskainduz: *Hiru gizon bakarka*.

Oteitza berriz Arantzazuratu zenean, bere apostulu eskultura obra bukatzera, zer idazten ari zen egin omen zion galdea:

*Nik ez dut orain idazten
paper saskirako baizen.
Aitorpen honi hara irudigileak
[nola erantzun zioen:
Euskalerrri ez al dago
paper saskiz, hutsik asko?*

Eta egun hartatik Oteitzak jarri zion bere lantegian paper-saskia, Euskal Herriaren paper-saskia, berak zioen bezala, eta egunero han entregatu behar zituen bere olerki saioak. Hara hor poeta iratzartua, epe labur batean azken urte hauetan Euskal Herrian idatzi den poema libururik ederrena burutuko zuena. Harro-

bi ordez meha-zilo aberatsa aurkitu zuen eta menasta ederrik atera du.

Bai irudimena eta bai hizkuntza bera, ugari eta aberats agertzen ditu, asmatu ezinezko liburu liluragarri batean. Artistari ez zaio gustatzen imitaziorik eta ez du erabili nahi bere lehengo erarik ere. Nahiago du, esan-nahi zaharrak ere, era berriz agertu:

*Doinu zahar baten inguruz dator
euskal kantuen mezua
hitz eta doinu bi-biak dute
osatzen gure salmua
herri-kantuen aide artean
ikusi nuen mundua
ipuiak ziren edo kondaira
edo-ta frutu santua?
Haien oihartzun eraginzalez
erein zidaten barrua.*

Liburuak, Mikel Lasaren hitzaurrea daroa, ez edozelakoa, baizik une larriz oharturik herriaren alde eta predikari salduak uxatuz, giroaren inguru inoren zerbitzupuan eroriak salatuz. Honegatik dio, erabakiak hartzeko ordua heldu delarik "Euskal Herriruntz ausardia izan du Gandiagak, hiriko plazaren erdian deiadar egitera, txakolinaren ospakizunak antzestera, erregearen profeta ustelak salatzerata eta herri xehearen hondamendia tristurazko salmuetan murmuratzerata".

Egileak, bere lanaren ekintzan, ez dio guti zor J. Oteitza adiskideari, aritzeko kemena eman diolako. Gainera, liburuaren azala ere

Oteitzaren apaingarriz aurkeztu da.

Hiru gizon bakarka, euskaldun zintzo guziek irakurri eta bere sakontasun guzian ulertzen ahalegindu beharrezkoa dute. Kantari berriek ere hor aurkitu ditzakete nahikoa gai olerki pizgarriz. Liburuak duen mezua gure jatorriaren iturri gardenetik datorkigun zerbait da, eta esperantzazko bideetara abiatuko gaituena.

Zazpi zatitan banatzen ditu bere poemak: Lehen biak, txakolinaren ospakuntzaz, herri baten heldu nahia eta heldu ezinaren irudimenez, mingostasunez beterik:

- Heltzera heldu ez den Herriaren heldu-egarría.

Hiru gizon bakarka-n (liburuak hemendik du bere izenburua), hiru ikus-moldez ari dira herriaren heldu nahi hori dela-eta:

*Baina nahiaren bultzada dugu
indar eta esperantza:
Ai, eskuetan dugunarekin
baliatuko bagintza.*

Alegiak eta beste, gertakariz, anekdotaz, esaldiz eta hitz-jokuz ere ongi hornitua, "Ibarrera, ibarrera!" deiadar larria tarteko delarik; euskarari laudoriorik ez zaio falta, baina hala ere:

*Badakit
Euskal Herria
ez dela
euskara
bakarrik.*

Aitortuko digu. Korupekoek,
maiz, bizkaiera samurra hartzen
dute adierazbide. *Hamaseiharrieta*,
Oteitzari eskainia eta bere es-
kulturaren inguruan osatua,

*Begiak dakustenetik
bihotzak nahi lukeenera...*

erditzetik heriotzarako sofrika-
rioz, tristeziaren errebeldiaz, he-
riotza atariaren aurrez-aurre. Eta,
bukaeran, Artasoko salmoak. Ar-
tasoko dolmenaren inguruan
gure arbasoen lurrarekin burua-
bat eginik ditu poetak bere gogoe-

ta-solasak, eta odolaren deira bere
zainetako iturriak aurkitzen.

Urteen ihesian zutik iraungo
duen obra digu *Hiru gizon bakar-
ka*, Gurasoen deiadarrera, arnasa
eman zion lurrarekin bat eginik,
zutik! euskara den arteraino, ar-
basoen lurrarekin bat egin arte:

*Hilgo naz,
eta lurrago
jarraituko dot lurrean.
Aleluia.*

(1974, uztaila).

GABRIEL ARESTI POETAREN HERIOTZA ORDUAN

*Lur honetan
ehortziko naute.
Ohore hau ez dautate ukatuko.
Gizonek.*

Behin horrelako bertso librean
mintzatu zen euskal poeta hil
zaigu, berrogeita bi urte bete
baino lehen.

Aresti, denen gainetik edo
ezer baino lehen, poeta handi bat
zen, mundu hobego baten alde
sufritzen zuena. Eta trantze hone-
tan, adiskidearen doluminez, poe-
taren hitzez esan nezake: "Neure
dolorea bularraren lezean".

Bilbon jaioa, 1933ko urriaren
14an. Hamasei urterekin hasi zen
euskaraz ikasten eta hogeita bat zi-
tuenerako hasi zen euskaraz idaz-

ten Guatemalako Euzko-gogoa al-
dizkarian. Ogibidez Profesor Mercan-
til zen, eta 1957an Euskaltzain-
diko urgazle izendatua izan zen. Ai-
patutako aldizkari *horretaz* gainera
Egan, *Euskera*, *Olerti*, *Zeruko
Argia* eta *Anaitasuna* aldizkarietan
idatzi izan zuen euskaraz.

Maldan behera (1960), *Harri
eta Herri* (1964), *Euskal Harria*
(1967) eta *Harrizko herri hau*
(1970) poesi-liburuaren egilea, eta
Lau Teatro Arestiar izeneko libu-
rua, Lur editorialak R. Saizarbito-
riaren hitzaurrez 1973an argitara-
tutakoan biltzen dira 1961etik
1964ra bitartean idatzi zituen an-
tzerkiak, eta hauez gainera
1969an *Beste mundukoak eta zoro*

bat. Beste lan berezi batzuk ere baditu: *Malgizonen abenturismoa* (1972) izendun kontaerak; *Mundu-munduan* (1965) erdi antzerki erdi eleberri; *Hiztegi tipia* (1973), A-tik D-ra arteko hiztegia; eta bere azterketa lanik bereziena: "Flexiones verbales empleadas por Leizarraga de Briscous" eta "Léxico empleado por Leizarraga de Briscous", *Fontes Linguae Vasconum*-en 11 eta 13. zenbakietan argitaratuak (1972-1973).

Beste honako lan hauek itzuli zituen euskarara: B. Brecht-en *Xixtima zoriontsu bat*; T. Meaberen *Hamalau alegia*; F. Marcos da Portela-ren *Nekazariaren doctrina*; eta Nazim Hikmet-en *Lau gartzelak*.

Gainera, Kriselu argitaldaria-ren sortzailea eta egun argitaldari berritu honen zuzendarietako bat.

Euskal poesia berriaren eragilerik handiena noski, batez ere Harri eta Herri liburuko bertso libre eta sozial gaietatik hasita. Antzerkian ere era berritzearen alde ahaleginak egin zituenetako bat. Poesiaz jaso zituen saririk aipagarrienak: "Loramendi" izenekoak 1959, "Orixe" 1963, "Lizardi" 1966 eta "J. M. Iparragirre" 1968; antzerkian ordea "T. Alzaga" 1961.

Lanok ikusi besterik ez dugu langile borrokatua zela igartzeko. Baina, denen gainez, esan dudanaren arabera, poeta handi bat. Konformagaitza. Nekeak

gaindituz euskararekin jabetu zenez, gure herkideok ardura gehiagoz bide bera har zezaten ahalegintzen zena. Hizkuntza, herria eta batez ere langileria zituen maite eta haiengatik edo haien alde sufritzen zuena kantatzen zekien erarik errazenean adiaraziz:

*Gauza zelaiak,
errezak
edonork konprenitzekoak.*

Eta era horren bidez sentiara-ziko zituen bazterrak, eta poeta berriak sortu ziren hor-hemenka gure hizkuntza zaharrari gogoia berritzeko.

*Kantabriako itsasoaren kostaldera
I Joan nintzen,
eta Izaroren aurrean negarrez,
nire poemaren urrezko orriak
entregatu nizkien
entregatu nizkien
uhineri,
hobe baita itorik hil,
goseak baino.*

Mundu honetako gehienak bezala, lasai bizi zitekeen, ezerekin arduratu gabe; baina ezin, justiazko mundu hobe baten egarriak zeraman eta "...mundu honetan isuri den odolaren espilu" nahi zuen izan. Inoiz, poetak, honelako galdeak egiten zizkion bere buruari:

*Zergatik metitu ote naiz
halako enplego txar batean?
Zergatik sartu ote nituen
sudurrak
hain kirats txarreko
zer-egin honetan?*

*Baina zergatik?
Ez nintzen ni ederki bizi
Bilboko hirian,
gaztelaniaz,
hispanidadean?
Baina ez.
Nire leinuaren ezaguarria da.*

Poetak, emaztea eta hiru alaba uzten ditu, bere sufrimenduzko poesian maiz presente aurkituko ditugunak. Bere azken poema liburua bertso batean hara nola azaltzen zituen herriarenganako maitasun etsipendua eta familiarenganako lotura:

*Inor ez da profeta
bere mendean.
Berriz etorri naiz
pentsamendura,
eta andre alabarik ez banu,
pozik
hilen
nintzake,
ene esanak kontsidera litzan
euskal herriak.*

Poetaren bertso asko eta asko kanta bihurtu dira gaurko gazteen

ahoetan. Eta, une horietan, hemendik aurrera, errusina bezala ari diren kantariok ez dezatela atertuta bere hitza, zeren gogoko izanen zuen hotsa:

*Errusinolaren kantuak
nire arima
bakez
betetzen du.*

Azkenean, urte bete baino gehiagoan sufritu behar izan duen eritasunaren ondotik, betiko bakea aurkitu du:

*Hiltzeko edo ez hiltzeko
beti geratzen baitzaio
gizonari
esperantzaren
bat.*

Esanez bukatzen zuen bere azken poema liburua, *Harrizko herri hau*. Bere penak, gogoz nahi zuen bakea aurkituko dute heriotzaren barruan. Bego atsedenean.

(Eibar, 1975-VI-6).

JON MIRANDE, ORHOITUZ

Jon Mirande zenaren beste liburu bat plazaratu da. Gazterik joan zitzaigun idazle oroigarri hark zigilu berezia utzi zuen euskal literaturan.

Kriselu argitaldariak, bere ekintza ederrean berriki eman digu Jon Miranderen poema guziez hornituriko liburua, *Orhoituz* du izenburutzat, liburuaren bederatzigarren poematik hartua eta galdu genuen poeta paristarrez gogoratu nahirik. Poemok Andolin Eguzkitzak bilduak dira eta bere hitzaurrez aurkezten dizkigu.

Mirande euskal poesia berriaren gurasoetariko bat izanik, liburu honen garrantzia agiri-agirian dugu. Haren poemak ezagutu gabe ezinezkoa litzaiyuke gerraondoko poesia berria behar bezala ezagutzea. Liburu sailik berriena dugun Kriselu argitaletxearen hamaseigarren alea da. Kriseluk, bere bizitza laburrean, hainbeste liburu eman dituelarik ere, harritzekoa izan da Eibarraren maiatzaren 29 eta 30ean izan den liburu azokan ale bat bera ere ez agertzea. Honelako hutsuneak ulertu ezinak dira, eta ez dio onik egiten gure literaturaren mugimenduari.

Jon Mirandek 47 urte zituen hil zenean, 1972ko abenduaren

28an hila aurkitu zuten. Parisen bertan sortua zen 1925ean, eta garaiko kezkei loturik, beste zenbait joeren artean, bere gizaldiko esistentziari buruzko pentsakerak ere ikutua zen eta eragin horrek eraman zuen honako poemagintzara:

*Bihar edo etzi
non naiz neu izango?
(Ai! ez naiz ordungo,
negar dagit asko,
gorputz, bihotz-minez,
gauzetako minez.)*

Baina bere poeta nortasuna ez zen esistentziaren aldetikako joera horregatik, baizik beste zenbait gauzaren artean, bereziki, gerraondoko poetei mezu berria ekarri zielako. Aspertutako topikoetatik at eta erromantiko atzeratuetatik at, esan-nahi berriak ekarri zituen, arnasa irekiagoarentzat haize berriak ekarriz.

Gogotik estudiatzeari eman zen, baita beti bakardadeetan ibilia eta buruan sartzan zitzaizkion ideiak aski erradikalizatzen zituena. Europaren egoeraz, nazi-fasista politikaren joeretakoa zela jakitzea aski da, bere kasketaldien berri jakiteko. Bere kaxara ihardutze honek ez du esan nahi ideietan eta ekintzetan alde onik ez zuenik, ez da gutiagorik ere. Maiz, holako izakerazkoegandik

probetxuzko ideiarik asko irten izan du eta Mirandegandik ere ikaskizunik jaso dugu. Batez ere gerraondoko gizaldia literatura berritzera bultzarazi zutenetik pertsonaiarik berezietako bat zen Jon Mirande.

Emakumezalea zen eta amoriozko poesiari ere libreki emana zen, hemen garai hartan ohi ez bezala. Behar bada Etxeparekoaz geroztik euskal literaturan ez zen aditu berea bezalako poesiarik:

*Ez lotsa izan, ene hau, othoi,
bekhatu del'egiten degun hoi.
Nurk daki bekhatia zer dene?
Ez zuk, ez nik!... Zerbait dakit hale
zirela eder badakit doi-doi.*

Honela, lasai agertuko zituen bere usteak inguruko giroan nola hartuko ziren begiratu gabe. Dena dela, zintzotasunik inork ez dio ukatuko.

Era berean agertu zituen bere ideiak "Euskaldungoaren etsaiak" izeneko lan hartan (ikus Gernika aldizkariaren 23, zenbakia, 85-87. orrialdeak. Buenos Aires-en 1953an argitaratua). Horrek ez zuen bere alde-rako giroa hobetu. Eta Euskaltzaindiak "bereak eta bost jasan" zituela, ez zen izan A. Eguzkitzak liburuaren hitzaurrean dion bezala. Urgazle zen, baina euskaltzain oso izateko ezin izan zuen arautegiak eskatzen duen gehiengo kopurua lortu. Horren arrazoiak argi daude. Eztabaidarik izan bazen ere, gehiengoa bere alde ez zuenez, alperrika-

koa zen bere izena aurrera eramahi izatea. Nazien ekintze-kin sofrikarioan bizitu behar izan zuten ifarraldeko euskaltzainek ez zuten gogozko. Hori zen guztia. Beraz, hobe da gauzak beretik atera gabe uztea.

Euskal poemagintzara ekarri zigunik hoberena, zera zen, hizkuntza poetikoaren indarra, adierazpenak egoki agertzeko era berezia, irudimenari bide irekiagoak ematea; aldiz, esakuntza, neurri eta puntuari hainbeste garrantzi ez ematea. Eta, hori, bere irudimen paregabearen bidez ongi agertzen zaiguna da. Hizkuntza erabiltzeko eraz, holako goxotasun ezitsua nabari baita haren poemetan. Har dezagun adibidetzat Undina-ren lehen bertsoa:

*Itsaso hurrunen harmonietan
Uhinen alhaba jaio zinaden.
Geroztik zabilta zure orhoitzan
uharte gardenak ezin eriden.*

Egia esan, Parisen sortu bazen ere, gurasoak zuberorak zituen, eta zuberorren artean ohi den bezala, herri kantak ongi ezagutzen zituen. Zeren Miranderen poemetan eta gainerako zenbait lanetan argi asko nabari da herri kanten ezagutza hori.

1970ean, Lur editorialak Miranderen *Haur besoetako*a deritzan eleberri laburra argitaratu zuen eta hura izan zen bere bizitzako euskarazko lehen liburua.

Artikuluak, ipuinak, saioak eta itzulpenak pilaka argitaratuak dira

euskarazko aldizkarietan: *Gernika*, *Euzko-gogoia*, *Elgar*, *Egan* eta *Igela* izenekoetan bereziki. Orain, A. Eguzkitzari esker, lortu dugu bere olerkien bilduma.

Orhoituz liburu honetan bada poesia polit eta hunkigarririk eta oharretatik ikus genitzakeen urteak gogoan edukitzen baditugu oraindik gogozkoago izango di-

tugu. Honako hauek politeneta-koak noski: Igelak, Akelarre, Jauregi hotzean, Orhoituz, Neskatxak, Paris-beuret, Zakhur hil bati, Nil igitur mors ets... eta Oianone.

(1976, *ekaina*).

G. ARESTIREN POEMAK

Azken hilabete honetan asko idatzi da Arestiz. Bi liburu handitan bere poemak argitaratzeaz, gure poeta diskutigarri baina handi honen hotsa zabaldu da Euskal Herrietan. Ez nuke esango denak ez direla izan bere obraren ongari, baina, zalantzarik gabe, gure poeta hau lehen baino zutituago, lerdinago eta aldi berean sakonago kokatu da.

Kriselu argitaldaria berebiziko merituak irabazi ditu Obra guztiak izango den lanaren bi tomo mardulen bidez Gabriel Aresti zenaren poemarik gehienak argitaratzeaz. Poemarik gehienak, baina ez denak. Hasierako oharrean esaten denez, "garai zoriontsuagoen zain" gelditu dira beste zenbait poema; zentsuragatik nonbait. Baina horren beldurrik gabe argitaratzekoak ziren lehen parteko *Euzko-gogoia*-an argitara eman zi-

tuenetarik asko eta Europako literaturan modaren bizkortasunean igaro eta suntsi zen absurdoz duela hamabiren bat urte egin zituen haiek ere bai. Gainera, ez dakit non izango diren berberak irakurtzeko utzi zizkidan haietarikoz batzuk. Garai hartako modaren saio bat zen, *Harri eta Herri*-gandik laster idatziak. Askorentzat poeta madarikatua bazen ere, garai hartan era hartako guziak argitaratzera heldu balitz madarikatuagoa bihurtuko zen, bere buruaren kaltean.

Dena dela, guztia ez bada ere, argitaratu diren bi tomo hauetan agertzen da bere poemagintzaren mamia.

Ibon Sarasolaren hitzaurreak irakurleari argi asko ematen dio G. Arestiren poemak ulertzeko. Jon Juaristiren ondoko hitza bera ere interesgarria da.

Hiritar poesiagintzan, hala gizarate auzia gaitzat harturik, Lauaxetak beste inork baino lehen idatzi zuen euskal literaturan. Baina hala ere, Aresti altxatzen zaigu era horren pioner. Lauaxetak, euskal literatura garaiko modetara eramateko era askotariko saioak egin zituen, baina Arestik gogotik ekin zion bere barne muintatik sentitzen zuenez, sufritzen zuenez.

G. Arestik, *Maldan behera* (1959) baino lehen ekin zion bere bide berezi bati. Bere izate-gogoak markatu zion olerkari bidea eta inguruan sumatzen zuen girotik bere barne kezkatian egosirik irauliz jardun zen. Holako gogoak bultzaturik zetorrenak adierazpen tresnak hartu zituen eta lanerako jakintzaz hornitu zen. Ez zen bat-batean sortutako poeta. Eta *Euzko-gogoa*-ko "Godalet-dantza" (1954), bere hizlaxozko oharrez hor dugu lekuko, gure poetaren egunsentian. Shakespeareren hamalaukoak emango zion bertsoak taxuratzeko irakaspena, Krutwig-ek kultur euskararen egarria piztuko zion eta J. Mirandek hizkuntza libreagoarekin baliatzeko sena.

I. Sarasolak argitasun anitz eman badigu ere, sakonago aztertu nahi duenak, "Godalet-dantza" deitu iturburuetara jo beharko du.

Gabriel zena ez dakit zerk eraman zuen bere poesi-tresnatzat euskara hartzera. Gaztelera errazago zuen, gurasoegandika-

ko hizkuntza zuenezkero. Baina hau argitzeko ere kaku anitz badugu bere poemagintzaren barna. Mespreziaturik, bazterturik, marjinaturik dagoenaren alde maiz, maizegi edo kasik beti, agertu zitzaigun. Marjinazio horrekin bat eginik aurkituko dugu, bere buru marjinatuaz oinaze mingotsak leporatuz. Gure herri honen egoera lazgarriaren bidegurutzearan noraezean, eta era berean gure gizon izatearen esistentzia larriaren aurrean. Gainera, ber berak zioenez, "Bilbao deritzan infernu honetan...". Prolema larrietatik irten ezinik. Izatea bera ere aski problematikoa aurkitzen zuelarik, ez da gauza erraza irten biderik aurkitzea. Holakoa zuen poetak izatearen malura. Besterik eskatzea, alperrikakoa zen.

Ibonek, bere hitzaurre jakingarri horretan, gizandien erortze eta ehortzez Arestik zeraman larrimina agertuko digu *Maldan behera*-ri egiten dizkion aburuz. Gero, baita ere, bide urratze haiek utzirik eta gizon zapalduekin bere burua bat eginik, justiziarren aldeko borrokara jotzen, hizkuntza gihartsu eta zuzenago batenkin. Bertako esaldi eta humanismoak, 1963an, benetan liluratu ninduan, eta *Maldan behera* deritzanari ezer kentzeke, *Harri eta Herri* goraiatu nuen eta dut. Nik orduan esan nuenaren haina Mikel Lasak bere iritzietan agertuko zuenagatik. Honegatik, gaur, euskara edozeinentzako tresna dugu. Honekin ez dut esan nahi

gizon bakar baten eragina zenik eta gizon hori G. Aresti zenik. Baizik, giro baten inguruko seme eta inguru horren adierazpengarriena berau dela baizik.

G. Aresti poeta handiaren bi era nagusiak ordea, hor aurkitu genezazke, *Maldan behera* eta *Herri eta Harri* liburuetan. Hala ere, gainerako guzia ez da baztergarri, ezta gutiagorik ere. Ondorengoak bigarrenaren jarraipenez datoz, eta azken poemetan, *Azken Harria* deritzanean, gora-behera handiak nabaritutako ditugu, maizegi minkor eta irainkor. Hilobira eramango zuen gaixoaldiaren lekuko.

Batzuegandik entzuna dut bere poemagintzaren topea jo zuela. Nik ez dut halakorik uste. Oraindik gazte zen, sortzaile ahalmenen jabe gainera, eta denbora-rekin aurkituko zuen bide berri-rik ekintza berri baten barna, beste poeta askorekin gertatu izan den bezala. Hori bai, aitortu beharrezkoa deritzat, bere azken poemak ez zirela 1958-1964 urteetan egin zituenen mailakoak.

Arestiren poesiak askok uste baino erresuma zabalagoak hartzen ditu, gizonaren esistentziaren larriminezko kezkatik gizarte auziak zehar gizon apal eta langileria-
ren eskubideen borrokara artekoak. Izatearen gogoetazkoak ez

dute izan gizarte borrokakoak hainako harrerarik, gizonok barne-gogoetazko saioeri gutiegi emanak garenez, baina Arestiren lana sakonki aztertu nahi duenak bi eratako munduok gogoan izan beharko ditu. Sarasolak aski ongi erakutsi digu hau, eta oraindik ere zirrikitu asko, ilunbeetan ere argi mehar asko eta zigilurik ere anitz dugu Arestiren poemetan zehar.

Berekiko kontradizioak izango zituen, baina besteentzat ere kontradiziorik aski utzi du. Poeta euskalduna erdaraz isilpeko paperen bidez salatzen zuten "abertzale" haietaz hobe dut hitzik ez egin. Baina bai aitortu behar dut kanta-berrigintza bere poesiak bultzatu zuela. Baina, aldi berean, kanta berrietan ere, maizenik, borrokazko kantak soilik hartzen dituztela, bestelakorik ez balu bezala. Eskergarria da G. Arestiren omenez Oskorrik atera duen LP diska, doinu oso ongi jantzia eta N. de Felipek ederki kantatua. Baina hemen ere joera batekoak soilik hautatu dituzte.

Kontradizioak berriz, gure herrian bizirik dauden errealitatea besterik ez dira. Har poetaren muintetik, azaleko gauzak alboratuz.

(1977, otsaila).

ZUBEROA GAINDI

“Orhiko xoriak Orhin du lake-tzen”, hala dio Zuberoako esan zaharrak, eta ez da harritzekoa zibe-rotarrei beren lurraldea laket iza-tea; ez bai du Euskal Herri guziak Zuberoan pareko den tokirik, lu-rruz ez ezik herriz eta herritarrez. Hala ere, Zuberoa hustutzen ari da. Barkoxeko Etxahun (Pierres Topet) zenak Ofizialenak deitu khantorian esanak iraunen bai du oraindik orain ere:

*Oi laborari gaxua,
Hiharek jaten arthua;
Ogi eta ardu geñhatzen auherren
[asetzekua,
Halere haiñ haie maite nula artza-
lñak otsua.*

Koblakariagandik mende bat geroztik ere egoera berak iraunen du eta xiberotarrek ez dute beren herrian bizibiderik. Etxez kanpo-tik behar diren osagarriak oso ne-kezak dira lortzen; eta Zuberoak behar dituen erremedioak Paris-ko gobernuaren esku daude.

Aspaldi delarik, Zuberoara os-teraren bat egin gabe urterik igarotzen ez bazait ere, aurtengo udaran bi egun t'erdi eman ditut Zuberoan, oroitza zaharrak ber-rituz eta egungo egoeraz jabe-tuz. Pirineoetatik itzultzean, Olo-rondik sartu nintzen Pettarra ha-ranera. Olorongo erromanikoa-

ren arte aberatsa ikusiagatik, hala ere, bikaina iruditu zitza-i-dan Ospitale-piako Saint-Bladi. Izan ere hain da berezia erromes ospitalaren eliza erromaniko hau, griego gurutzadun zoladura eta sabai-uztaiak zortzi puntadun izarra osatzen dutela, Nafarroa-ko Torres del Río-koaren erara. Bere tipian ere badu bizantino arkitekturaren tankera.

Ospitale-piatik aisa ginen Mau-len, Zuberoako hiriburuan. Baina, Zuberoak, Pettarra baino atsegi-nagoa du Basaburua eta harat abiatu ginen, baina ez lehenago Arballa handiko Gotañen geldi-une bat egin gabe. Bertako elizak, Ziberoako beste anitzek bezala, dorre hirukoitza du. Hauetako gehienak Pizkunde garaian erai-kiak dira eta teilatuak ere, berta-ko etxeak bezala, arbelezkoak eta gailur zutiz eginak dituzte, Pirine-oan barna aurkitzen direnen beza-la, elurrak errazago erortzeko eginak.

Gero, Zalgize igaroz, Irurin sartzen gare Basaburuako Ibai-exker eskualdean. Barkoxetik iga-rotzean lehengo Etxahunekin go-goratzen garen bezala, Irurin ere Etxahun koblakaria (Piarres Bor-daçarre) datorkigu oroimenera. Eta, Atharratzera heltzeaz, abuz-tuaren 26an, ostiralez, azokarekin

aurkitu ginen. Euria gora-behera, jendetza handia bildu zen salerosketaren inguruan eta egun euskara da nagusi. Gu ere, jendartean nahasirik, entzumena eta ikusmena adi, harat-hunat genbiltzan. Plazako liburu-denda batean euskarazko sail bat ageri zen eta hara nondik izan nuen *Etxahun-Iruri Khantan* liburu ederra erosteko aukera. Txomin Pellen idazlea ere egun han zela jakin genuen baina ez genuen elkar ikusi.

Xuberotar euskalkiaren doinua goxoa iruditzen zaigu. Ongi ulertzeko inoiz ez dugu izan eragozpenik, poliki mintzatzeko ohitura dutenez, konpreniarazitzeko eraz jarduten dute. Gure eleagatik laster esaten ziguten: "manesa zira", baina ez arrotz. Non-nahiko euskalduna anaiatzat hartzeko herri jatorra dugu Zuberoa.

Urteak dira xuberotarren artean halako egunak igaro nituela, eta iraganaren oroitza datorkit bihotzaren alaigarri.

Hurrengo egunean, Atheréitik Ligi barna, Santa-Engraziko Kakueta heldu ginen. Inguru haiek ikusiz, gure Unai esaten zidan: Gipuzkoako parterik politeinak bezalakoa edo politagoa da Zuberoa guzia. Hala da izan ere. Baina bertako jende atsegina lurraldea baino estimagarriagoa noski. Non-nahi duzu adiskide bat laguntzeko gertu, eta arratseko azken orenetan amestu ezinezko kanta hunkigarriak entzuten dira edonon. Tristuraminez kutsaturik gehienetan, baina hala ere, nork

lezakeen horien abotsez eta sentipenez barneminak haizetara ager.

Ibai-exker garaian Kakueta haitzartean ibili ginen, euria zihar- duen arren, ibaian zehar, bide- txihurrez eta zubitxoak igaroaz, mendarte mehar haiek inoiz baino politagoak iruditu zaizkit. Euria gora-behera, urak irtetzen diren haitzuloraino heldu ginen. Ur hauek Ernazko lepoan dagoen leza batetik lurpeko eremuetan aurkitzen den ibaiarenak dira. San Martin Harriko leza, orain Lepineaux leza deitua (aurkitu zuenaren deituraz) bezala ezagunagoa da.

Duela hamazazpi urte zortzi egunez ibili ginen leza horren barrutik Verna deritzan tokira arte. Orduko ikerketa eta neurketari esker ireki zen Santa-Engraziko Harphidiatik tunela eta egunen batean turismorako eran jarriko den ustea dugu, zeren hain ederra eta handia baita harpe horren Verna delako parajea.

Eguna bukatzeaz, Santa-Engrazia bisitatu ondoren, Montoritik zehar ginen, Aretatik (Biarno) Arlasen hegietatik gora Ernazko lepotik Belaguara jaitsi eta hemen- dik Izabara (Erronkari) joateko.

Hurrengo egun batean Orhiko gailurrera heldu ginen, "Arranoak bortietan gora dabilta hegale- tan..." kanta gure ezpainetan genuela. Gaur oraindik, oroitzape- nok berritzean, hartuko nuke ofi- zioa Iratirat Unai, baina... Zuberota- tik hain urruti bizi beharraren damua.

Euskal Herrian ez da mendirik Orhik bezain bista ederrak dituenik. Ekialdera, Pirineoko mendi katea, lehen partean Auñamendi eta Hiru Errege Mahaia direla; hegoaldera, Saraitzutik behera Nafarroako erresumaren zabala ageri da; mendebaldera, Iratiko ohianak eta Atlantika aldera eten gabeko mendi tipien kate luzea; ifarrera, azpikaldean eta hurbil, Larrañe, baserri txuriak mendi maldetan dituelarik, Bereterretxen khantorian oroitza dakarkigun Andozeko ibar luzea, Atharratze, Zuberoa oro, Garaziko Behorlegitik Biarnoko Aramitze aldera, gibelean Frantziako zelai zabala ageri dela. Hain baikarti eta zut egotetik du Orhik ikuspegien aukera eder hau, Pirineoko mendebaldetik bi mila metroko mendietan lehena. Orhi, Nork ez laket? Orhi eta Zuberoa, elkar txarmangarriago egiten duten parajeak dira.

Edozein euskaldunentzat interesgarria da Zuberoarekiko harremana. Euskaldunok elkartzen gaituen sustraien erroak modako politikarien uste arinak baino sakonagoak dira. Eta hau berau ondo konprenitzeko ere, eukaldunok, guk geuk, geure herri eta herritarrak hobeto ezagutu beharra dugu. Honetaz eskolatik ez baitziguten ezer irakatsi.

*Orotarik baztertua eta ahantzia,
[hala dugu Zuberoa:
Mertxikaren loriaren ederra
Barnean du hezurra gogorra.
Maitatu dut izanen ez dudana
Horrek baitaut bihotzean pena.*

Eta behar bada halako samin-duraz sentitzen zaitut ene barnean hain zorabiagarri zaren Zuberoa.

(1977, iraila).

VICENTE ALEIXANDRE ETA
27. BELAUNALDIAREN ERAGINEZ

Pozgarria iruditu zaigu aurtengo Nobel saria Vicente Aleixandrerri ematea, batez ere, saritzearen muinean, 27garreneko belaunaldi edo gizaldiaz gogoratuz eman dutenez. Suediako Akademiak bere politika jokatu du hemen, Espainia egoera berri baten aurrean ikusirik. Guk nahiago genuen sari hau lehenago etorri izan balitz, bidezkoagoa ez ezik zuzenagoa ere izango zen... eta suediar Akademiagandik joko garbiagoa ikusiko zen. Baina, hala ere, betor ordu onean.

Vicente Aleixandre Sevillan jaio zen, 1898an, baina bere haurtzarorik gehiena Malagan iragan zuen, eta hiri eta itsas-hegal honek bere poesian zer ikusi handia du. Poesiako etorriaren eta adierazpenaren indarrak nabari ditu Aleixandrerren obrak; kosmosarekiko elkertasuna lehen batean eta gizartearena gero, inguru hoién muinetatik aritu da urteen buruan.

1928. urtea daroa bere lehen liburuak, *Ambito* deritzanak. Geroztik eten gabeko lana eraman du. 1960an, Madrileko Aguilar argitaletxeak eman zuen poesia bilduma bat, orduarteko guziak, Carlos Bousoñoren hitzaurrez. Baina, nire ustez, ez da ezagunegia izan, 27.eko beste asko bezala.

Izan ere, belaunaldi honen itzali nahia gogorra izan da. Baina, hala ere, ondo zabaldua jarri da bere eragina. Gaztelerazko literatura, lehen lehenago poesiaz hain aberatsa zena, urte askotan motel-tasunean eroria egotetik salbatu zuen belaunaldi honek. Orain, bere eraginari esker, berriz ere poesia irakurtzen zen, kontsideratzen zen, eta ez da guti. Ondorenez belaunaldi berriak etorri ziren. Eta euskal poesian ere igarri zen haien eragina.

27.eko belaunaldi honetatik entzutetsuena Federico García Lorca zen, heuren artetik bizkorrenetakoa, bai ideia berriak ekartzeaz eta baita ere irudimezez. Berak eraman zuen heriotzak ere fama zabaldu zion. Aleixandre berak hala esango zuen ehortze honengatik:

*¡Ah, ciegos hombres que banales
[marcháis
pisando un pecho! ¡Ah, ciegas, deli
[rantes que un día
segasteis una vida poderosa! ¡Ah,
[espumas
instantáneas, ah, humanos sin ma
[ñana, ah, olvido!
¡Ah, corazón constante que, inmor
[tal tú, retumbas!*

Federicoz gainera beste izen batzuek ere hornitzen zuten talde eraginkor hura; hitzekin jolasean

ari balira bezala literaturaren alorra eraberritu zutenen arteko: Jorge Guillén, Emilo Prados, Gerardo Diego, Rafael Alberti, Dámaso Alonso batibat, baita ere barnean sartuaz taldeko zaharrena zen Pedro Salinas eta gazteena zen Luis Cernuda. Eta, azken gudatean, Federico García Lorcak pagurik txarrena eraman bazuen ere, batzuek presondegia irabazi zuten eta gehienek herbesteetan barreiatuak ikusi ziren. Aleixandre-k Pedro Salinasen heriotzari eskainitako poesian hala aitortu zuen. Denak irten ziren, denak batean une berean, bide desberdinetarako.

Baina batzuk ez ziren inoiz itzuliko. Herbesteko lurretan utzi zituzten beren hezurak.

Belaunaldi hau, sinbolismoaren ondorenetatik errealitateari aurpegia emanaz lirika berriaren sortzaile bihurtu zen. Beren eraginaren kutsapenak gazteleratik harat ere joan ziren. Euskal literaturara ere bai zerbait. Bizkaitarretan Lauaxeta eta Sabin Muñiategi ditugu lekuko. Baina, egia esan, Lauaxetak beste iturri batzuk ere bazituen. Izan ere, Lauaxeta, euskal poesia eraberritzearen zale zenez Europako korront berrietatik ibilia zen. Mallarméren ondorengoetatik,

Valéry-rengandik Ungarettira arte behinik behin, eta 27.eko belaunaldikoak ere hortik ibiliak ziren, nahiz eta beren aitabitxirik hurbilenak Antonio Machado eta Juan Ramón Jiménez izan. Rubén Darío-ren ere zerbait bazuten eta behar bada gure Unamunorenik ere bai.

Aleixandreren Nobel saria 27.eko guzien ohorerako heldu da, guzien ohorerako baina Vicente Aleixandre ber berari ezer kentzeke.

Poeta honek, bere estudioak Deretxo eta Komertzioa izan zituen eta gai horietan irakasle izana. 1934an ezagutu zen Literaturazko saririk handiena hartu zuen *La destrucción o el amor* zeritzan liburuagatik. 1950ean Real Academia Españolan numeroko izendapena hartu zuen.

Hitz-lauzko liburuak ere idatziak ditu: *Mis encuentros*, *Nuevos encuentros* eta abar. Baina bere dohainik berezienak poesiaz agertu ditu. Arestian aipatutako *Poesías completas* (1960) delakotik aparte, nik dakidanik, geroztiko *Poemas de la consumación* (1968) edo izanen da.

(1977, urria).

SALBATORE MITXELENA,
ABERRIMINAK ERAGINDAKO OLERKARIA

*Zein ederra dan
olerkaritza
bihotzak min duanean!*

Aitortu zigun Salvatore Mitxele-
na zenak bere poema batean.
Zerk mintzen zuen? Sukarrezko
kristau fedea eta aberriak min-
tzen zuela esango nuke.

Bere gaztaroko giroak eman
zion gogoetarik aski hitzaren arte-
gintzarako. Gudu izugarri baten on-
dorena eta bere herriaren galzoriak
eskaini zizkion gaiak, baina baita fe-
deaz larrimundurik aurkitzeak ere.

Bere poemak epikoak dira
gehienbat, baina lirikaz ongi jan-
tzirik. Bertso egituretan berriz
euskal kanta zaharren eta bertso-
laritzaren estiloak erabili zituen
gehienbat; baina, baita ere, bertso
libre erritmoz hornitua.

Gerrak haustutako zaborreta-
tik nekeza zitzaion lirika berri bat
sortzea. Inguruan aurkitu zuen
egoera latzak minberaturik,
gogoia jaso nahirik eta ideal bati
begira. Ideal hau, fedea eta Eus-
kal Herria zituen. Eta hemendik,
garai hartan, ezin zen atera oina-
zezko ez zenik.

Baina, oinazeko egunok,
bere gogorako, bazuten gordele-
ku bat: Arantzazuko Amaren i-
tzalpea. Horretatik sortu ziren
Arantzazu, euskal poema (1949)

liburutik hasi eta *Ama-Semeak
Arantzazuko kondairan* (1951)
eta *Ogei kanta Arantzazuko*
(1952).

Arantzazu abarotzat hartze hau,
L. Villasantek dioenez, Montserra-
teko Virolairen bertso hura ezagu-
tu gabe izan behar zuen:

*Amb vostre nom comença nostra
[historia,
i es Montserrat el nostre Sinai.*

Zure izenarekin hasten da
gure historia, eta Montserrat da
gure Sinai. Arantzazuko kondai-
ren poemok izan baitziren Salba-
tore zenaren lehen lanak, lehen
aberriminak. Sofrikario baten
aterpe Arantzazu zelarik. "Euskal
fedea, beratan, bidazti, aldapa-
gora, nora datorren jakiteke".
Bere ikuspegitik eta bere gaztaro
hartan hala ikusten baitzuen:

*Zuk zer dezu, Arantzazu!,
ames-kabi, erti-leku?...
Euskalerrria oso-osorik
kantari dijoakizu.*

Aztartzekoa litzateke orduko
giroa, Salvatore zenak hala ikusi
zuen hura: herri baten iraupen
nahia edo hil nahieza. Zapaldu-
rik ere bizitzaz irauin nahirik, baina
izu eta ezin aurrerapiderik aurki-
tu. Eta ezin honek bultzatu zuen,
hala deritzat, herria bera Arantza-
zura babes bila. Ahalmenik ez zu-

tenek ere zerbait nahi; nahi baina ezin. Aldi ilun hura ezagutu zuen gure poetak, bere obrak hala jasoa duenez. Horregatik aitortu zuen: "honako poema hau ez dala inõorena, ez nerea. Baizik Herriarena!".

Bere garaiko gizonarentzat kantatzen duen poetak, betiko gizonarentzat kantatzen du. Giza esistentzia ez baita belaunaldi soil batena, baizik trasendentziarena, ororena, betikoa eta toki guzietakoa.

Honegatik esango nuke, lan ederra egin digutela bere obra guziaz bi liburukitan jaso dutenek. Behar beharrezkoa genuen, zeren aspaldi ezkutuegi gelditua zen euskal literaturarentzat hain garrantzitsua den autore bikain hau, batez ere gerraondoko lehen ekintzaren eragile eta egilerik aipagarrienetako bat zenez gero.

Aldi hartan, gure poeta hau, ohartua zen transizioko poemagintzaz ari zela, berbilaketa aldia zela. Honegatik beronegatik hartu zuen herritar estiloa, bertsolari nahiz koblakari eskola zaharretatikoa, lokarturik zegoen herria iratzartzeko hain beharrezkoa. Hala ikusi baitzuen "Herri bat guruzbidean", nahi eta ezinarekin borrokan. Urte ilunak haiek, aterpe edo babes leku bat nahirik eta herria izuaren isilean. Dena zen eremu, eta eremuaren erditik Salbatoreren oiartzun ozena jaiki zen: "Aberriak min dit".

Beretzat, "Euskalerrria lehenago, barruko edozein alderdi baino". Gaur ere oraindik zer lezio ederra gure ikasbiderako.

Sentipen horiengatik hartu zuen "Gurutz bidean"erako Unamunoren esaldi hura: "*Un misere-re cantado en común por una muchedumbre azotada del destino vale tanto como una filosofía*". (*Del sentimiento trágico de la vida*) Bizitzaren sentipen trajikotik hartua dela laster ohartuko gara.

1954. urteko garizuman, Eibarraren Mixioa eman zuen, E. Agirretxerekin batean. Hortarako ohiturarik ez zuten eibartar asko ere han zen San Andres parrokian. Asis-koak berak ere ez dakit eibartar gehiago bildu ahal izango zuen, baina bai badakit han zen pizti bat ez zuela baretu, eta laster joan zela Donostiara Gobernu Zibileko agintariengana salatari. Geroztik apenaz uzten zuten baketan eta, uste dut, asperturik joan zen Ameriketara mixiolari.

Bihotza hemen zuen batentzat ez zen aukerarik hoberena. *Erraun ta amets* (1955) liburua kaleratzeaz zeukan une berean abiatu zen:

*Lur ezaguna utzirik
banoazu iraduz.
Zurekin bat eginda
nik atseden Jesus!*

Herbesteratzean argitaratu zituen *Euzko-gogoa*-n "Gurutz bidean" eta "Bizi nahi" (1955) zeritzan poemak, lehenago idatziak non-

bait. Oso biziak, eta biziak haina minak. Hori bai, poema bizkorak eta eraginkorrak. Gure artean egin den epikarik gailenenetako bat.

Orduan ez zen zabalkundea eratzeko biderik. Ez zen ahal. Eta bere poemaren mensajeak etzuen izan hedakunderik, beste olerkari guti batzuen baitan edo izan ezik. Baina, Arantzazun han utzi zuen eskola: bere lagun Julian Alustiza "Aztiri", bere ikasle izan zituen B. Gandiaga eta A. Bilbao, horrela, Joxe Azurmendira arte katea bat luzatuz eta orain, beren fruituak, poeta berri askoren emaitzetan nabari dira. Salbatore gabe oso nekez edo hain aberats izango ez zena, noski.

Unamuno ta Abendats (1958) saiakera liburua, bere azken lana, aurretikoeekin loturarik gabekoa itxuraz, baina funtsean honek ere zer ikusi handia du, bere barne-kezkaren prolematika eboluzioa hain nabarmen aurkitzen delarik. Lan hau, lehen aldiz, bertsoz idatzia zuen, bertso librez gehiena eta, argitaratze orduan, zenbaiten eskariz hitz-lauz jarri zuten, irakurgai errazagotzat. Zaitegiren eskutik ezagutu nuen bertsozko hura, "Unamuno ta gu" izenburuz, eta hunkigarriagoa iruditu zitzaidan. Bere taxuraren eredu zitekeena *Unamuno ta Abendats*-en azken orrietan aurkitu dezakegu.

1970ean *Jakin* sortak elkarlanean prestaturiko liburua eskaini zion, Salbatore Mitxelenaren bi-

zitza eta lanen berri emanaz. Baina lan batzuk oraindik argitaratu gabeak zeuden eta beste batzuk aldizkariaten sakabanaturik. Poetaren lana ezagutzeko, horregatik genuen hain premiagarria lan guzien bilduma hau, orain bi tomotan horniturik datorren bezala, are gehiago poeta bera aldi berezi baten seme eta adierazle zenagatik.

Zarautzen sortua zen, 1919an. Gaztetxo hartu zuen fraidetzarako bidea eta Zarautzen hasia zituen ikasketak Arantzazu, Forua eta Oliten osatu zituen.

1954. urtearen azkenaldera joan zen Ameriketara eta gero handik Suizara 1962an. Handik hiru urtera hil zen Suizako La Chaux-de-Fonds hirian 46 urte zituela.

Herriari herritar eskolatik hain bikain kantatzen jakin zuen poeta bihotz-mindua, egoera latzean, etsi ezinez, atsekabeturik joan zitzaigun. "Aberriak min dit". Eta, maitasunak sufritu eragin zion herritik urruti, arrotzen lur hotzetan, aurkitu zuen heriotzak. Baina gure literaturan ondo merezia du ohorezko lekua.

*Urretxindor kantaria
baso-basoan gordia
gau eta egun ospatzen da ari
maiteño ta habia.*

(1977, azaroa).

BAKARRIZKETA MIKELI

Mikel: Nahiago neban orainarte lez alkarrizketaz jarraitu, inoiz ez-tabaidatxoren bat gora-behera, zintzotasunaren indarrez alkarren lagun ginalako; baina nork uste izango eban hain gazte joango zinanik? Orain, zure gomutaz, bakarrizketaz natorkizu.

Abade egin barri Geriako egotaldian ezagutu ginan alkar, *Zirikadak* eta *Eztenkadak* eskuan, inguru honetako umoreaz liluraturik gure etxera etorri zinanean. Txorierriko guraso hizkera jatorra zenduan iturburutzat, zeure amamaren esaldi eta berbetako erak gogoan harturik; harrobi aberatsa zenduan hizkuntzaren zimentarri. Honegatik, zu lez hornituentzat bihurtu zan euskara batua ebakuntza. Baina, halabe, ulertu zenduan bizi beharraren txertakuntzaz eta, nekeza izan baiatsun be, baturantz jo zenduan. Holan dira bizitzak lagatzen dituan zauriak.

Bizkai aldeko idazleak geuregan izan doguzen gora-beheretan, Azkue hartu zenduan maisutzat eta, honek irabazi eban ustekoa zinan, Bergarako Batzarretan (1978. urtea) agertu zenduan. Uste berekoa nozu. Norbaitek esana da, euskaldunon eta euskararen bakasunaren kezka leherturik hil zarala. Horrek be, gehienori lez, bihotza eragingo

zeutsun, bai; baina, nire ustez, askoz be gehiago hainbeste lan zeure lepora hartu beharrak eta batez be hainbeste abertzaleren euskaraganako arduragabetasunak. Zerk eroan zinduzan bestela deituren eztabaida eta matrakak sortzera, poesi liburuaren sarre-ra haretan?:

- "Yo soy Barayazarra".
- "Yo soy Apraiz".
- "Yo soy Laibarra".
- "Ni... Pérez naiz".

Egia esan, euskararen esparruan ez zenduan mugarik, euskaltzalerik gehienok eritzien gaitetik garalako anai. Hola agertu zenduan -agertu genduan-, Derioko hilerrian, gure Arestiren ehorte egunean, zu abade eta ni, Eibarren esaten dogun moduan, "Kura laiko". Nire berba ahulak haizeak eroan ebazan eta zure otoitza hor gelditu jakun:

*Gure Aita
esan dut, Aresti,
kaleko arkaitz,
aurkako bidezti
kontentagaitz.
Gizarte kutsatuaren
parnaso berriko
aintzindari,
hizkuntza urbanoaren
sortzaile taldeko
mailukari,*

Harri eta Herri:
harritxo bat izan nahi nuke,
harritxo bat nik ere,
egunotan,
harrizko herri hontan.

Inork ez daki gogoaren indarra zer dan, neurtzea nekeza danez, baina zertxobait probatua dogu euskaltzaleok gure aldazgoran. "Harritxo" bat baino gehiago izan zara harrizko herri honetan. Zure lumatik ipuinak, eleberriak, olerkiak, saiakerak... berrogeita sei urtera heltzeaz hamasei liburu eta beste bat bidean. Horrezgainera, jakintzaz jantzirik zinan, eta gazteak eskolatzen egin dozun lanez, hor ditugu euskaltzale helduak, euskaldun barriak eta idazle ikasiak, zure bakardadeko:

Numenaren inguma,
isilaren atsegin,
mahai, liburu, luma...,
eta anitz zeregin.
Zure eten bako gogo betean ekinaren
lfrutu.

Herriaren euskara bizitik jasotako gatza eta piperra be erabili zenduan, gure literatura indartzearentzat uzta eskainiaz. Umore bizia, umore zintzoa. Hori azaldu zenduan zeure ipuinetan, baina batez be lagunarteko alkarrizketak alaitzeko. Zuk kontatutako pare bat hizkirimiri edo txiste agertu nebazan "Usteak" zeritxon artikulubatean (Donostiako *Hoja del Lunes*, 1978-XI-13) eta, handik laster, Timoteo de Urkiri, CMF, dalako bategandik, asto-baltzarenak jaso nebazan, gutun irekiz (*El Diario Vasco*, 1978-XI-16), "su escrito

podría figurar, y, con bastante empaque, en una antología de prosas anticlericales" esanaz. Gertaera hau zuri kontatu neutsunean, aze barreak egin zenduzan. Eta, nik dakidanez, egundo ez neban idatzi hura baino artikuluklerikalagorik. Abadiak kontatua gainera.

Kepa Enbeita "Urretxindorra" zanaren omenaldi egunean, Autsaganan alkarregaz afaldu genduan hara hizlari joan ginenak eta, ohi zenduan lez, danbolin ederra ipini zenduan afalkideen alaigarri. Nork esango leuskun orduan hilebatzuk barru heriotzak eroan behar zinduzela?

Gure artean amaika jatordu alai ipinitakoa zinan. Agur eta gorazarre, adiskide maitia. Zuk emona, gure artean, ez da makala izan. Bai, Mikel Zarate adiskidea, zure heriotzagaz langile on bat eta adiskide hobe bat galdu dogu. Euskal literaturan betirako leku egoki bat izango dozu; baina oindinok beharrezko zinan gure artean.

Bete ote zan zure gogoak gura ebana? Ezetz esango neuke. Baina ezta izan zure ahaleginen faltaz, ez. Nekeak ito zaitu bidean, Mikel, baina zuk ereindako hazia lerdendator eta itxaropena etorkizunean:

Europa zaharreko
erlikia lerden,
bitxi zapalduaren
nekezko iraupen:
Europa berria dun
hire itxaropen.

(1979, ekaina).

J. ZAITEGI JOAN ZAIGU

*"Gizonen eta aingeruen mintzaira
oroz mintzatuko banintz,
baina maitasunik ez banu,
soinu egiten duen metala edo
zinbal burrundari bat bezala
[nintzake]."*

(Paulok korintioei,
lehen gutunean. XIII, 1).

Gaur, abuztuaren hamazazpia, egun tristea izan dut. Erronkariko Izabara Jokin Zaitegi adiskide minaren hilberria heldu zait. Atzo hil omen zen Donostian, Probintziko Ospitalean, eta handik Oñatiko babesetxera eramán gaur arratsean Arrasaten ehortzeko.

Bihotzekoaz aspaldi zetorren osasunez gain beheraka eta itzaltzeko ordua heldu zaio, hiru errialdiren ondotik. Lehen bietan Arrasateko Poliklinikan bisitatu nuen eta hirugarren honetan Donostiako Ospitalean. Ekainaren 19an, gure teknokrata kaxkagor horietako bati "teknokrazia gehiegia ez zela ona, baina humanismo gehiegia ere ez", entzun ondoren. Baina, zoritxarrez, gure herri honetan humanismo gehiegirik inoiz ez da eza-gutu. Ez dakit oraindik enteratua denik.

Ekaineko arratsalde beroa zen bera zegoen gelara iritsi nintzenen. Behar bezalako jabetasunik ez zuelako, han zen Pelikete Arrese

Paristik beste gabe etorria, hilzorian zegoenaren oheburuan. Jokinek, ni ikusteaz bat, indarrez baino gehiago bere gogoaren eraginez, eskua luzatu zidan; nireen artean hartzeaz, so samur batez agertu zidan bere eskertzaren sentipena. Nik ordea, gizontasuna baino gizonkeria gehiago agertu guran, nire barne indarrok ahalegindu nituen ene begiok malkoz ez bustitzeko.

Han konturatu nintzenez, euskararentzat hondasuna eta osasuna eman zuen gizonaren alde apenas inor gehiegi arduratzen zen, Pelikene izan ezik, bizitzaren eta heriotzaren mugan egonarren. Nemesio Etxaniz jaunak maiz bisitatu izan du, baina gainerako euskaltzaleok, deus ez.

J. M. Satrustegirekin mintzatu ondoren, Euskaltzaindiak ordainduz, gaueroko zaintzaile bat jartzea erabaki genuen. Zeren, ohorezko euskaltzaina izateaz aparte ez zen alperrik gure historian euskararen alde gehien eman duen gizona.

Jokinek gizontasunean eta lan-giletasunean zuen kemena iaz adierazi nuen, bi artikuluren bidez (ikus, *Bidez* liburuaren 424-432. orrialdeetan bildurik). Orduan ez nuen pentsatzen heriotza hain hurbil zuenik.

Gure jakitun eta langilea, Goian bego. Baina herriak, bereziki herri abertzaleak, oraindik ez daki nor galdu duen. Gure hizkuntzaren alo- rrean inork goraipe-rik merezi bal- din badu, lehenetakoa dugu orain joan zaigun Jokin Zaitegi jauna.

Gure historiaren ilunalditik etorkizunera begira bizi zen gure gizon hau, profeta baten gisa, herria bere mintzairarekin zuzpertz nahirik. Jaunak Isaiasen ahotik esana, beretzat pentsatua balitz bezala:

*Zoaz herri horrengana eta esaiozu:
Belarriz entzuna, ez duzue adituko,
begiz ikusia, ez duzue nabaituko.
Mokortuta bai dago herri horren
[bihotza,
eta belarriak entzuteko gortuta
eta begiak hertsu dituzte,
begiz ez ikusteko,
belarriz ez entzuteko
eta bihotzez ez ulertzeko,
onbidera etorri-rik, sendatu ez ditzan.*

(Bidalien eginak. XXVIII, 26-27).

Fariseorik ez zuen maite eta publikanoekin adiskidetasunez ibili zen. Apostolu grina zeraman, eta 1950ean, gure herriak jasan zituen ekaitzurteen ondorean, kultura aldizkari bat sortu zuen euskaraz, gure hizkuntza hau zapaldu- rik eta kinka larrian agertzen zen garaian, *Euzko-gogoa*. Non eta Guatemalan. Eta lortu zuen gogoen iratzarpena eta bildu zituen bere inguruan munduan zehar deserriturik zebiltzan euskal idazleak eta aberrian argi bila zebiltzan gazte batzuk.

Guatemalako puntan lau urte- ren buruan iraurarazi ondorean, bere asmoak eta kemena indar- tuz, bere Lizeoa saldu eta Miarri- tzeraz etorri zen, herriari bertatik hobeto zerbitu nahiaz. Eskuar- tean zekarren, euskarara itzulia, *Bidalien eginak*, eta bertako mezua ere bai nonbait: "*Itzuliko naiz, eta Dabiden etxe eroria berreraikiko dut, zati urratuak osatuaz berriz zutituko dut*" (Bid. e. XV, 16).

Eskaini zitzaion laguntzarik hartu gabe eta ekarri zituen hon- dasunak ahitu zitzaizkionean, ber- riz Ameriketara itzuli zen. Gutik ulertua izan bazen ere, aberriare- kin eta bere gogoarekingo kun- plitzak bete zituen. Euskara kul- tur mailarik gorenetera eramatea zen bere asmoa. Antzinako klasi- koen lanak zituen bere esperien- tziatza. Hauek euskaraturik be- harko dituela biharko euskal Uni- bertsitateak eta bere lanaren bidez exenplu ederra emanaz gaz- teria bultzatu zuen bide berrieta- tik, bakoitzak bere esperientzieta- tik euskara lantzeraz.

Sofokles, Euripides, Platon..., hor ditugu euskaratuak.

Biharko lanak, lan ilunak; gaur egun gutik aintzat hartzen baditu ere, biharkoan ezagutuko dira bere merituak. Euskarak, biziko bada, hain beharrezko dituen lanak.

Ameriketara, berriz ere golda- ketan, gure ikurriñaz olerki epiko- ak osatzeko adorea izan zuen. Handik berriz itzultzean buruta- pen bakarra zuen bere gogoan; bizi zen artean Platonen lanen i-

tzulpenak bukatzea eta argitaratzea. Baina asmo hau zeharo bete gabe joan zaigu.

Horrez gainera, ahantzi ezinezko dira bere olerki sorketazko liburuak: *Goldaketan* (1946) eta *Berriz ere goldaketan* (1962). Zeren oroi 1934an "Tori nire edontzia!" zeritzan olerkiarekin Euskaltzaleak antolatu zuen Eusko Olerkiak lehiaketaren lehen saria irabazi zuela.

Bere ekintzarekin adierazpen ederra utzi digu. *Bidalien eginak* (1955) itzuli zuenean, haien gisa, lasai esan zezakean:

*Ikus zazute, nardatzaileok, harri
[eta itzali zaitzte.*

*Zeren lan bat eginen bai dut zuen
[egunotan,*

*inork esan balezaizue ere sinetsiko
[ez duzuena.*

(Bid. e. XIII, 41).

Testamentu berriko aipamen hauek, ez uste izan buruz nekizkienik, baizik noiz behinka gustatzen zait eta beharrezko dut Bibliaren irakurketa eta aurtengo oporraldietan nerekin ekarri dudanez, egun triste honetan nire gogoaren kontsolagarri izan dut.

Bukatzeko esan dezadan, gure gizaldiko unerik nekegarrienetan Jokin Zaitegik egin zuen lana oso nekez sinestekoa dela izan ere. Honegatik, gaur, Euskal Herriko bazter honetan, doluminezko egun triste honetan, Agur! Jokin.

(1979, abuztua).

BI POETAREN OROIMENEZ

I

BLAS DE OTERO

*Gizonarentzat ezer ezta beharrez-
[koago
itsas zati bat baino eta itxarope-
[nezko
bazter bat heriotza baino harun-
[tzago.*

Blas de Otero.

Gure bizitzan zehar, giza-jakintza eta aberastasun guziak hutsa lirake poesiaren berotasunik gabe. Berotasun honek barne gogoa girtzen baitu, gizona gizonago egiteko.

Honegatik, irakurle, ez harritu erderetan idatzi duten bi poetari buruz idazteagatik. Idazle bakoitzaren bere sentipenak mugitzen baitu. Poeta onen artean ez da mugarik. Gainera, gure azken urte hauetako ekintza eraginetan badute zer ikusirik galdu berri ditugun bi poeta hauek: Blas de Otero eta Celso Emilio Ferreiro. Bata Euskal Herriko semea eta bestea gurea bezalako herri marjinatu batekoa. Biak, euskaldun poeta berrientzat aski ezagunak eta Gabriel Aresti poesia berritzaileak hoiengan zer ikusirik izan zuen.

Hogeiren bat urte dira Blas de Otero izatearen naturallezaz, esistentziaz, arrazoi bila larrimindurik *Ángel fieramente humano* zeritzana burutu zuela. Europako esis-

tentzial filosofiaren prolemak zeramaten gizon hau. Baina, bere kasoan, hasieretako kristautasunaren krisialditik sortu zitzaion frustrazioak ere zer ikusirik izango zuen, garai haretako beste pentsatzaile askogan bezala.

Esistentzial larriminezko pentsakeren aldi hori gure literatura-aren alorretaraino ere heldu zitzaigun kezka da. Besteak beste, gizarte giro desberdinetatik kutsatuarren, nik neuk ere hor eman nituen nire kezken lehen olerkiak.

Blas de Otero, izanaren auziaz, ezer erabakitzerik ez zuela ohartu zenean, giza izatearen malurak eta eternitate aburuak alde batera utziz, gizarte arazoan aurrez aurre jarri zen. Lehenean ez baitzuen bere kabuz ezer erabakitzerik eta bigarrean ordea gizonen eskubidezko justiziaren alde borroka egin zezakeenez. Erabaki hau hartu zuen une beretik klase borrokan partaide izatera heldu zen. Bazekien ekintza honen zama nekegarriaz: *“El cielo es de color indefinido, el niño está llorando en la terraza, sabiendo todo lo que le espera”*. Baina Tristán Tzara-k zioenez, *“Kopeta garbi guzietan errebel- dia eratzen da”*.

Gaztelera ongi menderatzen zuen eta literaturagintzarako dohain bereziak zituen. Bere ekintza honi gogotik lotu bazen ere, iragan urteetako zentsura ahalegin- du zen bere lana isilarazten. Baina, hala ere, duela hogeirenetan urte, Unibertsitate mailan konsagrataua izan zen Emilio Alarcos Llorach irakasleak sarrera hitzaldiko iker gaitzat hartu zuenetik.

Aurtengo udaraz sartzean hil zaigu Otero bilbotarra eta egunkarrietan irakurria dugu sozial poesiaren sortzaile izan zela. Gaur "social"-tzat hartzen dugun kontzeptuan. Baina, sortzaileen artekotzat jo genezakeanarren, E. de Nora, V. Crémer, J. A. Goytisolo eta beste batzuekin batean, ezin- go genuke har egia osotzat. Miguel Hernández eta Rafael Alberti izan baziren egungo usteetako sozial poesiaren hasiera batean, eta aintzinean jarri beharra dugu Gabriel Celaya hernaniarra. 1952an gaztelera- zko poeta gazteak orduko poesia berria zertan zen *Antología consultada de la joven poesía española* zeritzan bilduman adierazteaz aparte, José María Castellet eta Leopoldo de Luis-ek beren antologietan diotenagatik, Celaya bide hoietan soilik arduraturik abiatu zirenetarik lehena omen zen. Eta Blas de Otero berak *En castellano* deritzan liburuan bertan hala aitortzen du. Baina olerki-sozial kontuan oraindik mugaz haruntzago joango bagina, oroi Paul Eluard eta beste batzuk ere hor direla.

Blasek Arestirekin harreman onak eta aspaldikoak zituen eta honegadi jakin nuen gure herria nola maitatzen zuen. Euskararenganako begiramena ere ba omen zuen. Baina, Arestiri esaten nion, begiramen soila antzu bihurtzen dela, eta gure euskara maitatzen dutela diotenen pekatua hor dagoela, fedea egintzen bidez ez agertzean. Euskara egiaz maitatzen duenak ikasten du, edo ikasten ahalegintzen da ondotik euskaraz mintza, irakur eta idazten jarraitzeko. Gainerakoan, ahuntzaren gauerdiko ez- tula. Zeren bestela, ez ahalegin- du eta ez erabiltzekotan, zertarako dugu ba hizkuntza?

Blasek, bere izateko moduagatik asko sufritu beharra izan zuen; bere osasuna galtzeraino. Era guzietako injustiziak salatu zituen, beti hitz gutxitan argi eta apain azalduz. Bera joan zaigu, baina bere giroko hitz sotilak hor gelditzen zaizkigu gizonaren pentsamen eta gogoetaren ageritzat:

Si he perdido la vida, el tiempo, todo lo que tiré, como anillo, al agua, si he perdido la voz en la maleza, me queda la palabra.

Si he sufrido la sed, el hambre, todo lo que era mío y resultó ser nada, si he segado las sombras en silencio, me queda la palabra.

Si abrí los ojos para ver el rostro puro y terrible de mi patria, si abrí los labios hasta desgarrármelos, me queda la palabra.

(1979, irailak 24)

II

CELSO EMILIO FERREIRO

*Jendea heriotzetik ihesi dabil
baina jendeak barruan daroa he-
[riotza*

Celso Emilio Ferreiro

Mundua Celanova deitzen den lekuan oraintsu hil zaigu Celso Emilio Ferreiro, *Longa noite de pedra* eta beste zenbait libururen egilea; bere proletargo herri-hizkuntzaren alde era honetan agertu zena:

*Nire herriaren proletario hizkuntzan
mintzatzen naiz, hala nahi dudalako,
guztazten zaidalako, gura dudalako
[eta*

*gogoak ematen didalako;
barnetik irtetzen zait, barne sakona-
ren tristura
mingots batek eraginik, hainbeste ezja-
kin eskergaiztoko,
errorik gabeko ñañuok
gorbata jarri orduko arbasoen
maitasunez ez dakitenok
guraso hilen hizkuntza mintzatuaz,
eta izan, burua jasoaz,
hizkuntzaren marinel, nekazaria,
erraun eta golde, beti branka eta
[goldenabar.*

*Ez naiz mintzatzen arropuzentzat,
ez naiz mintzatzen doilor eta ahal
[tsuentzat,
ez naiz mintzatzen handikikeriaz
[koentzat,
ez naiz mintzatzen ergelentzat,
ez naiz mintzatzen hutsentzat,
gezurrez injustiziak jasanez etengabe;*

*izerdi eta negarra darienentzat
eguneroko mitxeleta negarra,
suz eta haizez begi biluzietan.
Nere hitzak ezin ditut apartatu
mundu guzian sufritzen dutenengandik.
Eta zu munduan bizi zara, nire herria,
nire leinuaren seaska,
Galizia, Espainien pena goxoa,
itsas ondoan etzanik, bide hori...*

Honelako hitz bizi bezain gogorrez sentitzen zuen Celso Emilio Ferreirok bere herrianganako maitasuna, bere hizkuntza eta bere leinuaren kultura defenditu beharrez.

Garai hartan hemengo gazte asko zen "felipismo iraultzaile"z kutsaturik (F.L.P. edo horrelako zerbait deitzen zen burgeskume taldea), gure herriko hizkuntza naturala, gure euskara, burgeskeriaren azpiegiturazkoa zela esanez ari zirenak. Heurak ziren burgeskume eta heurak egositakoa heurak janaz eta besteei janarazi nahirik zebiltzan. Zertaraino heldu ginen! Baina, hamaika aldiz errepikatu genien: "Lingoa proletaria do meu pobo..." poema hori.

Behin baino gehiagotan nahi izan nuen, Eibarren bertan, bertakoen jakingarriz eta Galiziako etorkinei begira, hango literaturaz mintzatu, elkarren herri problemak ezagutzera hurbiltzeko asmoz; baina, batzuk alde bateko-

tzat, besteek bestekotzat, inork ez zuen nahi bere eskema hertsietatik irtetzerik. Beraz, hor gelditu ziren nire asmoak, besteak beste, Rosalia de Castro, Currus Enríquez, E. Pondal, R. Cabanillas, R. Otero Pedrayo, Castelao eta orainagoko C. Emilio Ferreiro, Alonso Montero, Manuel María,... idazle bikainek azaldu duten literatura gihartsuaren berri emateko aukeratu nituenak.

Demokratak direnen artean ere gehientsuenak, berrogei urteko diktaduraitsuak joak daude eta beraiek igarri gabeko zentralistak dira. Horretaz oharturik geuden eta argia emanaz bidea erakustearen aldeko ginenok zerbait egin nahi izatea ez zen harritzekoa.

Etorkinok gure etsai ez bihurtzeko lana egin beharra zegoen; beraien herri prolema adierazi beharra. Zer zen bestela "itsas ondoan etzanik, bide hori...?". Garapen edo hazkuntzazko plangintza baterako aurkibideak? (Ikus *Si la píldora bien supiera no la doraran por fuera*, I. zenb. 133. or., 1968). Arestik ordea, lan ona egin zuen Barakaldoko galego elkartean. Horrez gainera, itzulpenekin ere anitz arduratu zen, *Agiriak* liburuaren hitzaurrean aditzera eman genuenez.

Dena dela, gutik, oso gutik kantatu du gure mende honetan, bere herrienganako abertzaletasunez, Celso Emilio Ferreirok hainako kemenez. Galegoz idatzi zuelako, sozial zeritzan mugimendu hartan Espainian agertu ziren

antologietan ez zuen lekurik izan. Gezurra badirudi ere, Estadu zentralista baten ukapenezko eraginak justizia eskariz ari ziren ezkertiarrengana ere iristen ziren. Hortik ikus herrizaletasuna ezker-eskubitik apartekoa dela. Eta, Celso Emilioren lanen berriak, zabalkunde egokirik gabe, askatasun minez eta justizia egarritz arizenaren lanak, bila ari ginenontzat ere nekeza zen aurkitzea.

Galego hizkuntza bera ere berezia da poesiagintzarako, baina horrez gainera, galegoaren gizarate egoera latzak markatzen du Celso Emilioren ekintza, inoiz etsipenik hartu gabe: "*Para ser libre o home ten que saber decir creo na espranza*" (Gizonak libre izateko jakin behar du esaten itxaropenez sinesten dut). Eta, hizkuntza sotil hortan honela adierazten digu bere poesiagintzan:

*Preguntome un literato,
¿qué poesía fas ti?
Eu non fago poesía,
faima a poesía a min.
Cómo son eu non o sei,
soio sei cómo non son.
Non son un poeta-ouxeto,
non son un poeta-sport,
non son un poeta-fámulo,
non son un poeta-mol
pra darlle gusto ós burgueses
que andan buscando o folclor.*

Curros Enríquez sortu zen hiri berean, mundua Celanova deitzen den lekuan, haur triste bat zegoen, umezurtz sentitzen zela: "*Pono, señor, a túa man dereita,*

pois era un neno triste e non xugaba, nin tiña outra ledicia que o balbordo dunhas campás o alborexar o día" (Jar zazu, jauna, zure eskubian, jostatzen ez zen haur

tristeak ez baitzuen beste pozik egunsentiko kanpai hotsa baidzik).

(1979, urriak 1).

POETAREN MEZUA

*Gauari ohosturiko liraren hariak
[dira;
ohianean aputzen diren izarren
[printzak;
kristalean jotzen duten zain-kolpeak;
gurdi xixtu-jolearen arreo musika
[duna...*

eta ez dakit nik zenbat gauza gehiago dakarren nire gogoetara aberri eta gizarte bizi nahiaren larriminezko borrokaren garai honetan, euskal poetak mezutzat, *Ilargiaren eskolan* berekikoetan ikasi duenetik.

Literaturagintzan urri ematen diren frutu umatu horietako baten aurrean gaudela esan nezake. Hala deritzat Juan Maria Lekuonaren azken liburuari.

Poeta hau, behar bada, inoiz ez da izanen emaitzaz ugaria, baina galburua anitz eta lasto guti ematen dakien poeta horietako da.

Gerraondoan poesiaren alorretik hasi ginenok maiz entzuten genuen, aurrerapidean bizkortzeko beharrezkoa genuela olerkari ospetsu bat lortzea. Zenbaitek

Orixeren *Euskaldunak* poeman jarri zuten esperantza, baina bestek, poeta askoren ekintzatik sor zezakean girotik berez lortuko zen ustean. Hizkuntzaren jazkera, irudien erabilera, ideien etorria... gizarte baten gogoari egoki erantsi beharra zegoen. Beraz, orduko gehienon ustez, ekintzak berakin zekarren gauza zen.

Adibidez, *Agiriak*. Euskal poetak eta artistak G. Arestiren omenez (1978) deritzan bilduman oraingo 47 poeta euskaldunen zatiak erakusten dira, eta liburua- ren bukaeran, poeta bakoitzaren fitxa laburra azaltzean olerkarion poesiaz edo poesiari buruz argitara eman dituzten liburuen zerrenda agertzen nuen: 51 titulu, 1954tik 1977ra bitartean argitaratuak. Euskal literaturaren hedapenerako kopurua hain arrazoizkoa baldin balitz, uzta ederra deritzago azken urte hauetan poesiaz argitara eman denari. Baina, kalitatez, zer esan? Ekinak omen dakar egina eta kopuruak, behinik-pehin, hobetze giroa eta hautape-

netarako aukera. Argi agertzen zaiguna, zera da, euskal literatura-ren alorrean poesia beste sail edo jenero batzuk baino aberatsagoa dela. Kantitateak, gehienetan, bere barne dakar kalitatea.

Esate baterako, Omar Khay-yám persiarrak, *Rubáiyát* liburu-txoa, 170 bertso (estrofa) lauokan besterik ez zuen idatzi; baina bere inguruko Firdousi, Mólavi, Nizá-mi eta gainerakoek milakak bertsoak idatzi zituztenek baino ospe handiagoa lortu zuen. Bere gogo-etazko mezua, poetaren mezua, luzarora begira beste haiek baino irakurgarriago bihurtu zenez. Baina, kontutan hartu beharrezko iruditzen zait beste haien ekintza Khayyám-ek zio eragile izan zela.

Poeta baten lanak irakurgarria-goak izatez aparte, badago beste-lako mailakatze bat ere. Alde bate-tik, garai bakoitzeko pentsaera gi-roak iritziak alda lezazke, baina bestetik, formaziozko desberdintasunez aparte, bakoitzaren barnetikako gogoeta eta sentipenen hari meharrek ere badute zer iku-sirik.

Adibidez, har dezagun Espai-niako 27. belaunaldia. Vicente Aleixandreri Nobel saria eman zitzaionean, gure arteko idazle “gizarte iraultzaile aurrerazale” batek duda-mudarik gabe agertu zuen sari hura Rafael Albertik me-

rezi zuela, eta horrela ez izatearen arrazoiak politikazkoak iruditzen zitzaizkiola. Gauzen xinpletasunetik begiraturik hala dirudi. Baina batak herbesteratu beharra izan bazuen, bestea presondegian egona zen. Beraz, ez dut uste sari hautapen horretan politikak ezer ikustekorik izan zuenik. Batak egunoroko gizarte auzien borro-keri gehiago kantatu bazion, besteak barne-gogoetatik izatearen metafisikazko pentsamendu sako-nagoak eskaini zituen. Eta balioen mailakatze hontan ezta gauza erraza nor aurretik jarri. 27. belaunaldikoek berek, orotara harturik, maiz aipatu dute behar bada talde guziaren gainetik jartzekoa zela Pedro Salinas. Baina nork ezagutzen du P. Salinasen lanik, poetak heurak izan ezik? Ez da al-perrik aipatua eta deitua izan poeten poetatzat.

Euskal literaturan bertan ere holakorik gertatzen zaigu. Baina lasai esan genezake puntarengoen artean jartzekoa dela J. M. Le-kuonaren *Ilargiaren eskolan* derit-zan lan argitara berria.

Urrengo artikuluan iharraitu-ko dugu liburu horren bidez poe-tak “*Gauari ohosturiko liraren ha-riak...*” dakarten mezuzaz.

(1980, *maiatza*).

ILARGIAREN ESKOLAN

*Hasieran hitza zen;
hitza haragi egin zuen profetak,
haragia hitz bihurtu zuen poetak.*

Baina nor da hitzezko irudigin-tzaz baliatuko den artista? Esango nuke, gauzak sorkunde egunaren biharamunean modatik pasatzen ari diren garai honetan ez dela ekintzarik onena poetaren ofizioa. Hala ere, aspalditik ildo z batorrenak badauki zer baita eta *Ilargiaren eskolan* bildu duenetik Juan Mari Lekuona garaile irten dela esango nuke.

Bitan banatzen duen liburu horretan, gauzak bere inguru egoki batek bildurik adierazten ditu. Gauza bakoitzaren, hitzaren bidez, bere ingurua iradokiz mamia eta sena emango dio. Hala dira: Bizilekua, Esku, Ile-adats, Haragizko estatua eta Begitarte, liburuaren lehen partean lau hirukoitz eta laukoitz bat osatzen dutenak.

*Eta baliapide, lanabes, elkertasun
eta festetako kriskitin ziren eskuak.
Arimaren ispilu ere bilakatu ziren,
izaera baten salatari,
behatz nerbadura gorrien kupula
aldakorrean.*

Eskuz gidatutako lumak, artistaren gogoz, balio estetikoak adierazten ditu iradokigarri direnak, bertso librez edo hitz-neurtuz

(zortzikoz edo kopla zaharrez gehien bat), gorpuzkeren komunikapen ilunetan argia egin nahiaz.

Euskal poesian ere mila aldiz kantatu da emakumearen edertasuna, baina hara Juan Marik nola berritzen duen emakumezkoaren irudi adierazpena, *Haragizko estatuan*, kontzeptu berrien araura:

*Emakumezko irudi biziaren orekan,
bularrak berezko pentsamendu dira.
Bizia elikatzera behartuak;
aho gosetien forma dute hartzen,
kutxa barruko ogiak bezala.
Mehea gerria;
haurgintzaren ezpalek
hozkatu gabeko zurubia.
Eta sabelaren eusgarri
izter geldoak,
marfilezko zutabe sendoak,
jeminatuak,
jainkesen irudien
tinka-harria lerdan-airosak.*

Horiez gainera, usuario zaharri jarraituz, asmakizun erakoak ere bere tokia dute.

Liburuaren lehen zatian irakurleari gauzen sena iradokitzen badio, bigarrenean, gure bertsolarien gisako ironiaz, azken urteotan euskal literaturaz eman diren liburu handien kritika agertuko du. Hau da *Liburuaren karroxa*. Oharrez adierazten duenez: "Ka-

rroxa” hitzak, karrrikako antzerki mota herrikoia esan nahi du hemen. “Karroxa”, “astolaster” edo “toberak”, antzerki satirikoa- ren atal dira.

Bost bertso sorta dira guztiz, guziok doinuz emanaz eta liburuaren bukaeran aurkituko ditugu pentagramaz.

Liburu azalean koloreen arabere- raz, honela datoz: lehena, *Liburu Horia* deritzana, Berrondok euskaratutako Don Kixotez ari da; bigarrena ordea, *Liburu gorria*, Aresti zenaren Lan osoak bildu nahirik agertu ziren bi tomoena; hirugarrena, *Liburu urdina*, Torrealdayren Euskal idazleak: laugarrena, *Liburu berdea*, Xalbadorren *Odolaren mintzoa*; eta bostgarrena, Euskaltzaindiaren *Liburu zuria*.

Adibidez, har ditzadan azkenengo hortatik bi bertso edo estrofa:

*Euskarakiko bulda
taldeak dakar;*

*berena on den gisan
besterena txar.
Bietan da luma prestu,
bietan idazle extu;
sena duenak badu, ta
ez duenak ez du.
Deabru huts da hatxe,
adar ta buztan;
edo hegal txurizko
aingeru laztan.
Gaitz txarrak gaitu kutsatu;
armetan gara altxatu;
inoiz hain gutxik ez gaitu
hainbeste saltsatu.*

Xenpelar eta Txirritaren herri eskolatik ari zaigu horietan.

Bi zati desberdinez taxutzeaz, liburu horrek badu bere bizitasuna, edonork atseginez irakurtzeko eran.

*Eder zibota lur-zolan;
maite-minduek auzo-lan...
Txorkatil finak tximista dira
ilargiaren eskolan.*

(1980, ekaina).

GAZTELU JOAN ZAIGU

Inongo hots handirik gabe, isilik joan zaigu Joan Inazio Goikoetxea "Gaztelu" olerkari aipagarria. Errege egunez Donostian hila. Iruditzen zait, haren balioaz ez ginela gehiegi ohartu, eta haren galeraz zer esanik ere ez. Gaztelu, bere gogoz, inorekin burua bat eginik bazegoen, bere herriarekin zen eta gure nortasuna hizkuntzaren bidezko elkartasunean ikusten zuen. Axularren esaldi huraberetzat hartuz: "Mihian da ezagun nor den bat bederen". Eta, bere olerki batean hala azaldu zigun:

*mintza, kide,
nahiz garbi
edo lizun,
nahiz gordin
edo txukun,
mintza bederen
hil ez gaitezen...
hitza da
elkarren
ezaugarri,
ba gerala
jakitearren...*

Apal ez ezik, barnerakoiegia zen bere gogoaren garra, herriaren aurrean kementsu azaltzeko, eta horrek ezkututzen zuen gure uste zintzoan oso goiko mailetan jarria behar zuen olerkariaren izena. Jakintza mailan ere, ez zen nolana hikoia, eta horren kezka ere bere olerkietan nabari da:

*hutsetik bizi da
nere jakin gosea
zulo bat bezela
ondorik gabea:
ez da inñolaz betetzen
nere jakin-gurea...*

Olerkiok dira pertsona beraren irudiz eginak eta, Gaztelu joanaz, poeta bat gutiago euskal-parnasoan.

1908. urtean jaio zen Gazteluko Bordatxuri baserrian, Larte mendipean. Kaputxino ordenan osatu zituen bere ikastaroak, Altsasun, Hondarribian, Lizarran eta Iruñean. Gazterik hasi zen olerkigintzan eta 1934an eman zion lehenengo Yakintza zeritzan aldizkarian argitaratzeari. Gerrak barreiatu zuen etarikoa genuen eta Ameriketara zenbait urtez bizia, Argentinako Llavallol, Mar de Plata, Córdoba eta Mendozan. 1958an itzuli zen eta geroztik apez, Donostian. Baina, buru-belarri euskal gaiari emana. Buenos Airesko *Euzko-Deia*, Guatemala eta Miarritzeko *Euzko-gogoa* eta hemengo *Zeruko Argia*, *Egan* eta *Oleri* aldizkarietan argitaratu zituen bere lanak.

Inoiz saritua ere izan zen, eta saririk aipagarrienen artean 1970 eta 1971. urteetan Irun sariak jaso zituen poesian.

Bere olerkirik gehienak etsipe-
nezkoak dira. Bizitzako gertaka-
riak eta harat-honat ibili beharra-
ren eraginak tajutu zuen bere iza-
kera:

*otanik gabe
gabiltza gizonok
galdu
gordean,
norakorik gabe
ontzia bezala
jitoan.*

Baina ez ordea bizi nahirik ez
zuelako, ez. Ohartzen zen mutur
batetik bestera, ezkortasunetik
baikortasunera, ez eta bai elka-
rrengandik hurbil zebiltzala mai-
zenik. Horregatik, esango zigun:

*alkarri musuka dabiltz
gaua eta eguna
argia eta iluna.*

Gizonaren neurria, izanaren
kosmos barnean txiki zela adie-
razteko; baina, biziari ukorik egin
gabe, zeren,

*ona da bizia
bizitik at deusik ez da
bizia du gizonak hazta ta neurri
horregatik dario alai iturria
horregatik doa kantuz txoria
horregatik da usaidun lilia...*

Ausart agertuko zigun, gizona-
ren dimentsioa bere tokian koka-
tu ondoren, gutietsiaren barnean,
bizitzaren zentzua edertuz.

Joan Inazio Goikoetxea "Gazte-
lu"ren lanik entzutetsuena Musika
ixilla deritzana da, 1962. urtearen
azken aldera argitaratua. Fray Luis
de León eta San Juan de la Cruz-en

olerki euskaratuak dira. Orixe ze-
naren hitzaurre aberatsa zeraman
eta Gaztelu beraren zenbait ohar,
gaztelerazko autore bien bizitza eta
euskal metrikari buruzko eraskina.
Itzulpenean saiatu zen neurriaz gai-
nera hitz-neurruak azentu bidezko
erritmoz ematera, irakurgai aldetik
hotsen doinuz jazteko, atseginago
izan zezan.

Gaztelu ez zetorren ados Etxe-
paregandik orain arteko poesien
metrika hertsiez jarraitu denare-
kin. Bere ustez, horrez gainera
bazen beste edergarri bat ere,
azentuaren erabilkerarena. Eus-
kaltzaindiko urgazle zen aldetik,
igazko ekainerako hitzaldi bat es-
kaini zigun gai horretaz, baina or-
durako osasunez oso makalik ze-
bilen eta agindua ezina bihurtu
zitzea. Gai horretaz zituen pen-
tsamenen zati batzuk argitara ba-
zitzen ere, tamalez, gehienak be-
rakin eroan ditu hilobira.

Auñamendi argitaldariko *Espa-
ñol-Vasco* hiztegia, B. Estornés La-
saren eragintzaz eta zuzendaritzaz
eroan bazen ere, antolaketan A le-
tratik C-ra arte baizik ez dira argi-
taratu. Guztiz burutu ezarren,
tajuz egina da eta merezi luke lan
horren jarraipenak, bereziki Gaz-
teluk burutu zuen partearena.

Hala ere, Gazteluren baliorik
handiena olerkaritzan datza eta
Olerti eta beste zenbait aldizkaritan
argitara zituenez gainera, Irun sari-
ko biak hautatuko nituzke: *Gauean
oihu* eta *Biziaren erroetan*. Bietan
bada gauza bitxirik, bai azalez eta
bai mamiz. Lehena, Vietna-go

gerra oraindik hurbil eta bizirik zegoen garaikoa, hango gertakariak eta heriotzak gizonki salatuz. Bere barnerakoitasunetik inoiz ez zen agertu hain ausarti. Azaltzen digunaren arabera, badirudi bere erraietaraino erretzen zuela gerra mingarriak. Baina, bigarren liburua, bere izenburuan dioen bezala, Biziaren erroetan dabilen olerkimina da. Bere izatea bere herriko lurrarekin lotzen du, maiz panteista tajurako ideiak agertuz bere sentipenik sakonenean lurraren barne-taupadak jasoaz:

*hire muño gurietan
hire baso ta oihan itsuetan
hire mendi ta arkaitz gorrietan
etzin nadi naizen hau zabal...*

Bere heriotzaren loa oparitzat sentituko zuen bezala. Lagun ur-

koenganako maitasuna bizi agertuko zigun, etsipenen barnean ere. Liburua, amona Gregoriri eskainitako hileta soinuak bukatu zuen, maitasunaren lokarriak heriotza bera baino haruntzago eraman nahirik:

*zein gogor den biziak alkartu
[gindunok
bereiztea alkargandik.
Beste honako hitz hauekin bere
[guraria bete nahirik:
Amona Gregori:
oraindaiño bizian lagun zindu
[gunok
lagun gaituzu aurki hilik
lurrean
guztion altzoan...*

(1983, urtarrila).

LIZARDIREN GARAIA

Gure mende honen hasieran oraindik erromantiko kutsu gehiegi zebilen euskal poesiagintzan, hala ere, zenbaiten baitan grazia berezia hartzen zuen tradiziozko bertsolaritzaaren erak erabiltzen zituztenean. Baina, kultur ekintzak ere izaten dituzte beren aldi eta modak eta, baita ere, sor-keta berak lege duen aldakuntza. Batez ere, bigarren hontan oinarritzen dira egiazko kultur ekin-

tzak eta hortaz ohartuak ziren Euskaltzaleak zeritzan mugimendua asmatu zutenek. Era berri-tzea egosiko zuen salda beharrezko zen eta horrek ekarri zuen elkartearen sorrera.

1926 eta 1927. urteetan egosi zen ideia "Euskeraren Eguna" ospatzeaz, zenbait jaialdirekin batean literatura lehiaketak eta bertsolari saioak antolatuz. Horren ondorioz, 1930. urteko martxoan

ren 9an, Zumaian bildurik, "Euskeraren Eguna" ospatu zuten, ordurako ehun pertsona inguruko taldea osatzen zutenek, Euskaltzaleak deituriko elkarteari eman zioten hasiera. Beren deiak erantzun ona izan zuen eta bat batean bi mila bazkidera hurbildu ziren: Olerki, Antzerki eta Eleberri lehiaketaz eta euskara eskoletara eroateko ekintzak bideratzeko. Urte bereko irailean, Bergaran Eusko Ikaskuntzaren babespean eratu ziren batzarretan Euskaltzaleak parte hartu zuen lehen aldiz bere egiturazko nortasun osoan.

Erakundeek izaten dute gizon eragilerik eta Euskaltzaleak zeritzanean Jose Ariztimuño "Aitzol" nabarmendu zen gehienik. Kulturaz jantzia zen eta ondotoxo zekien literaturak gizartean zuen garrantziaz eta literaturgintzaren barnean olerkariak zer nolako balioa zuten. Irakurri besterik ez dugu 1930. urtean bertan Errenterian eratu zuten olerki sariketa-
ren bildumari egin zion hitzaurrean zioena: "Oraingoan, euskaldunak gure izkera apaindu eta aberastu bearrean gera. Eusko-elertia oparotsuenetakoa ez bada ere, ez da askok uste lezateken bezin argal eta makala. Euskaltzaleak alaz guztiz, gure elertiari mendu gazteak txertatuaz sendotu nai luteke. Ortarako biderik egokiena ordea, elerti gaiari eragitea zaigu. Goitar indar meea, almen-biotzetan, darabilkiten gazte azkarrak bai bai-ditugu". Eta, ondorean, holako ideiak agertuko zituen:

"Olerki opari-ugaritsu gabe euskera ez da ernaituko, iñungo izkerarik poesi-neurtitzik gabe garatu eta sendotu ez dan bezela... Izkerlangille bearrenekoak, olerkariak dira...". Eta aurrerago ere jarraituko du esanaz: "Izkera guzien lurraldeetan sasi eta larrak garbitu dituztenak, soroetan azia lendabizi erain dutenak olerkariak izan dira."

Nire aldetik, behin eta berriz errepikatuko dut: literatura lantzen ez duen herriaren hizkuntzak ez duela etorkizunik. Baina, zenbait ahalmen lortu dugun garaian, gure kultur ahulezia nabarmen ageri da. Hizkuntza baten ondasuna literatura izanik ere, euskal idazleei laguntza emateko plangintzak, nonbait gerorako utziak ditugu. Zeren, oroi Lizardi berak zioenaz: "Euskerak eman digu erri-izena. Euskera da gura bereiz-alderik nabariena. Euskerak etxekotu gaitzake oraindik senide guztiok: euskeragabetzeak arrotzu".

Asmoak bultzatzeko oso ongi hornitu zituzten olerki lehiaketa haiek, egitura egoki baten barnean. Zazpi urtez egin ziren eta uzta eder eta aberatsak jasotzen ari zirelarik, anai arteko gerra-zibilak eten zuen ekintza bikain hura. Ospatzen zen hiri bakoitzean idazleren baten gorazarrea egiten zen, hitzaldiekin eta jolasekin herriari partearaziz. Hots handia izaten zuten eta euskaldunagan literatur irakurketarako gogo-egarria txertatuz.

Lehen lehiaketa, esan bezala, Erreterian ospatu zen Luis Jaurerri "Jautarkol" zenaren *Biozkadak* liburua aurkeztuz. Aitzol bera izan zen hizlari, liburuari buruzko kritikaz. Eta, urte hartako saria Esteban Urkiaga "Lauaxeta"k irabazi zuen "Maitale kutuna"rekin. Lizardi ere partaide izan zen, lehenari zorrik gabeko hiru olerki laburrekin: "Agur!" (*Maite* zeritzan poemaren zati bat), "Paris'ko txolarrea" eta "Otartxo utsa". Partaidetza haregatik hara zer zioen Aitzolek: "Euskerari bide berriak idekitzearen, bide xiurrak utzita zabalera jo dezan, almen bikañeko olerkariak agertu zaizkigu, Agirre jauna Lizardi izenordez, eta Tapia"tar Alexander, Iruña"koa".

Hurrengo urtean (1931), Tolosan ospatu zen, Emeterio Arrese-
ren omenez. Bonifazio Etxegarai izan zen hizlari, Arrese zenaren obraren aburuz, eta urte hortako olerki saria Lizardik jaso zuen "Baso-Itzal" zeritzan olerkiarekin. *Urte giroak ene begian* poema hunkigarriaren zati bat zen.

Handik laster agertuko zen *Biotz-begietan* liburua. Nikolas Ormaetxea "Orixe" zenak izan zuen Lizardigan zer ikusirik, euskarazko orraztapenez gainera lehiaketa haietan parte har zezan eta liburu hori argitaratzen, bere hitzaurre jakingarri batekin aberastuz. Hala aitortu zuen *Itz-lauz* liburuaren hitzaurrean, Orixek bere lerro pozgarriak jarritz: "Ni izan ez baintza, oraindik argitara gabe ze-

goan Lizardiren liburu txoragarri ori. Egia esan, ni izan ez baintza Yainkoak besteren bat sortuko zun; baña ni izan naizelako ez al daukat pozbiderik? 'Etxeak bear ta bideak ekarri', dio esan zaar-rak. Arentzat ontan ni ekarri nindun...".

Lizardiren olerkari balioak ez dira erraz neurtzekoak. Garaiko mugimenduaren inguruan loratu zen, han nabarmendu zirenetarik ere aski olerkari berezia. Bere gotik sortzen zitzaizkion olerkiok, gogamen aberatsa zuten eta ekarria ere halakoa; sorketarako ahalmen berezia, irudimentsua, ikuspegi berezia zuena eta txukun adierazten zekiena. Hizkuntza bera, esaldiz labur, ideia osatuak, metaforak, edertasunez jabeturik, hizkuntza poetikoan inori zorrik gabea.

Lehiaketa haiek berritasuna, bizkortasuna eta bizitasuna ekarri zioten euskarari, arnasberritze baten itzaropena eskainiz. Sariketako partaideen artean ziren, besteak beste, Orixe bera, Tapia-Perurena, Txomin Kortajarena, Jautarkol, Imanol Enbeita (Kepa "Urretxindorra"ren anaia), A. Ezenarro, A. Zugasti eta abar. Baina, lehiaketa haiek bultzaturik, geroago olerkaritzan ospea hartzera etorriko ziren gazteagorik ere bazen, laster hil zen Loramendiz gainera, gero gerraondoko belaunaldiarekin zubi egingo zutenak. Horien artean: J. Zaitegi, S. Onaindia, B. Ametzaga, E. Erkiaga eta J. I. Goikoetxea "Gaztelu".

Ekintzaren zuzpertzaille zen Aitzolentzat ohorerik handienetako izanen da, neurri handi batean, zuzpertzze horri esker agertu zelako aldi berri bat eta bereziki

Lizardi, euskal literaturak duen olerkari baliotsuenetako bat noski.

(1983, martxoa).

Otsalarren mozorroak

Las máscaras de Otsalar

MIKEL ZARATE

¿Por qué no decir la verdad clara y llanamente? ¿A qué viene convertir la evidencia en jeroglífico? Si todas las pruebas fueran “dos y dos son cuatro”, no se diría nada igual. Pero, tal y como hemos dicho anteriormente, la verdad es precisa y sucede que resulta embarazoso mostrar el alma de su integridad, y para hacerlo, el hombre, inevitablemente, da miles de rodeos y padece miles de quebraderos de cabeza. Pero no tan sólo ese interior, hasta el mero hecho de ver y alegar su exterior le supondrá una ardua tarea. Además, cada cual la expresa a su manera. Y en consecuencia es ahí donde surgen las desemejantes culturas.

El lenguaje de los símbolos (lenguaje éste colmado de máscaras, revestimientos, alegorías, comparaciones) es uno de los accesos, antiguo sendero abandonado, esencia misma de los pueblos, surgidos a raíz de todos los esfuerzos realizados para poder ver y poder expresar lo más hondo de la verdad, como podemos comprobarlo en los cuentos, las parábolas, las fábulas, las adivinanzas y los refranes. El lenguaje de los símbolos no pertenece sólo a niños, poetas y locos. Ataño al ser mismo; es una maravillosa senda donde explicar y conocer la naturaleza de la existencia de los seres, y hasta es más avanzado que el de la razón (lenguaje analítico), y más profundo y más extenso. Y la imaginación nos

permite apreciar (por supuesto, hasta cierto término) el mundo íntegra y plenamente, e incluso podemos contemplar lo que no alcanzamos a distinguir con las ideas. “Tener imaginación es ver el mundo en su totalidad, porque la misión y el poder de las imágenes es *hacer ver* todo cuanto permanece refractario al concepto. De aquí procede el que la desgracia o la ruina del hombre que “carece de imaginación” sea el hallarse cortado de la realidad profunda de la vida y de su propia alma.” (Mircea Eliade, *Imágenes y símbolos*, Madrid, 1955, pág. 20).

El lenguaje de los símbolos es la representación de la imaginación, y más parece un lenguaje de brujos. Por consiguiente, sólo podrá entenderlo quien posea una fértil imaginación, y quedará fascinado por su embrujo, herido de belleza se entusiasmara. Y por el contrario, el infeliz poseedor de una imaginación estéril, no entenderá nada. Hemos dicho que el lenguaje de los símbolos nos sirve para poder ver y poder expresarnos de manera más hoyada. A decir verdad, ha sido utilizado incluso origen del miedo.

“... *servitus obnoxia*

Quia quae volebat non audebat dicere

Affectus proprios in fabellas transtulit.”

(Fedro)

“Zergatik ez egia argi ta garbi azaldu? Zer dela ta egia jeroglifiko bihurtu?” Egia guztiak “bi ta bi lau dira” bezalakoak balira, ez litzateke horrelakorik esango. Baina, lehen esan dugunez, egia biribila da ta biribilaren barnea azaltzea oso zaila izaten da sarri askotan ta mila buruhauste ta jirabira egin behar izaten ditu gizonak hortarako. Biribilaren barnea ezeze, azala bera bakarrik ikusi ta adierazteak ere nahiko zereginik ematen dio gizonari. Bere erara ikusi ta adierazten du, gainera, bakoitzak. Eta hortik sortu dira gure kultura ezberdinak.

Egiaren biribila ikusteko ta adierazteko egi diren ahaleginetatik sorturiko bide bat dugu irudi hizkuntza (mozorroz, estalkiz, alegoriaz, konparazioz jositako hizkuntza), bide zuzen zahar baztertua, herri herriaren bidea, ipui, parabola, alegi, igarkizun ta erre-frauetan ikusi dazakegunez. Umeena, poetena ta zoroena bakarrik ez da irudi hizkuntza. Giza-izateari berari dagokiona da, izakien izatearen izatetasuna adierazteko ta ezagutzeko bide jator zoragarri bat, arrazoi-bidea (hizkuntza analitikoa) baino aurreragokoa, eta sakonagoa eta zabalagoa. Eta osotasun batean eta betean ikusten da (ahal den neurriko osotasunez, jakina) mundua irudime-naz, eta ideien bidez ikusi ezin dena ere ikusi egiten da. “Tener

imaginación es ver el mundo en su totalidad, porque la misión y el poder de las imágenes es *hacer ver* todo cuanto permanece refractario al concepto. De aquí procede el que la desgracia o la ruina del hombre que “carece de imaginación” sea el hallarse cortado de la realidad profunda de la vida y de su propia alma.” (Mircea Eliade, *Imágenes y símbolos*, Madril, 1955, 20. orr.).

Irudi hizkuntza irudimenaren irudipena da, bai, eta sorgin hizkuntza dirudi. Haugatik, irudimen jori ugaridunak ondo ulertuko du ta sorginkiro liluratuko da, ta edermindu ta poztu. Irudimen antzudun gixaxo tristeak, ostera, ez du ezer ulertuko.

Irudi hizkuntza egia sakonago-tik ikusteko ta adierazteko dela esan dugu. Baina, egia esan, bel-durrak eraginda ere erabili izan da.

“... *servitus obnoxia*
Quia quae volebat non audebat di-
cere
Affectus proprios in fabellas trans-
tulit.”

(Fedro)

Zenbat literatura-lan eder dugun mozorroz jantzirik! Eta zenbat egia biribil mozorropean! Ihauterietaz esaten zena datorkit burura: “Karatulaz jantzirik esaten dira egiarik handienak, aurpe-gia estaltzean barrua hobeto agertzen delako.”

¡Cuánta buena literatura hay oculta! ¡Y cuánta preclara verdad disimulada! Recuerdo ahora lo que se decía acerca de los carnavales: "Las grandes verdades se dicen al amparo de una carátula, porque al ocultar el rostro, se revela más claramente lo secreto."

Otsalar, inclusivamente el nombre del autor de este poema que vamos a analizar, es del mismo modo una máscara. Porque Otsalar, cobija en su interior a Juan San Martín. No obstante leamos antes de nada el texto de Otsalar.

INAUDITO

*“Lo he visto,
respiraba penosamente,
se moría de hambre,
su frente de pobre
sudaba sangre...
¡Calla!
Lo he visto,
en el palacio del gobernante
placer
y oro
nadan en la abundancia...
¡Calla!
Dueños y señores de todo,
velando la paz
con espadas afiladas,
lo he visto,
sobre sus caballos Cartagineses...
¡Calla!
¿La danza de Aquelarre
en la plaza de oriente?
Por si todo lo sufrido no fuera*

*[bastante,
lo he visto...
divinizado bajo palio...
¡Calla!
Hablan los ojos...
¡Calla, cállate! ¡No digas nada!”⁽¹⁾.*

¿Qué se esconde bajo la máscara de este poema? Cuando lo leí por vez primera, no lo consideré demasiado bueno, no lo entendía, y me pareció una adivinanza. Sin embargo presentí un algo maravilloso que me animó a leerlo por segunda vez. Y al hacerlo detenidamente, quedé sobrecogido. En este denso, enérgico poema de Otsalar, vi y sentí de pronto la vida, la fuerza, la valentía, el olor, el color y la belleza de la primavera de la poesía social de las letras vascas.

Creo que fue primero Lauaxeta quien compuso poesía social: *A un trabajador asesinado*⁽²⁾. Pero, desde entonces, quizás por miedo, ha permanecido ausente durante muchos años, hasta que se han manifestado con fuerza Juan San Martín, Aresti, J. Azurmendi, o Lete entre otros.

Inaudito es un poema estructurado a modo de pirámide. Tiene cuatro estrofas y cuatro temas, que reflejan cuatro clases sociales. En el primer nivel, en la parte inferior de la pirámide, debajo, está el grupo mayoritario, el de

⁽¹⁾ *Ikkurrin*, 1965. En *Olerti* I-II, Bilbao, 1965, pág. 37-38.

⁽²⁾ *Arrats-beran*, Bilbao, 1935, pág. 79.

Otsalar, aztertzeraz goazen olerkiaren egilearen izen hau berau ere, moztorra bat da. Otsalar-ek Juan San Martin bere barnean estali duelako. Baina goazen, lehenbizi, Otsalarren testua irakurtzera.

MIRARIA

*"Izerdi odoldua,
arnasa larria
ta gose bizia
ikusi dut
beartsuaren kopetan...*

Ixi!

*Ugarian igariz,
irriparrea
ta urre dizdira
ikusi dut
ugazabaren jauregian...*

Ixi!

*Jaun eta jabe,
ezpata zorrotzez,
pake zaintzez,
ikusi dut*

Cartaginesa zaldian...

Ixi!

*Akelargo dantza
uriko plazan?*

*Lena gutxi bazan,
ikusi dut...*

bedeinkatua itzalkipean...

Ixi!

Begiak dira mintzo...

Ixi ta ixi! Ago ixilik!"⁽¹⁾

Zer ote dago olerki horren moztorrean?

Lehenbizikoz irakurri nuenean, ez nuen olerki ona zenik uste, ez bait nuen ulertu, ta igarkizun bezalako zerbait iruditu zitzaidan. Hala ere, bigarrenez irakurtzera bultzatu ninduen zer edo zer mi-resgarri ohartu nuen. Ta, bigarrenez astiro-astiro irakurtzean, harriturik gelditu nintzen, euskal letrtako poesia sozialaren udaberriko bizi, indar, adore, usai, kolore ta edertasuna ikusi ta sentitu nituelako bat-batean Otsalarren olerki mamitsu hortan, giharratsu hortan.

Lehenengo poesia soziala Lauaxetak egin zuela uste dut: *Langille eraildu bati*⁽²⁾. Baina, hurrez gero, beldurragatik edo, bertan behera utzirik egon zen urte askotan, Juan San Martin, Aresti, J. Azurmendi, Lete ta abar ausarti agertu arte.

Piramide bat bezala egindako olerkia da *Miraria*. Eta lau ahapaldi ta lau gai ditu, lau gizarte maila adieraziz.

Lehenbiziko mailan, piramidearen behe aldean, azpian, behartsuen, langileen, proletarioen talde handia dago.

*"Izerdi odoldua,
arnasa larria
ta gose bizia
ikusi dut
beartsuaren kopetan..."*

⁽¹⁾ *Ikurrin*, 1965. II Olerki-n, Bilbo, 1965, 37-38. orr..

⁽²⁾ *Arrats-beran*, Bilbo, 1935, 79. orr..

los pobres, el de los trabajadores,
el del proletariado.

*“Lo he visto,
respiraba penosamente,
se moría de hambre,
su frente de pobre
sudaba sangre...”*

Es una denuncia de la condición de ese grupo oprimido, una dura y cruda denuncia. El hombre deberá ganarse el pan de cada día con el trabajo y con el sudor de su frente, pero sin tener que llegar a sudar sangre, ni a respirar penosamente, ni tampoco a morir de hambre, porque al proletario se le debe un sueldo legítimo. El oprimido, una vez más, a decir del propio Otsalar, está sediento de amor.

*“Matxin, humilde como nadie,
me enseñó
que los pobres y famélicos
viven sedientos de amor.
Lleva el yugo del trabajo,
y a cambio del cielo
le niegan el mundo.
Guarda en silencio Matxin
su desgracia.
A pesar de todo,
vive sediento de amor.
Amaba a su madre,
le prohibieron amarla;
amaba la luz,
le prohibieron amarla.
Y en la frente lleva la tristeza
de amar lo que le negaron.
Se quedó sin madre,*

ahora calla.

*No vio la luz,
y mira el suelo.
A pesar de todo,
sediento de amor.
Sediento de amor,
siempre,
qué angustiosa condena.
Esclavo del trabajo,
luchador
sin descanso,
Matxin, siempre
su ruidoso quehacer:
¡Pum, pum!
Su estruendo,
martillo ardiente
y gélido amparo.
¿Quién guarda un recuerdo para él?
El sufrimiento del proletariado
[miseró,
tiene siempre
escaso premio.
Trabajosa existencia...”*⁽³⁾

Otsalar, sitúa a ricos y gobernantes en el segundo nivel de la pirámide, en contraposición al primero, denunciando de tal forma las insólitas y vergonzosas diferencias.

*“Lo he visto,
en el palacio del gobernante
placer
y oro
nadan en la abundancia...”*

Y por encima de pobres y de gobernantes, custodiando la ubicación de esos dos dispares gru-

⁽³⁾ Bertso urratuak, 1965. En *Olerti III-IV*. Bilbao, 1965. pág. 11-12. Presentamos aquí sólo la primera parte.

Talde zapaldu horren egoera-
ren salakuntza bat dugu hori, sa-
lakuntza gogor ta gordin bat. Lan
eginez ta bere bekokiko izardiz
irabazi behar du gizonak bere
eguneroko ogia, baina ez izardi
odolduz, giro desegokiko arnasa
larriz ta gose biziz, zor zaio ta lan-
gileari bidezko duen soldata.

Beste behin, Otsalarrek berak
esaten zuenez, maitasun egarri da
behartsu menperatua.

*"Behartsu fameliko
maitasun egarri,
Matxin, gizon umillak
zidan irakatsi.*

*Bere gain duelarik lanaren uztarri,
zerua eskeindu,
mundua ukatu.*

*Matxinek zoritxarra
ixil gordetzen du.*

*Ala ere,
maitasun egarri.
Maite zuan ama,
ukatu zien maitatzea;
maite zuan argia,
ukatu zien maitatzea.*

*Ukatu ziena maitatzearren
darama bekokian tristura.*

*Ama gabe uztearren
orain mutu da.*

*Argi ez ikustearren
begietan lurra.*

*Ala ere,
maitasun egarri.*

*Larrimiñezko kondena onetan,
beti,
maitasun egarri.*

*Lanaren menpean,
ekin eta ekin,
ari eta ari
Matxinen durunda,
beti:*

Danba, danba!

*Lanaren otsa,
maillu beroa
ta laguntza*

otza.

Nork du beretzat oroitza?

*Langille beartsuaren nekeak,
beti*

sari motza.

Izakera latza..."⁽³⁾.

Aberatsak, ugazabak jartzen
ditu Otsalarrek piramideko biga-
rren mailan, lehenengo mailako-
en kontraposizio bezala, ezberdin-
tasun harrigarri ta lotsagarria sa-
latuz.

*"Ugarian igariz,
irriparrea
ta urre dizdira
ikusi dut
ugazabaren jauregian..."*

Eta behartsu eta ugazaben gai-
nean, talde ezberdin bi horien egoe-
ra zaintzen, piramideko hirugarren
mailan, Faraoiaren zerbitzari leial
bezala, Anibalen soldadu indartsu
eta adoretzu bezala, militarrek ditu-
gu, ezpata eta kartaginesaren mo-
zorropean. Beste literato askok
egin izan duten antzera, Otsalarrek
ere ez ditu zuzen salatzen milita-
rrek, irudi bidez baizik.

⁽³⁾ Bertso urratuak, 1965. III-IV Olerri-n. Bilbo. 1965. 11-12 orr.. Lehenengo zatia ba-
karrik jarri dugu hemen.

pos, en el tercer nivel de la pirámide, a guisa de leales servidores del Faraón, igual que robustos y gallardos soldados de Aníbal, están los militares, bajo las máscaras de la espada y los caballos cartaginenses. Otsalar, imitando a otros muchos literatos, no denuncia a los militares directamente, sino mediante símbolos.

*"Dueños y señores de todo,
velando la paz
con espadas afiladas,
lo he visto,
sobre caballos Cartaginenses..."*

Y, por fin, en la cúspide de la pirámide, como Zeus en el Olimpo, el Faraón, el "sagrado señor de señores" bajo palio.

*"¿La danza de Aquelarre
en la plaza de oriente?
Por si todo lo sufrido no fuera
[bastante,
lo he visto...
divinizado bajo palio..."*

Esta última estrofa semeja cualquier esperpento de Valle Inclán. Otsalar, por medio de una ácida y grotesca sátira, transmuta la realidad en mundo de marionetas. "El esperpento, en cuanto a técnica, consiste en una curiosa operación de ambigüedad. Es cierto que nos entrega al mundo y a los hombres sistemáticamente deformados y se encarniza en desequilibrar y sacar de quicio -es decir, de sus normas- a las figuras clásicas, a los personajes trágicos. Pero ese trabajo de deformación ha de ir ajustado a una matemática perfecta. ¿Y qué puede

significar eso sino una serie o cuerpo de módulos y reglas, con sus principios implícitos; esto es, un orden aplicado sobre el desorden? Esa matemática se propone, por misión estética un poco paradójica y no menos ardua, que el horror de deformar cause admiración por el arte maravilloso con se realiza... El artista será un desilusionado del mundo y de sus prójimos, pero nunca el desesperado total, porque le queda una fe en las potencias del arte, la cual le empuja a la obra esperpéntica con todo su afán de escritor. Fe de la mejor ley, ya que se manifiesta en obra y en obras" (Pedro Salinas, *Literatura española siglo XX*, Madrid, 1970, pág. 99).

Dicho lo dicho, aún no sabemos ni dónde ni en qué año estamos. ¿O tal vez sí? Estamos en 1964, *Año de la Paz* (se cumplen veinticinco años del final de la Guerra Civil Española), y nos encontramos en la plaza de Oriente de Madrid, en el homenaje que los españoles tributan a Franco. Y el poeta, avizor ojos y oídos, especialmente los ojos, se estremece de un miedo que llena su ánimo y el de sus conciudadanos, y disfrazado, disfrazando asimismo el poema, recela de todo lo que ve (de ahí el título del poema, *Inaudito*), le parece monstruoso que pueda hacerse semejante homenaje delante de la injusta situación de las distintas clases sociales, se sorprende de cómo toman como Dios a un hombre, de cómo lo divinizan y se eterniza bajo palio. "Por si todo lo sufrido no fuera bastante", dice el poeta. Como queriendo

*"Jaun eta jabe,
ezpata zorrotzez,
pake zaintzez,
ikusi dut
Cartaginesa zaldian..."*

Eta, azkenez, piramidearen goiko erpinean, Olinpoko Zeus bezala, Faraoia, "jaunen jaun bedeinkatua" itzalkipean, paliopean.

*"Akelargo dantza
uriko plazan?
Lena gutxi bazan,
ikusi dut...
bedeinkatua itzalkipean..."*

Valle Inclán-en esperpento bat dirudi azken ahapaldi honek. Hain zuzen ere, satira garratz eta parregarriz, marioneten mundu bihurtzen du errealtatea Otsalarek. "El esperpento, en cuanto a técnica, consiste en una curiosa operación de ambigüedad. Es cierto que nos entrega al mundo y a los hombres sistemáticamente deformados y se encarna en desequilibrar y sacar de quicio -es decir, de sus normas- a las figuras clásicas, a los personajes trágicos. Pero ese trabajo de deformación ha de ir ajustado a una matemática perfecta. ¿Y qué puede significar eso sino una seria o cuerpo de módulos y reglas, con sus principios implícitos; esto es, un orden aplicado sobre el desorden? Esa matemática se propone, por misión estética un poco paradójica y no menos ardua, que el horror de deformar cause admiración por el arte maravilloso con que se realiza... El artista será un desilusionado del mundo y de sus prójimos,

pero nunca el desesperado total, porque le queda una fe en las potencias del arte, la cual le empuja a la obra esperpéntica con todo su afán de escritor. Fe de la mejor ley, ya que se manifiesta en obra y en obras" (Pedro Salinas, *Literatura española siglo XX*, Madril, 1970, 99 orr.).

Baina esanak esan, ez dakigu oraindino non gauden ta zein urtetan. Ala bai? 1964eko *Pakeurtea*-n gaude (Espainiako gerrate zibila bukatu zenetik hogeit ta bost urte igaro dira), Madrilgo Oriente-ko plazan gaude, espainolek Frankori egiten dioten omenaldian. Eta olerkariak, bere begi ta belarriak, begiak batez ere, ernai dituelarik, bere herritarren eta bere barne muinetan gainezka daraman beldur ikararen dardara sentitzen du, ta mozorroz jantzurik, olerkia ere mozorroturik, miraritu egiten da ikusten duenaz (horregatik jarri dio *Miraria* titulutzat olerkiari), miraritu, nola egin daiteken horrelako omenaldi bat gizarte mailen ezberdintasunezko egoera bidegabea ikusita, miraritu, nola gizon bat Jainko bezala harturik, bedeinkatuztat harturik, itzalkipean, paliopean dagoen. "Lena gutxi bazan", dio olerkariak. "Lehen ikusi duguna ikusi ondoren, orain hau? Miraria benetan!", esango balu legez. Ta etsipenak eraginda, esperpento bat egiten du, omenaldia akelerre ganoragabeko bat bihurtuz, *akelarre* izena bera ere izen berezi eginez: "Akelar-go dantza". Baina "Lena gutxi bazan" herriaren bihotzean

decir, “después de lo que hemos tenido que ver, ¿ahora esto? ¡Es inaudito!”. Y desesperado crea un esperpento, cambia el homenaje por un desmañado aquelarre, y convierte el nombre *akelarre*, en un nombre propio: “La danza de Aquelarre”. Y por si en el corazón del pueblo “todo lo sufrido fuera poco”, es un aquelarre que lo aterroriza aún más si cabe, que incita al pueblo a gritar en el silencio donde *¡calla y calla!*

Al igual que el mensajero, el poeta dice gritando lo que está viendo. Y al denunciar gritando la grave e injusta situación de los pobres, oye el *¡calla!* del pueblo. Sin embargo, como profeta, el poeta no enmudece. Lo mismo le ocurre al denunciar la cómoda posición de los ricos y la “custodia de la paz” al amparo de militares: “*¡Calla!*, le responde el pueblo, todo eso es verdad, pero no puedes hablar; porque si no...” Y al expresar definitivamente de manera esperpéntica el homenaje a Franco, el poeta quiere decirnos aún algo más, pero el pueblo le hace callar y el poema se rompe en mil pedazos, se ahoga, entre los gritos silentes del pueblo.

“¡Calla!

Hablan los ojos...

¡Calla, cállate! ¡No digas nada!”

Incluso el ritmo formal del poema refuerza y hermosea el ritmo temático. Primeramente, el poema está lleno de anáforas y contraposiciones, *Lo he visto... ¡Calla!* se repite en todas las estrofas, y al final, a modo de epifonema, *Hablan los ojos... ¡Calla, cállate! ¡No digas nada!*

La rima aporta al poema un ritmo propio. Por un lado el segundo y tercer verso de cada estrofa tienen la misma o parecida terminación: *larria/bizia; parrea/dizdira; zorrotzez/zaintzez; y plazan/bazan* (penosamente/se moría; placer/oro; afilado/velando; en la plaza/había). Y por otro lado, los últimos versos de cada estrofa riman entre sí: *kopetan /jauregian/zaldian/itzalkipean* (en la frente/en el palacio/sobre el caballo/bajo palio).

El primer verso, “*Ugarian igariz*”, de la segunda estrofa, parece la traducción del dicho castellano “nadar en la abundancia”. Pero, al estar lleno de aliteraciones, en *euskera* cobra mayor fuerza: “*arnasa larria*”. Presenta alguna carencia en cuanto a la medida. No obstante, creo que no por ello el ritmo pierda fuerza. Lee una vez más, *Inaudito* de Otsalar, y encontrarás un significado más hondo, nuevo y hermoso, bajo su máscara. No te quepa duda.

– Mikel Zarate; *Literatura Vasca: Estudio, Programa, Análisis*; Edit. Leopoldo Zugaza, Durango, 1977.

– Traducción castellana de José Luis Padrón Plazaola. (Nota del Editor).

beldur haundiagoa sartzen duen akelarrea, herria *ixi! ta xixi!* isilpean deadarka jartzen duena.

Berri zabaltzaile baten antzera, ikusten duena aldarrikatzen ari da olerkaria. Eta behartsuen bidegabeko egoera larria aldarrikatzean, herriaren *ixi!* entzuten du. Hala ere, profeten gisara, olerkaria ez da isiltzen. Jauntxo aberatsen egoera lasaia ta militarren “pake zaintzea” salatzean ere berdin gertatzen da: “*Ixi!*, dio herriak, egia da hori baina, ezin daiteke esan; bestela...” Eta, azkenean, Frankori egindako omenaldia esperpentoki adieraztean, beste zerbait ere esan nahi du olerkariak baina, isildu egiten du herriak ta olerkia apurtu egiten da, zatikatu, ito, herriko isilpeko oihu tartean.

“Ixi!

Begiak dira mintzo...

Ixi ta xixi! Ago ixilik!”

Gai aldetik duen ritmo hori indartu eta edertu egiten du, gainera, forma aldetik duen ritmoak.

Lehenengo ta behin, anaforaz eta kontraposizioz josita dago, *ikusten dut... Ixi!* ahapaldi guztietan agertzen baita eta, azkenean,

epifonema legez, *Begiak dira mintzo... Ixi ta xixi! Ago ixilik!*

Rimak ere aparteko higidura ematen dio olerkiari. Amaiera berdina edo berdintsua dute alde batetik ahapaldi bakoitzeko bigarren eta irugarren lerroek: *larria/bizia; parrea/dizdira; zorrotzez/zaintzez; eta plazan/bazan*. Beste alde batetik, ahapaldi bakoitzeko amaierako lerroek rima berdintsua dute: *kopetan/jauregian/zaldian/itzalkipean*.

Erderazko “nadar en la abundancia”-ren itzulpena dirudi bigarren ahapaldiko lehenengo lerroak: “*Ugarian igariz*”. Baina, hala ere, beste indar bat hartzen du euskaraz, aliterazioz jozia delako. Lendabiziko ahapaldiko bigarren lerroan ere agertzen da aliterazio bat: “*arnasa larria*”.

Neurri aldetik ba ditu huts banakaren batzuk. Baina ez dut uste, hala ere, ritmoak indarrrik galtzen duenik.

Irakur ezazu orain, berriz, Otsalarren *Miraria* ta sakontasun ta edertasun berri bat aurkituko duzu mozorropean. Dudarik gabe.

– Mikel Zarate; *Euskal Literatura: Azterbideak, Aztergaiak, Azterketak*; Leopoldo Zugaza argitaletxea, Durango, 1977.

Juan San Martín, poeten itzultzailea
Juan San Martín traductor de poetas

Juan San Martín ha realizado una amplia labor divulgadora de la poesía universal entre los vascos, llevando a su lengua materna muchas composiciones poéticas, de cuya tarea da fe la relación de traducciones y autores que recogemos a continuación:

1) EN LA REVISTA DE POESIA "OLERTI"

<i>Autor</i>	<i>Obra</i>	<i>Año</i>	<i>Pág.</i>
- Sidney Keyes	"Gudu olerkia"	1959	84-85
- Sidney Keyes	"Zaintzailearen bi eginbide"	1959	85-86
- Stecchett	"Orriak erortzean"	1959	224
- Magali Hello	"Nire lurraldearen deia"	1959	224
- Tomás Meabe	"Ez dagoenaren erailea"	1960	52
- R.M. Rilke	"Olerkaria"	1960	104
- R.M. Rilke	"Inork esan al lidake...?"	1960	104
- R.M. Rilke	"Bideak"	1960	104
- Federico García Lorca	"Artsaldea"	1960	163
- Federico García Lorca	"Zarren ordua"	1960	163-164
- Jacinto Verdaguer	"Atlantida ames"	1960	164
- Dionisio Ridruejo	"Lurrean dagoen errotarriari"	1960	171
- Boris L. Pasternak	"Udaberria da..."	1960	171
- Karel Toman	"Epaila"	1960	225
- Juan Ramón Jiménez	"Zeuk nai duzuna, Jauna"	1961	42
- Eino Leion	"Zer da ederrago?"	1961	130-131
- Adolfo Larrñaga	"Remember"	1961	131
- Sara Teasdale	"Isilik nagoenean"	1961	295
- Adolfo Larrañaga	"Iparagirren gitarra"	1961	295
- W. Shakespeare	"Gizonen iruzurkeria"	1964	93
- W. Shakespeare	"Ez beldur izan"	1964	94
- W. Shakespeare	"Amalaukoak"	1964	94-96
- Bertolt Brecht (Del libro <i>Cantos y poemas - Kantak eta poemak</i>):			
	- "Iru alegi"	1966	26-27
	- "Guarien kantak"	1968	79
	- "Ondore markatuak"	1968	102

- "Herbesteraturik lehen urteen gordelekua"	1968	102
- "Itzulera"	1968	103
- "Zer ukan soldaduaren antdreak?"	1968	103-104
- "Galileo-ren dotrina eta eritzia"	1968	105
- "San Sekulaerezen kanta"	1968	55-56
- "Gereza lapurra"	1968	56
- "Egunkariak irakurtea te berotzen den artean"	1968	56

2) EN LA REVISTA CULTURAL-LITERARIA "EUZKO-GOGOIA"

<i>Autor</i>	<i>Obra</i>	<i>Año</i>	<i>Pág.</i>
- Juan Ramón Jiménez	"Zeuk nai duzuna, Jauna"	1968	130

3) EN LA REVISTA LITERARIA "EGAN"

<i>Autor</i>	<i>Obra</i>	<i>Año</i>	<i>Pág.</i>
- Salvador Espriu	<i>Sinerako liburua</i> (Llibre de Sinera)	1966	
- Salvador Espriu	<i>Zezen larrua</i> (La pell de brau)	1967-1968	
- Salvador Espriu	"Euskal Herria"	1967	40-42
- X. X.	"Cantiga de Meendiño"	1982	87-91
- Martín Codax	"Cantigas"	1984	53-58

Estos dos últimos poemas medievales vieron la luz en ediciones plurilingües, en forma de libros, con diversos estudios, en:

- *Homenaje a Meendiño* (Santiago, 1982). Universidad de Santiago, Colexio Unioversitario de Vigo. Edición y notas de Xesús Alonso Montero.

- *Homenaje a Martín Codax* (Vigo, 1983). Universidad de Santiago, Colexio Unioversitario de Vigo. Bajo la dirección de Xesús Alonso Montero.

4) OTRAS TRADUCCIONES

<i>Autor</i>	<i>Obra</i>	<i>Año</i>	<i>Pág.</i>
- Félix Marañá	<i>Hondar eta gauetzko loturak</i> (Ataduras de noche y arena)	1979	

Noticia y bibliografía de Juan San Martín

FÉLIX MARAÑA

En la cultura vasca contemporánea, Juan San Martín Ortiz de Zárate (Eibar, 1922) es conocido por sus múltiples facetas y actividades, que surgen desde su juventud, y que se extienden a lo largo de las décadas de los cincuenta y sesenta, con especial dedicación. No hubo jornada cultural, semana cultural, actividad editorial o artística, donde no se sintiera la presencia y la colaboración activa de Juan San Martín. El escritor era requerido para dar conferencias, cursos, charlas, a lo largo y ancho del País Vasco, bien fueran sus intervenciones sobre literatura, lengua, arte, etnografía, cultura popular.

Esa dedicación múltiple, rigurosa y generosa, le valió la consideración y el aprecio de importantes personajes de la cultura vasca, como José Miguel de Barandiarán, Julio Caro Baroja, Koldo Mitxelena o Luis Villasante, entre otros, con quienes trabajó y colaboró en múltiples programas culturales. Tuvo el mismo afecto y consideración de otro prohombre, Toribio Etxeberria, su paisano, quien, en aprecio de su personalidad cultural y humana, dedicara a Juan San Martín el poema "Stonehengw'ko zabalían" ("Obertura de Stonehengw"), que publicó en el libro *Ibiltaritzanak* (Poemas del camino).

Dedicado con el mismo entusiasmo a la fotografía que a la investigación histórica, o a la tarea de académico de la Lengua Vasca, San Martín ha sido el responsable durante varios años de la edición de la revista "Egan" (1983-1989), secretario de la Academia de la Lengua Vasca (1967-1978) y vicepresidente de la misma institución en este último año. En esta tarea ha sido corresponsable del proceso de unificación de la Lengua, iniciado en la década de los años sesenta, fundamentalmente a partir del congreso de Arantzazu, que tiene lugar en 1968. También ha intervenido con el mismo entusiasmo en las campañas de alfabetización.

Juan San Martinen berri eta bibliografia

FÉLIX MARAÑA

Euskal kultura garaikidean, Juan San Martin Ortiz de Zarate (Eibar, 1922), gaztetandik sortu eta bereziki berrogeita hamar eta hirurogeiko hamarkadetan zehar garatu zituen ekintzengatik egiten zaigu eza-guna. Ez zen izan kultur ekitaldirik, aste kulturalik, argitarapen edo arte ekintzarik, Juan San Martinen presentzia eta parte hartze zuzena pairatu ez zuenik. Idazlea, Euskal Herri osoan zehar hitzaldi, ikastaro, hizketaldiak eskeintzeko deitzen zuten. Eta haietan literaturaz, hizkuntzaz, arteaz, etnografiaz, herri kulturaz aritu zen.

Dedikazio anitz, zorrotz eta eskuzabal hark, beste batzuen artean, Jose Miguel Barandiaran, Julio Caro Baroja, Koldo Mitxelena edota Luis Villasante bezalako kultur pertsonai garrantzitsuen onespena eman zion. Haiekin elkarlanean kultur egitarau ugarietan aritu zen. Baita beste goigizon baten sentipena eta onspena ere jaso zuen, Toribio Etxeberriarena hain zuzen ere, bere herrikidea zena, hark Juan San Martini, bere kultur eta giza izaeraren eskerronez, "Stonehengw'ko zabalian" poema eskeini zion, *Ibiltarixanak* liburuan argitaratuko zuena.

Argazkilaritzari, azterketa historikoari edota Euskaltzaindiako nagusi lanari ere sutsuki eskeini zion bere burua. San Martin "Egan" (1983-1989) aldizkariaren argitalpenaren arduraduna izan da urte askotan, Euskaltzaindiako idazkaria ere bai (1967-1978), eta azken urte honetan erakunde bereko lehendakariordea ere izan da.

Hirurogeiko hamarkadan, hizkuntzaren batasunerako prozesuan, 1968an eratu zen Arantzazuko kongresuarekin hasi zena, erantzulekidea izan da. Eta alfabetizazio kanpainetan ere gogotsu parte hartu du.

Pero si todas esas tareas son ciertas, aunque no sean todas las que realmente ha realizado, a Juan San Martín, a quien se conoce como prologista de múltiples libros de cultura vasca, editados en los años sesenta, hoy no se le conoce o reconoce como poeta, como constructor de una línea lírica que, superando el realismo de su época, y sin desdeñar la intimidad, compone versos de tono existencial, lo que le vale el aplauso de su amigo Gabriel Aresti, de Mikel Zarate (cuya opinión y análisis recogemos en estas páginas) y de Jorge Oteiza, entre otros. San Martín no sólo es el prologuista del más importante libro de Aresti, *Harri eta Herri*, publicado en 1964, sino el hombre a quien Aresti sometía a criterio cuanto había de publicar. *"Nada debe hacerse sin consultar a Juanito"*, sentenciaba Aresti.

Juan San Martín, junto con Aresti, Joxe Azurmendi y Mikel Lasa, representan en aquellos años de la década de los sesenta las voces de los poetas que ponen el euskara en la modernidad lírica, superando, aunque reconociendo, las enseñanzas de la tradición literaria inmediata, que representaban Lauaxeta, Lizardi, Salbatore Mitxelena, Mirande u Orixe, pero contemplando, también, etc... las poéticas de Blas de Otero y Celaya.

En 1965, y atendiendo a aquella expresión de modernidad, Jorge Oteiza confeccionó una antología de la poesía vasca, encargándose de que esta fuera bilingüe, y en ella recogió poemas de Aresti, San Martín, con el seudónimo de "Otsalar", Azurmendi y Lasa. Oteiza escribió un prólogo extenso e intenso, que publicó luego en su libro *Ejercicios espirituales en un túnel* (1984), y que representa y advierte ese salto a la modernidad que suponen las creaciones de esos cuatro poetas. Oteiza escribió el prólogo y la selección (Irún, 1965), realizó la portada, y encargó un epílogo a Blas de Otero, quien lo escribió también. Juan San Martín que, como Oteiza, vio con tristeza que aquella antología no se llegaría a publicar, guardó el epílogo de Otero, y nos lo entregó recientemente. Es propósito de esta colección que edita nuestra Universidad del País Vasco, y compromiso de sus directores, llevar a cabo esa edición en breve, tal como fuera concebida en 1965, pues no ha perdido actualidad cultural, y, si cabe, ha incorporado el valor testimonial y documental de orden histórico, con el paso del tiempo.

En este libro, *Tiempo ardiente*, hemos querido recoger esa andadura poética, que se inicia en 1954, y que resuelve el autor en 1977, tiempo que explica un ciclo creativo, y da paso a otro de más presencia pública de San Martín. En sus poemas se advertirá las gamas de su múltiple expresión lírica, y otros sentimientos y actitudes, como el sentido del humor (No se puede olvidar su condición de eibartarra), que revelan algunas composiciones de los años sesenta, fundamentalmente las dedica-

Lan guzti horiek benetazkoak badira ere, nahiz eta berak egindako guztiak ez azaldu, hirurogeiko hamarkadan argitaratu ziren liburu askotako hitzaurreen egiletzat ezagutu arren, Juan San Martin, garaiko erre-alismoa gainditu eta intimotasuna ukatu gabe, existentzial giroko ber- toak sortu dituen arren, egun, ez da ezagutzen edota onartzen poeta gi- sara, ezta bide liriko baten eraikitzailetzat ere. Horrek Gabriel Aresti, Mikel Zarate (horren iritzia eta azterketa orrilde hautean jaso dugu) eta Jorge Oteizaren txalobizia ekarriko du. San Martin ez da bakarrik Ares- tiren liburu garrantzizkoenaren hitzaurrearen egilea, *Harri eta Herri*, 1964an argitaratua, baizik eta Arestik kaleratuko zuen edozein lanaren zuzentzailea ere ba da. “Juanitori galdetu gabe ez dago ezerrez egite- rik”, erabakitzen zuen Arestik.

Juan San Martinek, Arestik, Joxe Azurmendik eta Mikel Lasak, hiru- rogeiko hamarkada hartan euskara lirika modernoan lekutzen duten po- eten ahotsa ordezkatzeko dute. Eta nahiz eta Lauaxetak, Lizardik, Salba- tore Mitxelena, Mirandek edota Orixek irudikatzen zuten literatur tra- dizioaren gertukotasuna onartu, horien irakaspenak ere gainditu zituz- ten. Modu berdinean kontutan hartu zituzten Gabriel Zelaya eta Blas de Oteroren poetikak.

1965ean, eta modernitatearen adierazpen horri erantzunez, Jorge Oteizak, euskal poesiaren antologia bat landu zuen, eta hura elebiduna izan zedila arduratu zen, bertan Aresti, San Martin, “Otsalar” goitizenez, Azurmendi eta Lasaren poemak bildu zituen. Oteizak hitzaurre zabal eta biziago bat idatzi zuen, gero *Ejercicios espirituales en un túnel* (1984) bere liburuan argitaratuko duena. Hitzaurre horrek lau poeta horien sormen lanek suposatu eta ordezkatzeko dute modernitateko jautziak ohartarazten gaitu. Oteizak hitzaurrea eta aukeraketa idatzi zituen (Irun, 1965), azala burutu zuen, eta Blas de Oterori hitzaldiostea idazte- ko ardura eman zion, eta horrek baita idatzi ere. Juan San Martinek, Oteizak bezala, antologia hura argitaratu ez izana tristeziak ikusi, eta Oteroren hitzaldiostea gorde zuen, orain gutxi eman digun bera. Geure Euskal Herriko Unibertsitateak argitaratzen duen bilduma honen asmoa, eta haren zuzendarien konpromezua, argitalpen hori epe labur- rean gauzatzea da, 1965ean bururatu zen modu berdinean, ez baitu kul- tur gaurkotasunik galdu, alderantziz, denboraren joanean taxu histori- koaren testigantza eta dokumentazio balioa gehitu du.

Liburu honetan, *Giro gori*, ibilbide poetiko hori jaso nahi izan dugu, hain zuzen 1954an hasi eta autoreak 1977an amaitzen duena; denboraldi horrek sorkuntza ziklo bat azaltzen du eta San Martinen agertaldi publi- koaren beste garai bati ematen dio hasiera. Bere poemetan adierazpen liriko anitzen sorta ezberdinak nabaritzen dira, eta umorearena bezala-

das a la unificación de la lengua. Hombre conciliador, ha participado a su vez en funciones públicas. En 1978 el escritor es nombrado director general en el Consejo General del País Vasco, y participa como tal en una tarea de asesoramiento y vigilancia en la defensa del patrimonio artístico vasco.

En 1989 fue nombrado primer Defensor del Pueblo del País Vasco, cargo en el que ha desplegado una intensa tarea social y cultural, a su vez, publicando libros, prospectos y haciendo informes en los que priva su sentido universal de la cultura y su afecto inconfundible por el País Vasco.

Juan San Martín es miembro de diversas instituciones culturales, como la Sociedad de Estudios Vascos, Real Sociedad Bascongada de Amigos del País, Sociedad de Ciencias Naturales Aranzadi y miembro de honor, como fundador, de Euskal Idazleen Elkartea (EIE), la Asociación de Escritores en Lengua Vasca, y Euskal Itzultzaileen Elkartea, la Asociación de Traductores e Intérpretes (EIZEI).

Fue colaborador y miembro de la dirección de Euskal Bibliografía, bajo la dirección de Jon Bilbao.

Como Ararteko o Defensor del Pueblo del País Vasco fue nombrado a su vez presidente del Instituto Europeo del Ombudsman (1994–1995).

San Martín fue introductor, como traductor y divulgador, de muchos poetas universales. Basta con recorrer los capítulos anteriores de este libro para ver la constante tarea de divulgación que ha hecho en euskara de los más importantes poetas de la literatura universal.

Profesionalmente ejerció en diversas especialidades industriales en su Eibar natal y más tarde prestó sus servicios en empresas de importación de maquinaria. Su afición a la lectura desde la niñez ha constituido la base de su formación autodidacta.

En el Club Deportivo de Eibar colaboró desde muy temprana edad. Ocupó diversos cargos, incluso el de presidente, y dentro de su organización social, estructurada tradicionalmente en diversas secciones deportivas, de manera inusual creó una sección de cultura, desarrollando la biblioteca y organizando conferencias y cursillos de manera complementaria a la actividad deportiva.

Su vocación deportiva ha sido el montañismo, que lo ha practicado en todas sus modalidades. Fue monitor de la Escuela de Escala y Alta Montaña. Basta decir que ascendió al Naranjo de Bulnes por tres vías distintas, además de abrir nuevas vías en algunas cumbres del Pirineo, recorrió prácticamente todo el macizo de Picos de Europa, Gredos y la cordillera pirenaica y gran parte de los Alpes. Participó en las expediciones espeleológicas a la sima de San Martín en Larra. En las publicacio-

ko beste sentipen eta jarrera batzuk (ezin alde batera utzi bere eibartasuna), batez ere hirurogeiko hamarkadan, hizkuntzaren batasunari eskeinitakoetan. Gizon bateratzailea izan da, eta aldi berean eginkizun publikoetan ere parte hartu du. 1978an idazlea, Euskal Kontseilu Nagusiko zuzendari izendatu zuten eta horren ondorioz euskal ondare artistikoaren defentsarako aholkularitza eta begiratzaile lanak burutu zituen.

1989an Euskal Herriko lehenengo Ararteko izendatu zuten. Kargu horretan sozial eta kultur lan gartsua gauzatu du, Euskal Herriarekiko begirune nahasezina eta bere unibertsal kultur sena nabarmentzen diren liburu eta proiektuak kaleratuz eta agiriak eginez.

Juan San Martin kultur erakunde ezberdinen kide da. Haien artean: Eusko Ikaskuntza, Euskal Herriko Adiskideen Elkartea, Aranzadi Natur Zientzien Elkartea. Euskal Idazleen Elkarteko (EIE), eta Euskal Itzultzaileen Elkarteko (EIZEI) sortzailetariko bat denez, horietan ohorezko kide da.

Jon Bilbaoren zuzendaritzapean, Euskal Bibliografiako zuzendaritzaren kidea eta laguntzailea izan zen.

Ararteko zenean Ombudsman Europear Institutuko lehendakaria ere izan zen (1994-1995).

San Martin, unibertsal poeta askoren sartzaille, itzultzaile eta zabalzailea izan da. Liburu honetako aurreneko kapituluak irakurtzea aski da unibertsal literaturako poeta garrantzitsuenen euskarazko zabalkunde lan etengabeaz ohartzeko.

Lanbidei dagokionez, Eibar bere jaioterrian, industri bereizitasun ezberdinak gauzatu zituen eta beranduago makina inportaziorako fabriketan eskeini zuen bere lanerako gaitasuna. Haurtzaroko irakurzaletasuna bere burumaisu hezkuntzaren oinarria izan da.

Oso gaztetandik Eibar Kirol Elkartean parte hartu zuen. Kargu ezberdinak, haien artean lehendakariarena, betez, eta haren sozial antolakuntzaren barne, kirol atal ezberdinetan banatua, modu ezohizko batean, kultur sail bat sortu zuen, kirol ekin-tzari osagarriak zitzaizkion hitzaldiak eta ikastaroak antolatuz.

Baina bere benetazko kirol bokazioa mendizaletasuna izan da, era Guztietara burutu duena. Eskalada eta goimendietarako Eskolan begirale lanak egin zituen. Nahikoa da Bulneseko Laranjoko gailurra hiru bide desberdinetatik egin zuela esatea, edo gainera Pirinioetako gailurretara heltzeko bide berriak egin zituela, eta Picos de Europa, Gredos eta piri-near ia mendilerro osoa eta Alpesetako zati handi bat zeharkatu zituela. Larrako San Martin lezezulora antolatu zen espeleologi espedizioan ere parte hartu zuen. "Pyrenaica" eta "Munibe" liburuek aipaturiko ekintza

nes "Pyrenaica" y "Munibe" se recogen muchos relatos sobre dichas actividades y, por su historial, la Federación de Montañismo le condecoró con la medalla de plata al mérito deportivo.

Durante muchos años publicó artículos de difusión cultural y crítica literaria en diversas revistas y otras publicaciones periódicas, como la sección semanal bilingüe que escribió en el periódico "Hoja del Lunes", de San Sebastián. Además de en las revistas poéticas ya mencionadas anteriormente, San Martín publicó poemas en la revista "Kantil", editada en dicha ciudad. Dichos poemas fueron traducidos al castellano por Jorge G. Aranguren. J. I. Goikoetxea "Gaztelu", el escritor vasco desaparecido, tradujo también algunos de sus poemas al castellano para la Enciclopedia General Ilustrada del País Vasco editada por Auñamendi.

En sus correrías ha mostrado gran inquietud por las artes y la etnografía; de hecho ha descubierto diversos yacimientos prehistóricos, identificado obras de arte, pero al mismo tiempo se ha preocupado en recoger cantares populares y trabajos artesanales. Toda su vida ha sido una constante búsqueda de cosas y prueba de ello son, en gran parte, sus escritos.

LIBROS Y ESTUDIOS EN CASTELLANO Y FRANCÉS:

- *Estudio etnográfico del Valle de Urraul Alto (Navarra)* (En colaboración con Luis-Pedro Peña Santiago) San Sebastián, 1966.
- *Escritores euskéricos* (Bilbao, 1968)
- *Elgueta con Anguiozar y Ubera* (San Sebastián, 1975)
- "Eibar" (Capítulo monográfico en el *Diccionario Enciclopédico del País Vasco*, de la Editorial Auñamendi, Tomo X, San Sebastián, 1979),
- "Existe-t-il un art basque?" (En la enciclopedia *Etre basque*), Toulouse, 1983.
- ¿Existe un arte vasco?, en *Ser vasco* (Bilbao, 1986).
- "Las artes del pueblo vasco", en *Euskalerrria* (Barcelona, 1987).
- *Los Zuloaga, dinastía de artistas vascos* (Capítulo "El pintor Ignacio Zuloaga") (San Sebastián, 1988).
- *Santa María de la Asunción de Hondarribia. Su Historia, arte y arquitectura*. En prensa.

LIBROS Y ESTUDIOS EN EUSKARA:

- *Juan Antonio Moguel, bere bizitza ta lanak*. Zarautz, 1959
- *Zirikadak*. Zarautz. 1960
- *Eztenkadak*. Zarautz. 1965

askoren kontaktetik biltzen dituzte eta Mendiko Federazioak, duen ihar-duera eredugarriagatik, kirol merituaren zilarrezko ikurra ezarri zion.

Urte askotan zehar kultur zabalkunderako eta literatur kritikazko artikuluak argitaratu ditu zenbait aldizkarietan, eta egin ditu baita noizean behinko beste argitarapen batzuk ere, Donostiako "Hoja del Lunes" egunkarian idatzi zuen asteroko atal elebiduna adibidez. Aurrean aipaturiko olerki aldizkarietatik aparte, hiri berean argitaratzen zen "Kantil" aldizkarian ere idatzi zuen. Poema horiek Jorge G. Arangurenek gaztelertatu zituen. Baita J. I. Goikoetxea "Gaztelu", desagertutako euskal poetak, Auñamendik argitaratutako Euskal Herriko Entziklopedia Ilustratuentzat, haren zenbait poema gaztelertatu egin zituen.

Bere ibilalditxoetan artea eta etnografiarekiko zaletasun handia agertu du: historiaurreko hobiak aurkitu eta artelanak antzeman ditu. Modu berdinean, herri kantak eta artisautza lanak jasotzeaz arduratu da. Bere bizitza guztia gauzen etengabeko bilaketa bat izan da, eta haren idazlanak, hein handian, horren islada dira.

FRANTSES ETA GAZTELERAZKO LIBURU ETA AZTERGAIK:

- *Estudio etnográfico del Valle de Urraul Alto (Navarra)* (En colaboración con Luis-Pedro Peña Santiago) Donostia, 1966.
- *Escritores euskéricos* (Bilbao, 1968)
- *Elgueta con Anguiozar y Ubera* (Donostia, 1975)
- "Eibar" (Capítulo monográfico en el *Diccionario Enciclopédico del País Vasco*, de la Editorial Auñamendi, Tomo X, Donostia, 1979),
- "Existe-t-il un art basque?" (En la enciclopedia *Etre basque*), Toulouse, 1983.
- ¿Existe un arte vasco?, en *Ser vasco* (Bilbao, 1986).
- "Las artes del pueblo vasco", en *Euskalerrria* (Barcelona, 1987).
- *Los Zuloaga, dinastía de artistas vascos* (Capítulo "El pintor Ignacio Zuloaga") (Donostia, 1988).
- *Santa María de la Asunción de Hondarribia. Su Historia, arte y arquitectura*. En prensa.

EUSKARAZKO LIBURU ETA AZTERGAIK:

- *Juan Antonio Moguel, bere bizitza ta lanak*. Zarautz, 1959
- *Zirikadak*. Zarautz. 1960
- *Eztenkadak*. Zarautz. 1965
- *Uhin berri* (Antología de poesía joven, 1964-1969). Donostia, 1969.
- *Euskeraren inguruan* (En la obra enciclopédica *Lur eta Gizon*). Oñate, 1974.

- *Uhin berri* (Antología de poesía joven, 1964-1969). San Sebastián, 1969.
- *Euskeraren inguruan* (En la obra enciclopédica *Lur eta Gizon*). Oñate, 1974.
- *Hegatsez* (Antología de prosistas contemporáneos, en colaboración con Serafín Basauri). Zarautz, 1971.
- *Euskal Artea* (En la obra enciclopédica *Lur eta Gizon*). Oñate, 1974.
- *Gogoz*. San Sebastián, 1978.
- *Literaturaren inguruan*. San Sebastián, 1980.
- *Euskera agerkaria*, "aurkibidea-Index-Índice, por autores y materias" de los años 1920-1979. Bilbao, 1980.
- *Bidez*. San Sebastián, 1981.
- *Erromanikoa Euskal Herrian*. San Sebastián, 1983.
- *Landuz*. San Sebastián, 1983.
- *Jose Manterola*. San Sebastián, 1985.
- *Antzinako Eibar*. Eibar, 1993.
- *Euskararen ostarreak*, San Sebastián, 1998.

AUTOR DEL LIBRO BILINGÜE

- *Dichos y hechos - Esanak eta eginak*. Vitoria-Gasteiz, 1994.

- *Hegatsez* (Antología de prosistas contemporáneos, en colaboración con Serafin Basauri). Zarautz, 1971.
- *Euskal Artea* (En la obra enciclopédica *Lur eta Gizon*). Oñate, 1974.
- *Gogoz*. Donostia, 1978.
- *Literaturaren inguruan*. Donostia, 1980.
- *Euskera agerkaria*, "aurkibidea-Index-Índice, por autores y materias" de los años 1920-1979. Bilbao, 1980.
- *Bidez*. Donostia, 1981.
- *Erromanikoa Euskal Herrian*. Donostia, 1983.
- *Landuz*. Donostia, 1983.
- *Jose Manterola*. Donostia, 1985.
- *Antzinako Eibar*. Eibar, 1993.
- *Euskararen ostarreak*, Donostia, 1998.

LIBURU ELEBIDUNAREN EGILEA

- *Dichos y hechos - Esanak eta eginak*. Vitoria-Gasteiz, 1994.

(José Luis Padrón Plazaolaren itzulpena)

ÍNDICE GENERAL

PRÓLOGO:	<u>Pág.</u>
• Palabras de introducción, por JUAN SAN MARTIN "OTSALAR"	8
TIEMPO ARDIENTE (1954-1977)	13
- Cantando (1954)	16
- Siete sellos tengo (1954)	18
- Dolor patrio (1954)	20
- Caminos amargos (1955)	24
- Flor de mentira (1956)	28
- Flor de nieve (1957)	30
- Platero vive (1957)	34
- Herida (1957)	36
- Mariposilla mensajera (1958)	38
- Sonido que despierta (1958)	40
- Atxarte (1959)	42
- Noche (1959)	44
- Bruma (1959)	46
- No despiertes (1959)	48
- Para Antonio Machado (1959)	50
- Dolor de la nada (1959)	54
- San Juan (1959)	56
- A Unamuno (I) (1959)	58
- Rayos de esperanza (1959)	62
- ¿Progreso? (1959)	64
- En los montes del Pirineo (1960)	66
- Volveré (1960)	68
- Estoy inquieto (1960)	70
- Rumores del camino (1960)	72
- Soliloquio (1960)	74
- Desamor (1960)	76
- Buscando la luz (1961)	78
- Fuego en torno a la vida humana (1961)	80
- Mirando al presente, en apariencia (1961)	84
- Rumores (1961)	86
- La corriente de las ideas (1961)	88
- A Lizardi (1961)	90
- Ser vasco (1961)	94
- Vacío (1961)	96

AURKIBIDE OROKORRA

HITZAURREA:

Orr.

- Hitzak sarrera gisa,
JUAN SAN MARTINEK "OTSALAR" idatzia 9

GIRO GORI (1954-1977)	13
– Kantari (1954)	17
– Zazpi zigilu ditut (1954)	19
– Aberrimin (1955)	21
– Bide mingotsak (1956)	25
– Gezur-lili (1956)	29
– Begi beltzdun elur-lili (1957)	31
– Platero bizi duk (1957)	35
– Sastada (1957)	37
– Ingumatxo geznaria (1958)	39
– Doinu esnagarri (1958)	41
– Atxarte (1959)	43
– Gaua (1959)	45
– Lausoa (1959)	47
– Etzaitez itzartu (1959)	49
– Antonio Machadori (1959)	51
– Ezer ezaren samina (1959)	55
– San Joan (1959)	57
– Unamunori (I) (1959)	59
– Itxaropen argi-printzak (1959)	63
– Aurrerapena? (1959)	65
– Pirineo mendietan (1960)	67
– Itzuliko nauk (1960)	69
– Kezkati nauk, kezkati! (1960)	71
– Bide hotsak (1960)	73
– Kolkotik (1960)	75
– Maitasun baten atsekabez (1960)	77
– Argi-bidea (1961)	79
– Sua, gizabideen inguru (1961)	81
– Ustez, gaurkoari begira (1961)	85
– Aldarri hotsak (1961)	87
– Ideen korronta (1961)	89
– Lizardiri (1961)	91
– Euskaldun bizi nahia (1961)	95
– Hutsune (1961)	97

- En cálido abrazo... (1962)	98
- Esta boca de arcilla (1962)	100
- Ambiente fúnebre (1963)	102
- Luz de libertad (1963)	106
- Solo (1963)	110
- Para Aresti (1963)	114
- A Unamuno (II) (1964)	120
- A Unamuno (III) (1964)	126
- Antes que yo... (1964)	128
- Todo o nada (1964)	130
- ¿A dónde voy confuso? (1964)	132
- El barco del mundo (1964)	136
- Luz tenue (1964)	138
- Con <i>Biotz-begietan</i> en las manos (1964)	140
- Angustia (I) (1965)	142
- II	144
- III	146
- IV	148
- En el dominio de Cronos (I) (1965)	150
- (II)	152
- En el último camino (1965)	154
- Con las manos vacías (1965)	156
- Hay razones para amar... (1965)	158
- Milagro (1965)	162
- Sed de amor (1965)	166
- Nos llaman (1965)	172
- Sea hombre el hombre (1966)	176
- Más humano (1966)	178
- El destino (1966)	180
- Azul (1966)	184
- Condena de nacimiento (1966)	186
- A modo de refrán (1966)	188
- Perdido amor (1966)	192
- Oración (1966)	194
- Reflexiones a la orilla del mar (1966)	196
- Ven (1967)	202
- Propuesta de unidad (I) (1968)	208
- (II)	210
- (III)	212
- Elegía a Xabier Etxebarrieta (1968)	214
- Mirando al ancho mundo (1968)	216
- Agua, como el río (1969)	222
- ¿Mesías prometido? (1969)	224

- Laztan bero batean (1962)	99
- Buztinezko aho hau (1962)	101
- Giro hiletari (1963)	103
- Libertate argia (1963)	107
- Bakarrik (1963)	111
- Arestiri (1963)	115
- Unamunori (II) (1964)	121
- Unamunori (III) (1964)	127
- Nik baino lehen ere... (1964)	129
- Dena jokatu nahirik (1964)	131
- Nora noa, nahas-mahas? (1964)	133
- Mundua den ontzi hau (1964)	137
- Argi urriari (1964)	139
- Eskuartean zaitut, <i>Biotz begietan</i> (1964)	141
- Nerekautako larrimina (I) (1965)	143
- II	145
- III	147
- IV	149
- Kronos-en epean (I) (1965)	151
- (II)	153
- Azkenengo bidean (1965)	155
- Esku hutsik sortuak (1965)	157
- Maitatzeko arrazoiak badira... (1965)	159
- Miraria! (1965)	163
- Maitasun egarri (1965)	167
- Deika daude (1965)	173
- Gizona, gizon izan bedi (1966)	177
- Gizonkiago izan dadin (1966)	179
- Halabeharrez (1966)	181
- Urdinez (1966)	185
- Sortzetiko kondena (1966)	187
- Errefrau erara (1966)	189
- Galdu nuen maitañoari (1966)	193
- Otoitzez (1966)	195
- Nerekiko gogoetan, itsas bazterrean (1966)	197
- Zatoz (1967)	203
- Batasuna hautagai (I) (1968)	209
- (II)	211
- (III)	213
- Eresia, Xabier Etxebarrietari (1968)	215
- Mundu zabalera begira (1968)	217
- Ibaiak ura bezala (1969)	223
- Mesias agindua? (1969)	225

- Aquí en nuestra tierra (I) (1969)	226
- (II)	228
- Gabriel Aresti (Estela funeral) (1972)	230
- Paleta crisol (1977)	232
APÉNDICE DOCUMENTAL	239
• A MODO DE ENSAYO, por JUAN SAN MARTIN "OTSALAR"	240
- Piedra y Pueblo (Prólogo)	242
- Munduaren gupila	253
- Poeta iratzartua.	258
- Gabriel Aresti poetaren heriotza orduan	260
- Jon Mirande, Orhoituz	263
- Gabriel Arestiren poemak	265
- Zuberoa gaindi	268
- Vicente Aleixandre eta 27. belaunaldiaren eraginez	271
- Salvatore Mitxelena, aberri minak eragindako olerkaria ..	273
- Bakarrizketa Mikeli	276
- Jokin Zaitegi joan zaigu	278
- Bi poetaren oroimenez:	
I Blas de Otero	281
II Celso Emilio Ferreiro	283
- Poetaren mezua	285
- Ilargiaren eskolan	287
- Gaztelu joan zaigu	289
- Lizardiren garaia	291
• LAS MÁSCARAS DE OTSALAR, por MIKEL ZARATE	295
• JUAN SAN MARTIN, TRADUCTOR DE POETAS	307
• NOTICIA Y BIBLIOGRAFIA DE JUAN SAN MARTIN, por FÉLIX MARAÑA	310
ÍNDICE GENERAL	320

– Hemen gure lurrean (I) (1969)	227
– (II)	229
– Gabriel Aresti (Hilartitz) (1972)	231
– Paleta, arrago (1977)	233
DOKUMENTAZIO GEHIGARRIA	239
• SAIO GISA, JUAN SAN MARTINEK “OTSALAR” idatzia	241
– Harri eta Herri (Aitzin-solasa)	243
– Munduaren gupila	253
– Poeta iratzartua.	258
– Gabriel Aresti poetaren heriotza orduan	260
– Jon Mirande, Orhoituz	263
– Gabriel Arestiren poemak	265
– Zuberora gaindi	268
– Vicente Aleixandre eta 27. belaunaldiaren eraginez	271
– Salvatore Mitxelena, aberri minak eragindako olerkaria ..	273
– Bakarrizketa Mikeli	276
– Jokin Zaitegi joan zaigu	278
– Bi poetaren oroimenez:	
I Blas de Otero	281
II Celso Emilio Ferreiro	283
– Poetaren mezua	285
– Ilargiaren eskolan	287
– Gaztelu joan zaigu	289
– Lizardiren garaia	291
• OTSALARREN MOZORROAK, MIKEL ZARATEK idatzia	295
• JUAN SAN MARTIN, POETEN ITZULTZAILEA	307
• JUAN SAN MARTINEN BERRI ETA BIBLIOGRAFIA, FÉLIX MARAÑAK idatzia	311
AURKIBIDE OROKORRA	321